

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ, ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ ΚΑΙ ΝΕΟΛΑΙΑΣ

εγχειρίδιο εκπαιδευτικού για αναγνώριση και διαχείριση περιστατικών σεξουαλικής κακοποίησης παιδιών

Επιτροπή Πρόληψης και Καταπολέμησης
της Σεξουαλικής Κακοποίησης
και Εκμετάλλευσης Παιδιών

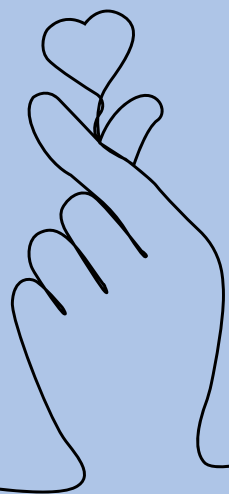
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΚΥΠΡΟΥ
ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΩΝ

εγχειρίδιο εκπαιδευτικού για αναγνώριση και διαχείριση περιστατικών σεξουαλικής κακοποίησης παιδιών

Υπουργείο Παιδείας, Αθλητισμού και Νεολαίας
Επιτροπή Πρόληψης και Καταπολέμησης
της Σεξουαλικής Κακοποίησης και Εκμετάλλευσης
Παιδιών

ΚΕΙΜΕΝΑ

Δρ Χριστίνα Ιωάννου

Ανώτερη Εκπαιδευτική Ψυχολόγος, Υπηρεσία Εκπαιδευτικής Ψυχολογίας

Ελένη Παπαστεφάνου

Επιθεωρήτρια Μέσης Εκπαίδευσης, Υπηρεσία Συμβουλευτικής και Επαγγελματικής Αγωγής

Μαργαρίτα Κυριάκου

Λειτουργός Παρατηρητηρίου για τη Βία στο Σχολείο

Πολίνα Θεμιστοκλέους

Εκπαιδευτική Ψυχολόγος, Υπηρεσία Εκπαιδευτικής Ψυχολογίας

Η αναθεώρηση του Εγχειριδίου βασίζεται στο κείμενο της Α΄ έκδοσης του Εγχειριδίου (2017), για την οποία είχε εργαστεί μια ομάδα Λειτουργών του Υπουργείου Παιδείας, Αθλητισμού και Νεολαίας, υπό τη γενική επιμέλεια της κας Ελένης Σίππη Χαραλάμπους, Επιθεωρήτριας Δημοτικής Εκπαίδευσης.

ΓΕΝΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ

Δρ Χριστίνα Ιωάννου

Πρόεδρος Επιτροπής Πρόληψης και Καταπολέμησης της Σεξουαλικής Κακοποίησης και Εκμετάλλευσης Παιδιών

ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΗΣ

Έλενα Ηλιάδου

Λειτουργός Υπηρεσίας Ανάπτυξης Προγραμμάτων

ΓΛΩΣΣΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ

Ευαγγελία Χαραλάμπους

Λειτουργός Υπηρεσίας Ανάπτυξης Προγραμμάτων

ΣΥΝΤΟΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΗΣ

Δρ Πέτρος Γεωργιάδης

Συντονιστής Υπηρεσίας Ανάπτυξης Προγραμμάτων

Β΄ ΕΚΔΟΣΗ 2023

ΕΚΤΥΠΩΣΗ: PRINTFAIR ΓΡΑΦΙΚΕΣ ΤΕΧΝΕΣ ΕΠΕ

© ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ, ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ ΚΑΙ ΝΕΟΛΑΙΑΣ
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΚΥΠΡΟΥ
ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΩΝ

ISBN 978-9963-0-9220-8

εγχειρίδιο εκπαιδευτικού για αναγνώριση και διαχείριση περιστατικών σεξουαλικής κακοποίησης παιδιών

Υπουργείο Παιδείας, Αθλητισμού και Νεολαίας
Επιτροπή Πρόληψης και Καταπολέμησης
της Σεξουαλικής Κακοποίησης και Εκμετάλλευσης
Παιδιών

Χαιρετισμός

από την Υπουργό Παιδείας, Αθλητισμού
και Νεολαίας,
Δρα Αθηνά Μιχαηλίδου

Η προστασία των παιδιών από το φαινόμενο της σεξουαλικής κακοποίησης και εκμετάλλευσης ανηλίκων, αποτελεί έναν από τους σημαντικότερους στόχους του Υπουργείου Παιδείας, Αθλητισμού και Νεολαίας. Με σημείο αναφοράς την επικύρωση της Σύμβασης Λανζαρότε από το κράτος και την ψήφιση της σχετικής νομοθεσίας το 2014, το Υπουργείο έχει εργαστεί με ζήλο και αφοσίωση, για την πρόληψη και την εξάλειψη κάθε μορφής βίας ενάντια στα παιδιά.

Η προτεραιότητα προστασίας των παιδιών από την άσκηση οποιασδήποτε μορφής βίας, βρίσκεται στο επίκεντρο του στρατηγικού σχεδιασμού του Υπουργείου Παιδείας Αθλητισμού και Νεολαίας, με δράσεις που προωθούν την πρόληψη και την αντιμετώπιση της βίας και της παραβατικό-

τητας στα σχολεία και την ενδυνάμωση όλων των παιδιών. Συγκεκριμένα, η κατεύθυνση υλοποίησης ενεργειών όπως καταγράφεται στους πυλώνες του στρατηγικού σχεδιασμού του ΥΠΑΝ, συμβαδίζει με τις δράσεις που προβλέπονται για το Υπουργείο, στην Εθνική Στρατηγική και το Σχέδιο Δράσης για την Καταπολέμηση της Σεξουαλικής Κακοποίησης και Εκμετάλλευσης Παιδιών και της Παιδικής Πορνογραφίας. Υπενθυμίζεται ότι τον Μάρτιο 2016 δημοσιοποιήθηκε η πρώτη Εθνική Στρατηγική και το Σχέδιο Δράσης για την Καταπολέμηση της Σεξουαλικής Κακοποίησης και Εκμετάλλευσης Παιδιών και της Παιδικής Πορνογραφίας (2016-2019) και το 2021-2023, η δεύτερη, με πρώτιστο στόχο, να δοθεί στα παιδιά η ευκαιρία να αναπτυχθούν σε συνθήκες ασφαλείας, χωρίς να χρειαστεί να αντιμετωπίσουν οποιαδήποτε μορφή σεξουαλικής βίας.

Τον συντονισμό της όλης προσπάθειας του Υπουργείου, για διαμόρφωση και υλοποίηση του Σχεδίου Δράσης, με στόχο την προώθηση της Εθνικής Στρατηγικής, ανέλαβε η Επιτροπή Πρόληψης και Καταπολέμησης Σεξουαλικής Κακοποίησης και Εκμετάλλευσης Παιδιών του Υπουργείου Παιδείας, Αθλητισμού και Νεολαίας η οποία συστάθηκε τον Φεβρουάριο του 2015 και βρίσκεται κάτω από την εποπτεία της Γενικής Διεύθυνσης του Υπουργείου. Η Επιτροπή είναι διατμηματική και σε αυτή συμμετέχουν εκπρόσωποι από τις τρεις Διευθύνσεις (Δημοτική Εκπαίδευση, Μέση Γενική Εκπαίδευση, Μέση Τεχνική και Επαγγελματική Εκπαίδευση) καθώς και από την Ιδιωτική Εκπαίδευση, οι εξειδικευμένες Υπηρεσίες του Υπουργείου, η Υπηρεσία Εκπαιδευτικής Ψυχολογίας (ΥΕΨ) και η Υπηρεσία Συμβουλευτικής και Επαγγελματικής Αγωγής (ΥΣΕΑ,) και εκπρόσωποι από το Παιδαγωγικό Ινστιτούτο. Η Επιτροπή έχει τροχοδρομήσει μια σειρά από πολυεπίπεδες ενέργειες και δράσεις, μεταξύ των οποίων και η συγγραφή (2017) και η αναθεώρηση του παρόντος εγχειριδίου (2023), το οποίο αναμένεται ότι θα συμβάλει στην

αποτελεσματικότερη αντιμετώπιση και στην ορθή προσέγγιση των θεμάτων που σχετίζονται με την αναγνώριση και διαχείριση περιστατικών σεξουαλικής κακοποίησης παιδιών από όλους τους εμπλεκόμενους στην εκπαιδευτική διαδικασία.

Αναλυτικά, το εγχειρίδιο απευθύνεται στους εκπαιδευτικούς προσφέροντας σημαντικές πληροφορίες που αφορούν, τόσο στην αναγνώριση, όσο και στην διαχείριση αποκάλυψης παιδιού, για πιθανή σεξουαλική κακοποίηση ή/και εκμετάλλευση του. Στο πρώτο κεφάλαιο του εγχειριδίου, δίνεται ιδιαίτερη έμφαση στον ορισμό της σεξουαλικής κακοποίησης και εκμετάλλευσης παιδιών, όπως ορίζεται στην αρμόδια νομοθεσία του κράτους καθώς επίσης και στα συμπτώματα αναγνώρισης της άσκησης σεξουαλικής βίας ενάντια στα παιδιά, από την συμπεριφορά των ίδιων των παιδιών. Εξίσου σημαντικό για τον σκοπό της έγκαιρης αναγνώρισης των περιστατικών, είναι η επεξήγηση και η καθοδήγηση των εκπαιδευτικών, που δίνεται στα επόμενα δύο κεφάλαια, για το τι είναι αναμενόμενο και τι όχι, σε ότι αφορά στην σεξουαλική ανάπτυξη των παιδιών, όλων των ηλικιών. Τέλος στο τέταρτο κεφάλαιο, αναγράφονται οι διαδικασίες που θα πρέπει να ακολουθεί ο κάθε εκπαιδευτικός, σε περίπτωση που θα πρέπει να αναφέρει ένα περιστατικό σεξουαλικής κακοποίησης στις αρμόδιες αρχές του κράτους για περαιτέρω χειρισμό. Το ίδιο το περιεχόμενο του εγχειριδίου, αναδεικνύει την σημαντικότητα του ρόλου κάθε εκπαιδευτικού, ο οποίος βρίσκεται δίπλα στο παιδί, πέραν από παιδαγωγός και προστάτης των συμφερόντων όλων των παιδιών. Έχοντας υπόψη ότι, ένα μεγάλο ποσοστό βίας του φαινομένου της σεξουαλικής κακοποίησης λαμβάνει χώρα μέσα στο ίδιο το οικογενειακό περιβάλλον του παιδιού, το σχολείο και οι μηχανισμοί προστασίας μέσω των διαδικασιών αναφοράς, όπως περιγράφονται στο εγχειρίδιο, αποτελούν το τελευταίο καταφύγιο βοήθειας για αρκετά παιδιά που βρίσκονται παγιδευμένα στην

κακοποίηση τους. Το γεγονός ότι τα παιδιά εμπιστεύονται τους εκπαιδευτικούς για τα πιο σοβαρά μυστικά τους, ενισχύεται και από τα στατιστικά που δημοσιοποιούνται κάθε χρόνο από το Σπίτι του Παιδιού, τον κατεξοχήν υπεύθυνο φορέα για την διαχείριση όλων των περιστατικών σεξουαλικής κακοποίησης, τα οποία αναφέρουν ότι, σχεδόν το ένα τρίτο των αναφορών των περιστατικών γίνονται από τους εκπαιδευτικούς.

Τέλος, η αναθεώρηση του παρόντος εγχειριδίου, αποτελεί ένα μέρος του γενικότερου πλάνου δράσεων του Υπουργείου Παιδείας, Αθλητισμού και Νεολαίας, με απώτερο στόχο την ενδυνάμωση των εκπαιδευτικών, στην ίδια γραμμή πολιτικής με την εκπαίδευση και επιμόρφωσή τους σε θέματα πρόληψης, όπως π.χ. διαχείριση του σχολικού εκφοβισμού, εφαρμογή της σεξουαλικής διαπαιδαγώγησης και εξάλειψη κάθε μορφής βίας στα σχολεία.

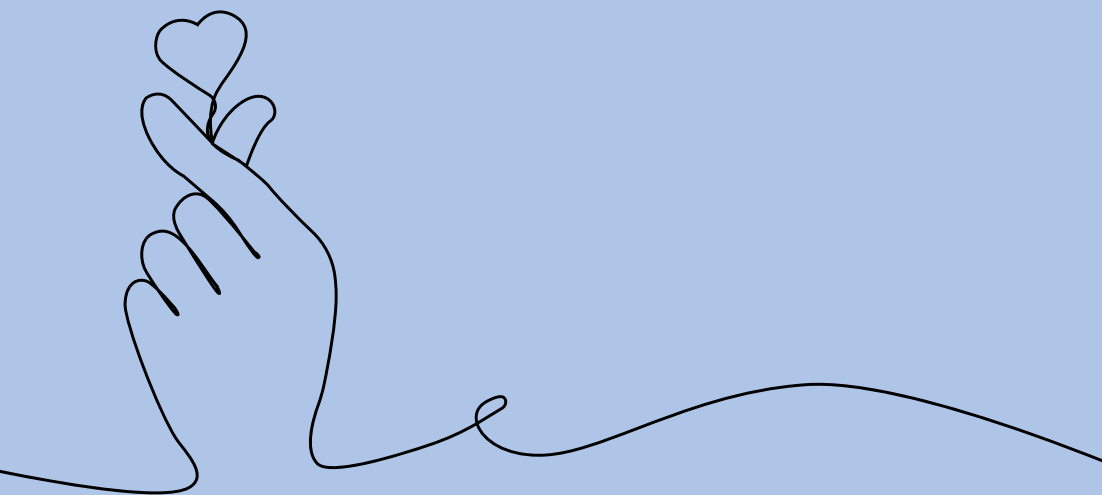

Περιεχόμενα

1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ	12
2. ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΗ ΚΑΚΟΠΟΙΗΣΗ ΠΑΙΔΙΩΝ ΣΤΟ ΝΟΜΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ	16
2.1. Ορισμός Σεξουαλικής Κακοποίησης Παιδιών	16
2.2. Τι μπορεί να θεωρείται σεξουαλική κακοποίηση ή/και εκμετάλλευση παιδιών	18
• Είδη/μορφές	
• Διαδικτυακή κακοποίηση παιδιών και διαδικτυακή άγρα ανηλίκων	
• Σεξουαλικής φύσεως αγγίγματα μεταξύ ανηλίκων μαθητών/μαθητριών	
• Τι δεν θεωρείται σεξουαλική κακοποίηση παιδιών - Συναινετικές δραστηριότητες μεταξύ ανηλίκων	
3. ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΗ ΤΗΣ ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΗΣ ΚΑΚΟΠΟΙΗΣΗΣ ΣΤΑ ΠΑΙΔΙΑ	22
3.1. Συνέπειες της σεξουαλικής κακοποίησης στα παιδιά	23
3.2. Γιατί κάποια παιδιά βλάπτουν σεξουαλικά άλλα παιδιά	27
3.3. Στάδια σεξουαλικής ανάπτυξης - αναμενόμενες συμπεριφορές ηλικιακά	31
3.4. Συμπεριφορές παιδιών σεξουαλικής φύσεως που μπορεί να προβληματίσουν	38
3.5. Αξιολόγηση των σεξουαλικών συμπεριφορών	41
• Σεξουαλικές δραστηριότητες μεταξύ παιδιών	
4. ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΠΕΡΙΣΤΑΤΙΚΩΝ ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΗΣ ΚΑΚΟΠΟΙΗΣΗΣ ΠΑΙΔΙΩΝ ΣΤΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΤΟΥ ΣΧΟΛΕΙΟΥ	44
4.1. Εισαγωγικά/αποσαφηνιστικά σχόλια	44
• Αποκάλυψη	
• Αναφορά	
• Επισήμανση/αποσαφήνιση	

4.2. Αποκάλυψη της σεξουαλικής κακοποίησης ενός παιδιού	46		
4.2.1. Παραδοχές	46		
4.2.2. Βασικές αρχές/συνιστώσες	47		
4.3. Αναφορά της αποκάλυψης της σεξουαλικής κακοποίησης ενός παιδιού	49		
4.3.1. Ρόλος και αρμοδιότητες των άμεσα εμπλεκόμενων με το θέμα Λειτουργιών/Υπηρεσιών εντός και εκτός του σχολείου και γονέων/κηδεμόνων	50		
4.3.1.1. Ειδική ανακριτική Ομάδα/Αστυνομία	50		
4.3.1.2. Γραφείο Καταπολέμησης Ηλεκτρονικού Εγκλήματος (ΓΚΗΕ)/Αστυνομία	50		
4.3.1.3. Υπηρεσίες Κοινωνικής Ευημερίας (ΥΚΕ)	50		
4.3.1.4. Γενική Εισαγγελία/Νομική Υπηρεσία	51		
4.3.1.5. Σπίτι του παιδιού	51		
4.3.1.6. Οικείος/Οικεία Εκπαιδευτικός/Εκπαιδευτική Ψυχολόγος/Υπηρεσία Εκπαιδευτικής Ψυχολογίας (ΥΕΨ)	52		
4.3.1.7. Καθηγητής/Καθηγήτρια Συμβουλευτικής και Επαγγελματικής Αγωγής/Υπηρεσία Συμβουλευτικής και Επαγγελματικής Αγωγής (ΥΣΕΑ)	52		
4.3.1.8. Επαρχιακό Γραφείο Παιδείας/ΥΠΑΝ	53		
4.3.1.9. Γονείς/Κηδεμόνες παιδιών	53		
4.3.2. Απαιτούμενες συγκεκριμένες ενέργειες του σχολείου στη διαδικασία διαχείρισης περιστατικών σεξουαλικής κακοποίησης	54		
4.3.2.1. Περιστατικό σεξουαλικής κακοποίησης παιδιού από θύτη-μέλος της οικογένειας	54		
4.3.2.2. Περιστατικό σεξουαλικής κακοποίησης παιδιού από θύτη-ενήλικο άτομο	55		
4.3.2.3. Περιστατικό σεξουαλικής κακοποίησης παιδιού από θύτη-παιδί με ποινική ευθύνη	55		
4.3.2.4. Περιστατικό σεξουαλικής κακοποίησης παιδιού από θύτη-παιδί χωρίς ποινική ευθύνη	56		
		4.3.2.5. Περιστατικό σεξουαλικής κακοποίησης παιδιού από θύτη-εκπαιδευτικό του σχολείου ή από άλλο άτομο που εργάζεται στον χώρο του σχολείου	57
		4.3.2.6. Περιστατικό σεξουαλικής κακοποίησης παιδιού με διακίνηση υλικού μέσω της τεχνολογίας της πληροφορικής και των Μέσων Κοινωνικής Δικτύωσης/Επικοινωνιών	57
		4.4. Παροχή στήριξης στο παιδί μετά την αποκάλυψη και αναφορά	59
		4.4.1. Παραδοχές	59
		4.4.2. Βασικές αρχές/συνιστώσες	60
		4.5. Διαχείριση των γονέων/κηδεμόνων μετά την αποκάλυψη σεξουαλικής κακοποίησης. Παραδοχές και βασικές αρχές/συνιστώσες διαχείρισης/προσέγγισης	60
		4.5.1. Παραδοχές	60
		4.5.2. Βασικές αρχές/συνιστώσες	61
		5. ΚΑΡΤΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥ	64
		6. ΕΠΙΛΟΓΟΣ	66
		7. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ/ΠΗΓΕΣ	68
		● Βιβλιογραφία	
		● Χρήσιμες ιστοσελίδες	
		● Χρήσιμο υλικό	

1

εισαγωγή

Η σεξουαλική κακοποίηση συνιστά μια από τις πιο σοβαρές μορφές βίας εναντίον των παιδιών και η προστασία τους μια από τις πιο επιτακτικές προκλήσεις που αντιμετωπίζουν οι σύγχρονες κοινωνίες. Τα παιδιά, λόγω της φυσικής τους αδυναμίας και της ευάλωτης θέσης τους, εξαρτώνται πλήρως από τους ενήλικες και κάθε μορφή βίας εναντίον τους, ειδικότερα η σεξουαλική βία, τα αποστερεί από το δικαίωμα της ευημερίας και διαταράσσει την κοινωνικοποίησή τους. Τα σχολεία, ως σημαντικά κοινωνικά πλαίσια, αλλά κυρίως οι ίδιοι/ίδιες οι εκπαιδευτικοί μπορούν να συμβάλουν πολύ αποφασιστικά στην πρόληψη του φαινομένου και στην προστασία των παιδιών. Ο ρόλος τους είναι ιδιαίτερα καθοριστικός στο να διδάξουν τα παιδιά πώς να κάνουν υγιείς επιλογές και να λαμβάνουν πληροφορημένες αποφάσεις για τη ζωή τους, ώστε να προστατεύουν τον εαυτό τους από τη σεξουαλική κακοποίηση. Επίσης, καλλιεργώντας την

εμπιστοσύνη και τις θετικές σχέσεις με τα παιδιά μπορούν να τα ενδυναμώσουν και να τα ενισχύσουν, προκειμένου να μιλήσουν για σοβαρά θέματα που τα απασχολούν και τα βασανίζουν.

Η σεξουαλική κακοποίηση παιδιών απαιτεί την εμπλοκή όχι μόνο του κράτους αλλά και του συνόλου της κοινωνίας, τόσο για την καταπολέμηση του φαινομένου όσο και για την πρόληψή του, ώστε να προστατευτούν τα παιδιά, για να μην πέσουν θύματα τέτοιων εγκλημάτων. Καλούμαστε όλοι/όλες να καταβάλουμε, ο/η καθένας/κάθε μία με τον δικό του/της τρόπο, την προσπάθεια που μας αναλογεί, παρακινούμενοι/παρακινούμενες από τις νομικές, τις κοινωνικές, μα κυρίως τις ηθικές μας υποχρεώσεις για την προστασία των παιδιών.

«Η σεξουαλική κακοποίηση είναι ένα φαινόμενο, το οποίο, όπως προκύπτει από σχετικά στοιχεία και έρευνες, έχει αυξητική τάση τόσο στην Κύπρο όσο και στον υπόλοιπο κόσμο. Έρευνες σε πανευρωπαϊκό επίπεδο έχουν τεκμηριώσει ότι ένα στα πέντε παιδιά θα υποστεί κάποιου είδους σεξουαλική κακοποίηση ή εκμετάλλευση προτού αυτό ενηλικιωθεί¹».

Στη βάση των πιο πάνω ευρημάτων, το Συμβούλιο της Ευρώπης προχώρησε στην εκπόνηση της Σύμβασης Λανζαρότε (2007)², αναγνωρίζοντας ότι το φαινόμενο της σεξουαλικής κακοποίησης και εκμετάλλευσης παιδιών συνιστά ένα πολύ σοβαρό κοινωνικό φαινόμενο, που πλήττει το δικαίωμα των παιδιών στην υγεία και στην προστασία και το οποίο επιφέρει ανεπανόρθωτες επιπτώσεις στην ψυχική και συναισθηματική τους ανάπτυξη. Ως τέτοιο απαιτεί την αναγνώριση της έκτασης και του εύρους του και τον καθορισμό δράσεων και πολιτικών για προστασία των παιδιών, εμπλέκοντας κάθε φάσμα της κοινωνίας.

Η Κύπρος συγκαταλέγεται ανάμεσα στα Κράτη-Μέλη που έχουν επισήμως

κυρώσει τη Σύμβαση Λανζαρότε, η οποία και έχει τεθεί σε εφαρμογή από την 1η Ιουνίου του 2015.

Η Κυπριακή Δημοκρατία έχει ψηφίσει τον «Περί της Πρόληψης και Καταπολέμησης της Σεξουαλικής Κακοποίησης, Σεξουαλικής Εκμετάλλευσης Παιδιών και της Παιδικής Πορνογραφίας Νόμο του 2014» (91(I)/2014)³ που αποτελεί, ουσιαστικά, εναρμόνιση της κυπριακής νομοθεσίας με τη Σύμβαση Λανζαρότε και επικύρωση της Ευρωπαϊκής Οδηγίας 2011/93/ΕΕ⁴. Σκοπός του Νόμου είναι η λήψη μέτρων για την πρόληψη, καταστολή και καταπολέμηση των αδικημάτων της σεξουαλικής κακοποίησης και σεξουαλικής εκμετάλλευσης παιδιών, της παιδικής πορνογραφίας και της άγρας παιδιών για σεξουαλικούς σκοπούς, καθώς επίσης η προστασία και στήριξη των θυμάτων, η δημιουργία μηχανισμών ελέγχου και εποπτείας θυμάτων και θυτών

¹ Εθνική Στρατηγική και Σχέδιο Δράσης για την Καταπολέμηση της Σεξουαλικής Κακοποίησης και Εκμετάλλευσης Παιδιών και της Παιδικής Πορνογραφίας(2021-23)). Ανακτήθηκε από: <https://www.foni.org.cy/uploads/Ethniki-Stratigiki/c0bd7e9bcb.pdf>

² Σύμβαση του Συμβουλίου της Ευρώπης για την Προστασία του Παιδιού από τη Σεξουαλική Εκμετάλλευση και Σεξουαλική Κακοποίηση (Λανζαρότε, 25.Χ.2007). Ανακτήθηκε από: <https://rm.coe.int/168046e1d0>

³ Ο Περί της Πρόληψης και της Καταπολέμησης της Σεξουαλικής Κακοποίησης, της Σεξουαλικής Εκμετάλλευσης Παιδιών και της Παιδικής Πορνογραφίας Νόμος του 2014 (91(I)/2014). Ανακτήθηκε από: http://www.cylaw.org/nomoi/enop/non-ind/2014_1_91/full.html

⁴ Οδηγία 2011/92/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 13ης Δεκεμβρίου 2011 σχετικά με την καταπολέμηση της σεξουαλικής κακοποίησης και της σεξουαλικής εκμετάλλευσης παιδιών και της παιδικής πορνογραφίας και την αντικατάσταση της απόφασης-πλαίσιο 2004/68/ΔΕΥ του Συμβουλίου (2011). Ανακτήθηκε από: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=CELEX%3A32011L0093>

και η προώθηση της διεθνούς συνεργασίας για την εφαρμογή των πιο πάνω μέτρων (άρθρο 3). Η Κυπριακή Δημοκρατία έχει επίσης ψηφίσει τον «Περί της Εφαρμογής της Εθνικής Στρατηγικής της Καταπολέμησης της Σεξουαλικής Κακοποίησης και Εκμετάλλευσης Παιδιών Νόμο του 2017», με τον οποίο το κράτος θεσπίζει και παρακολουθεί όλες τις δράσεις σε πρωτογενές, δευτερογενές και τριτογενές επίπεδο πρόληψης, όλων των Αρμόδιων Υπουργείων και φορέων. Σε συνέχεια αυτών των νομοθεσιών, η πολιτεία έχει επικυρώσει τη Σύμβαση της Κωνσταντινούπολης και έχει θεσπίσει τον περί της Βίας κατά των Γυναικών Νόμο του 2021, ο οποίος ενισχύει και διευρύνει το νομικό μας πλαίσιο. Συγκεκριμένα, ο νόμος αυτός αφορά σε όλες τις ηλικίες των γυναικών και όλες τις μορφές άσκησης βίας, συμπεριλαμβανόμενης και της σεξουαλικής βίας κατά των ανήλικων μαθητριών. Τέλος, η Κυπριακή Δημοκρατία έχει ψηφίσει τον «Περί Ολιστικής Σεξουαλικής Διαπαιδαγώγησης Νόμο του 2022», με τον οποίο διασφαλίζει το δικαίωμα των παιδιών στην προστασία και στην πρόληψη του φαινομένου της σεξουαλικής κακοποίησης και εκμετάλλευσης ανηλίκων.

Οι πιο πάνω νομοθεσίες, αφενός διαμορφώνουν ένα ισχυρό και ευρύ νομικό πλαίσιο προστασίας των παιδιών με αυξημένες ευθύνες στο Κράτος για πρόληψη και αντιμετώπιση της σεξουαλικής κακοποίησης και εκμετάλλευσης παιδιών, αφετέρου, επιβάλλουν, μέσα από τις σχετικές πρόνοιές τους, την κινητοποίηση πολλών ομάδων της κοινωνίας των πολιτών για την αντιμετώπιση του φαινομένου.

Σχετική έρευνα του Πανεπιστημίου Κύπρου⁵ αποδεικνύει την έκταση των περιστατικών σεξουαλικής κακοποίησης παιδιών στον τόπο μας, γεγονός που καταγράφεται και στον ευρωπαϊκό χώρο, όπου «Ένα στα Πέντε» παιδιά πέφτει θύμα κακοποίησης ή και εκμετάλλευσης. Τα στοιχεία αυτά επέβαλαν την ανάγκη για χάραξη μιας συνολικής πολιτικής με την εφαρμογή συγκεκρι-

μένων δράσεων, σε όλα τα επίπεδα, για αντιμετώπιση του φαινομένου. Η προσπάθεια αυτή κρίθηκε ότι μπορεί να επιτευχθεί μέσα από τη διαμόρφωση μιας Εθνικής Στρατηγικής και ενός ξεκάθαρου Σχεδίου Δράσης, τα οποία αφορούν, όχι μόνο στις νομικές, αλλά και στις ηθικές ευθύνες όλων και προτείνουν τη λήψη συγκεκριμένων μέτρων μέσα από στοχευμένες δράσεις και πρωτοβουλίες.

Τον Μάρτιο του 2016 δημοσιοποιήθηκε η πρώτη Εθνική Στρατηγική και το Σχέδιο Δράσης για την Καταπολέμηση της Σεξουαλικής Κακοποίησης και Εκμετάλλευσης Παιδιών και της Παιδικής Πορνογραφίας και το 2021 η δεύτερη, με πρώτιστο στόχο:

«Όλα τα παιδιά (πρέπει) να έχουν την ευκαιρία να μεγαλώσουν σε συνθήκες ασφάλειας, με όλα τα εφόδια, έτσι ώστε να μπορέσουν να αναπτύξουν υγιείς σχέσεις, χωρίς να χρειαστεί να αντιμετωπίσουν οποιαδήποτε μορφή σεξουαλικής εκμετάλλευσης ή κακοποίησης, ελεύθερα από κάθε μορφή σεξουαλικής βλάβης».

⁵ Διακίδου, Ε. Α., Φάντη, Κ., Καραγιάννη, Ε., Χατζηχαράλαμπος, Μ., & Κατσιμίχα, Ε. (2015). Έκθεση Ερευνητικού Προγράμματος «Ένα στα Πέντε», «Ενίσχυση των εθνικών πολιτικών αρχών για την εξάλειψη της σεξουαλικής βίας κατά των παιδιών: Ένα έργο του Συμβουλίου της Ευρώπης που περιλαμβάνει πιλοτικές πρωτοβουλίες στην Κύπρο». Λευκωσία: Πανεπιστήμιο Κύπρου, Τμήμα Ψυχολογίας. Ανακτήθηκε από: <http://www.familyviolence.gov.cy/upload/20160512/1463045787-17392.pdf>

⁶ Εθνική Στρατηγική και Σχέδιο Δράσης για την Καταπολέμηση της Σεξουαλικής Κακοποίησης και Εκμετάλλευσης Παιδιών και της Παιδικής Πορνογραφίας 2016-2019, σελ. 2. Ανακτήθηκε από: <https://www.foni.org.cy/uploads/Ethniki-Stratigiki/71be99ae97.pdf>

Μέσα σε αυτό το πλαίσιο ο ρόλος των εκπαιδευτικών αποκτά ακόμη μεγαλύτερη σημασία, αφού είναι οι άνθρωποι της «πρώτης γραμμής». Η επιμόρφωση και η καλλιέργεια δεξιοτήτων μπορούν να συμβάλουν καθοριστικά, ώστε να αντιλαμβάνονται και να διαχειρίζονται με τον σωστό τρόπο περιστατικά σεξουαλικής κακοποίησης παιδιών. Ως εκ τούτου, οποιαδήποτε προσπάθεια για ενημέρωση και εξοικείωση με το θέμα αυτό, κρίνεται αναγκαία και σημαντική.

2

σεξουαλική κακοποίηση παιδιών στο νομικό πλαίσιο

2.1. Ορισμός Σεξουαλικής Κακοποίησης Παιδιών

Στη Νομοθεσία του 2014⁷ αναφέρονται και περιγράφονται διάφορες περιστάσεις, κατά τις οποίες διαπράττεται ποινικό αδίκημα σεξουαλικής φύσεως κατά ανηλίκων (Άρθρα 6-10 και 15). Τα κύρια σημεία της Νομοθεσίας, με τα οποία ορίζεται η σεξουαλική κακοποίηση και εκμετάλλευση παιδιών, αναφέρονται στη συνέχεια.

Η Νομοθεσία, επίσης, ορίζει ως παιδί κάθε άτομο μέχρι την ηλικία των 18 χρόνων.

- **«Σεξουαλική πράξη»** περιλαμβάνει οποιαδήποτε πράξη, η οποία εύλογα θεωρείται:
  - (α) ως εκ της φύσεώς της σεξουαλική, ανεξάρτητα από τον σκοπό του προσώπου που προβαίνει σε αυτή, ή
  - (β) δυνατό να είναι ως εκ της φύσεώς της σεξουαλική και οι περιστάσεις υπό τις οποίες διενεργείται την καθιστούν σεξουαλική».

- Τα κύρια σημεία της Νομοθεσίας, με τα οποία ορίζεται η σεξουαλική κακοποίηση και εκμετάλλευση παιδιών, είναι τα ακόλουθα:

---

⁷ Ο Περί της Πρόληψης και της Καταπολέμησης της Σεξουαλικής Κακοποίησης, της Σεξουαλικής Εκμετάλλευσης Παιδιών και της Παιδικής Πορνογραφίας Νόμος του 2014 (91(Ι)/2014). Ανακτήθηκε από: http://www.cylaw.org/nomoi/enop/non-ind/2014_1_91/full.html

(Άρθρο 6)

- Όποιος προκαλεί ένα παιδί να γίνει μάρτυρας σεξουαλικών πράξεων ή απεικόνισης σεξουαλικών πράξεων, ακόμα και αν το παιδί δεν συμμετέχει σε αυτές.
- Όποιος προκαλεί ένα παιδί να γίνει μάρτυρας σεξουαλικής κακοποίησης ή απεικόνισης σεξουαλικής κακοποίησης, ακόμα και αν το παιδί δεν συμμετέχει σε αυτές.
- Όποιος συμμετέχει σε σεξουαλική πράξη με παιδί, όταν γίνεται κατάχρηση θέσης εμπιστοσύνης, εξουσίας ή επιρροής πάνω στο παιδί, ή όταν γίνεται κατάχρηση της ευάλωτης θέσης του παιδιού λόγω διανοητικής ή σωματικής αναπηρίας ή κατάστασης εξάρτησης, ή όταν γίνεται χρήση εξαναγκασμού, βίας ή απειλής.
- Όποιος εξαναγκάζει παιδί ή χρησιμοποιεί βία ή απειλές προς το παιδί, προκειμένου να τελέσει σεξουαλική πράξη με τρίτο πρόσωπο.

(Άρθρο 7)

- Όποιος προκαλεί τη συμμετοχή ενός παιδιού σε πορνογραφικές παραστάσεις ή προωθεί ένα παιδί να συμμετέχει σε αυτές ή αποκομίζει κέρδη από τη συμμετοχή του παιδιού σε πορνογραφικές παραστάσεις με ή χωρίς τη χρήση της τεχνολογίας, της πληροφορικής και των επικοινωνιών.

(Άρθρο 8)

- Όποιος αποκτά πρόσβαση σε παιδική πορνογραφία μέσω της τεχνολογίας της πληροφορικής και των επικοινωνιών ή όποιος διανέμει, διαδίδει ή μεταδίδει υλικό παιδικής πορνογραφίας.

(Άρθρο 9)

- Όποιος προτείνει σε παιδί μέσω τεχνολογίας, πληροφορικής και των επι-

κοινωνιών να το συναντήσει, με σκοπό την τέλεση σεξουαλικής πράξης μαζί του ή την παραγωγή πορνογραφικού υλικού.

(Άρθρο 10)

- Όποιος διοχετεύει υλικό που προβάλλει ευκαιρίες για τη διάπραξη οποιουδήποτε εγκλήματος, όπως αναφέρεται στα Άρθρα 6 και 9 της νομοθεσίας.

(Άρθρο 15)

- Όποιος αποπειράται, συνδράμει, υποκινεί, συνεργεί για τη διάπραξη των αδικημάτων που προβλέπονται στον νόμο.

■ Επιβαρυντικοί παράγοντες

Όταν η σεξουαλική κακοποίηση ή εκμετάλλευση υφίσταται στις περιστάσεις όπου:

- Γίνεται κατάχρηση της θέσης εμπιστοσύνης, εξουσίας ή επιρροής πάνω στο παιδί από οποιοδήποτε άτομο που συμμετέχει σε σεξουαλική πράξη με παιδί.
- Γίνεται κατάχρηση της ευάλωτης θέσης ενός παιδιού, κυρίως λόγω διανοητικής ή σωματικής αναπηρίας ή άλλης κατάστασης εξάρτησης.
- Υπάρχει συμμετοχή παιδιού σε σεξουαλική πράξη με χρήση εξαναγκασμού, βίας ή απειλής.

2.2. Τι μπορεί να θεωρείται σεξουαλική κακοποίηση ή/και εκμετάλλευση παιδιών

Είδη/μορφές

Είναι σημαντικό να αναφερθεί πως δεν είναι απαραίτητο να εμπλέκεται πράξη διείσδυσης, βίας, πόνος ή ακόμη και άγγιγμα, για να θεωρείται μια πράξη ως σεξουαλική κακοποίηση. Η σεξουαλική κακοποίηση παιδιών μπορεί να περιλαμβάνει σωματική και μη σωματική δραστηριότητα.

Μερικά παραδείγματα πράξεων με σωματική δραστηριότητα (αγγίγματα) περιλαμβάνουν:

- Άγγιγμα στα γεννητικά όργανα του παιδιού ή/και στα άλλα ιδιωτικά μέρη του σώματος.
- Εξαναγκασμός ενός παιδιού να αγγίξει τα γεννητικά όργανα κάποιου άλλου ατόμου, ενήλικου ή ανήλικου.
- Εξαναγκασμός ενός παιδιού να παίξει σεξουαλικά παιχνίδια ή να έχει σεξουαλική επαφή, βάζοντας αντικείμενα ή μέρη του σώματος (όπως τα δάχτυλα, τη γλώσσα ή το πέος) μέσα στον κόλπο, στο στόμα ή στον πρωκτό του παιδιού για σεξουαλική ικανοποίηση του θύτη.

Μερικά παραδείγματα πράξεων μη σωματικής δραστηριότητας (χωρίς αγγίγματα) περιλαμβάνουν:

- Προβολή πορνογραφικού υλικού σε ένα παιδί.
- Σκόπιμη έκθεση των γεννητικών οργάνων ενός ενήλικα σε ένα παιδί.
- Φωτογράφιση ενός παιδιού σε σεξουαλικές στάσεις.
- Ενθάρρυνση ή εξαναγκασμός του παιδιού να παρακολουθεί ή να ακούει σεξουαλικές πράξεις.

- Παρακολούθηση, με ανάρμοστο τρόπο, ενός παιδιού, όταν γδύνεται ή όταν κάνει μπάνιο.
- Υπάρχει, επίσης, το σοβαρό και αυξανόμενο πρόβλημα των ανθρώπων που παράγουν και 'κατεβάζουν' (download) υλικό παιδικής πορνογραφίας στο διαδίκτυο με σεξουαλικές απεικονίσεις παιδιών (φωτογραφίες ή/και βίντεο). Όποιος παρακολουθεί εικόνες παιδικής κακοποίησης, θεωρείται ως αν να συμμετέχει στην κακοποίηση του παιδιού.

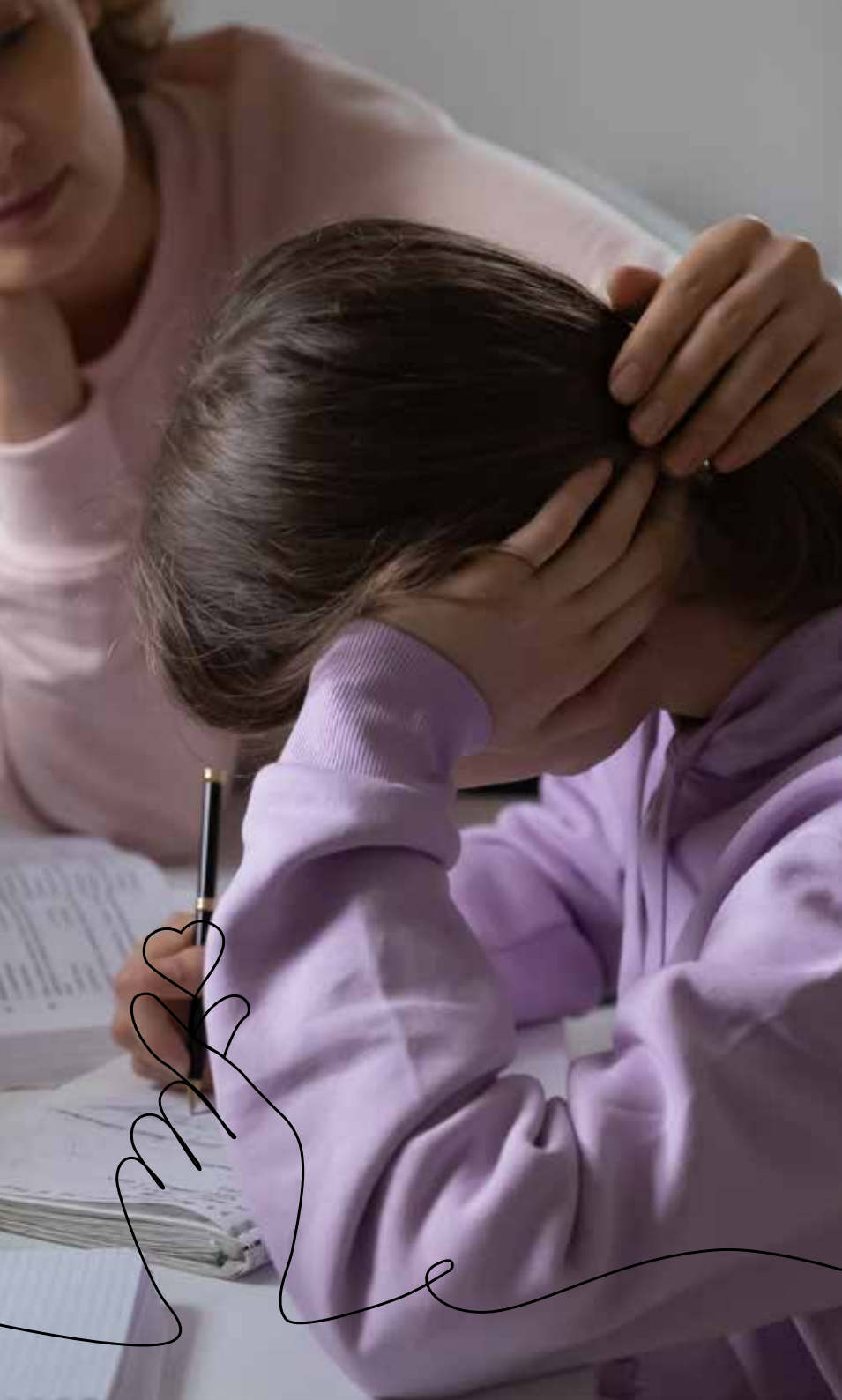
Σημειώνεται ότι όλες οι πιο πάνω συμπεριφορές αποσκοπούν στη σεξουαλική διέγερση και ικανοποίηση του θύτη.

Διαδικτυακή κακοποίηση παιδιών και διαδικτυακή άγρα ανηλίκων

Η διαδικτυακή άγρα και η διαδικτυακή κακοποίηση ανηλίκων πραγματοποιούνται στα διάφορα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης. Η ενημέρωση για τη διαδικτυακή κακοποίηση παιδιών και διαδικτυακή άγρα ανηλίκων είναι εξίσου σημαντικές, με σκοπό την προστασία των ανηλίκων.

Η διαδικτυακή κακοποίηση, συγκεκριμένα, είναι η κακοποίηση του ανηλίκου από κινητό τηλέφωνο ή το διαδίκτυο και περιλαμβάνει όλα τα πιο κάτω, με σεξουαλικό περιεχόμενο ή υπονοούμενο:

- (1) την κοροϊδία του ανηλίκου σε κάποιον διαδικτυακό χώρο συνομιλίας (chatroom).
- (2) τη λήψη αισχρών, εκφοβιστικών και προσβλητικών μηνυμάτων.
- (3) τη λήψη αισχρού/υβριστικού υλικού κατά τη διάρκεια συνομιλιών.
- (4) την κοροϊδία του ανηλίκου από άτομο που έχει φτιάξει ένα ψεύτικο προφίλ και το χρησιμοποιεί ως μέσο για να τον εξευτελίσει.

- (5) τη δημοσίευση προσωπικών δεδομένων, χωρίς την άδεια του ανηλίκου.
- (6) τον αποκλεισμό του ανηλίκου από κάποια ομάδα ή ηλεκτρονική δραστηριότητα.

Οι δράστες, που πιθανόν να υπήρξαν οι ίδιοι θύματα εκφοβισμού ή κακοποίησης, μπορεί να τρέφουν αισθήματα ζήλιας και εκδίκησης προς το θύμα τους, να δυσκολεύονται να εκφράσουν με υγιή τρόπο τα συναισθήματά τους και γενικά, επιδιώκουν την εκμετάλλευση του ανηλίκου. Ενδεχομένως και να διατηρούν διάφορους διαδικτυακούς λογαριασμούς.

Η διαδικτυακή άγρα ανηλίκων (grooming), αναφέρεται στην προσπάθεια για δημιουργία σχέσης (grooming σημαίνει προσφορά περιποίησης και φροντίδας) με τον ανήλικο, με σκοπό την από κοινού συνάντησή τους και κατ' επέκταση την εκμετάλλευση/κακοποίησή του. Κάποιες φορές, οι δράστες εμφανίζονται με πλαστή ταυτότητα, παριστάνοντας ότι είναι οι ίδιοι παιδιά, ώστε να κερδίσουν την εμπιστοσύνη. Αυτό συνήθως επιτυγχάνεται με επίδειξη ενδιαφέροντος προς τον ανήλικο και απόδοση προνομίων στον ανήλικο. Ενδεικτικά αναφέρονται κάποια παραδείγματα:

Η διαδικτυακή άγρα ανηλίκων περιλαμβάνει:

- (α) Επίδειξη πορνογραφικού υλικού στον ανήλικο (σε κάποιες περιπτώσεις η διαδικτυακή άγρα ανηλίκων μπορεί να επιφέρει την διά ζώσης σεξουαλική κακοποίηση).
- (β) Προσπάθεια μεταφοράς του θέματος συζήτησης σε πορνογραφικό περιεχόμενο.
- (γ) Προσπάθεια του ενήλικα να αποσπάσει προσωπικές φωτογραφίες του ανηλίκου.

Οι δράστες ξεκινούν συζητήσεις με τα πιθανά θύματα, με σκοπό να αναπτύξουν σχέση εμπιστοσύνης με αυτά και να αποσπάσουν όσο το δυνατόν περισσότερες πληροφορίες, σχετικά με τον τόπο διαμονής τους, τα ενδιαφέροντα, τα χόμπι και τις σεξουαλικές τους εμπειρίες. Οι συζητήσεις μπορεί να διαρκέσουν ημέρες, εβδομάδες, ακόμη και μήνες, μέχρι ο δράστης να αποκτήσει την εμπιστοσύνη του παιδιού.

Σεξουαλικής φύσεως αγγίγματα μεταξύ ανηλίκων μαθητών/μαθητριών:

Είναι σημαντικό να γίνει αναφορά και στα σεξουαλικής φύσεως αγγίγματα μεταξύ ανηλίκων μαθητών/μαθητριών, τα οποία, πιθανόν, σε κάποιες περιπτώσεις, να θεωρηθούν ως σεξουαλική κακοποίηση.

Κύρια κριτήρια διάκρισης της σεξουαλικής κακοποίησης με αγγίγματα από τα οποιαδήποτε αναμενόμενα αγγίγματα μεταξύ των μαθητών/μαθητριών μπορεί να είναι η διαφορά ηλικίας, η διαφορά στη σωματική διάπλαση των μαθητών/μαθητριών ή/και η ύπαρξη πράξεων με εξαναγκασμό και απειλή. (Το θέμα αυτό θα αναπτυχθεί περαιτέρω στα επόμενα κεφάλαια του Εγχειριδίου).

Για τα παιδιά των ηλικιών μέχρι 5 ετών, απαιτείται ιδιαίτερη προσοχή στη διαχείριση των περιστατικών, επειδή, ακόμη και όταν διαπιστωθεί ότι υπάρχει ενδεχόμενη κακοποίηση ενός παιδιού από άλλο, λόγω της πολύ νεαρής ηλικίας τους, τα παιδιά δεν συνειδητοποιούν ότι οι πράξεις τους προκαλούν ζημιά ή τραύμα στο άλλο παιδί. Στα περιστατικά παιδιών μέχρι 5 ή 6 ετών, θα πρέπει να δίνεται ιδιαίτερη σημασία, με ειδικούς χειρισμούς, πιθανόν και με την εμπλοκή άλλων ειδικών από την αρχή της εμφάνισης των οποιωνδήποτε επιβλαβών συμπεριφορών.

Τι δεν θεωρείται σεξουαλική κακοποίηση παιδιών - Συναινετικές δραστηριότητες μεταξύ ανηλίκων

Είναι σημαντικό να επισημανθεί ότι η ηλικία συναίνεσης, με βάση τον σχετικό με τη σεξουαλική κακοποίηση Νόμο του 2014, ορίζεται ως η ηλικία των δεκαεπτά (17) ετών και οποιαδήποτε σεξουαλική πράξη ή δραστηριότητα, κάτω της ηλικίας συναίνεσης, όπως έχει αναφερθεί στα άρθρα της σχετικής Νομοθεσίας, θεωρείται ποινικό αδίκημα.

Ωστόσο, σύμφωνα με τη Νομοθεσία, δεν θεωρούνται ποινικό αδίκημα ορισμένες σεξουαλικές δραστηριότητες μεταξύ ανηλίκων ή μεταξύ παιδιού και ενήλικα.

Συγκεκριμένα, στις περιπτώσεις όπου εμπλέκονται σε σεξουαλικές δραστηριότητες ανήλικοι, δηλαδή κάτω των 18 ετών και κάτω από την ηλικία συναίνεσης, δηλαδή 17 ετών, τότε οι πράξεις τους εξαιρούνται από τη Νομοθεσία και δεν θεωρούνται ως ποινικό αδίκημα, εάν και εφόσον τα εμπλεκόμενα παιδιά **είναι άνω των 13 ετών**, η ηλικία μεταξύ των δύο είναι παρόμοια ή βρίσκονται στα πλαίσια γάμου (ανήλικοι, από 16 ετών και άνω).

Οι συναινετικές σεξουαλικές πράξεις μεταξύ παιδιών άνω των 13 χρόνων και πριν την ηλικία συναίνεσης (17 χρόνων), που δεν αποτελούν ποινικό αδίκημα, αναφέρονται στα Άρθρα 6, 7, 8, 9 της σχετικής Νομοθεσίας:

Εννοείται ότι τα παιδιά έχουν παρόμοια ηλικία και παρόμοιο βαθμό ψυχολογικής και σωματικής ανάπτυξης ή ωριμότητας και οι δραστηριότητες δεν περιλαμβάνουν οποιαδήποτε κακοποίηση ή βία ή εκμετάλλευση ή εξαναγκασμό.

Παραδείγματα:

- Δεν θεωρείται αδίκημα, εάν δύο **ανήλικοι άνω των 13 χρόνων** ανταλλάξουν μεταξύ τους γυμνές τους φωτογραφίες, αλλά είναι αδίκημα, εάν ένας από τους δύο, ακολούθως, δείξει αυτές τις φωτογραφίες σε άλλους. Αυτή η πράξη θα ισοδυναμούσε με διανομή παιδικής πορνογραφίας και δεν εξαιρείται.
- Η παροχή ανταλλάγματος για συμμετοχή σε σεξουαλική πράξη (όπως ένα δώρο) δεν εξαιρείται, εφόσον κάτι τέτοιο θα αποτελούσε το αδίκημα της παιδικής πορνείας, το οποίο δεν εξαιρείται.

Η Νομοθεσία, επίσης, επιτρέπει σχέσεις ενηλίκων με ανήλικους, εάν και εφόσον ο ανήλικος είναι άνω των 13 ετών και δεν έχει πέραν των 3 ετών δι-

αφορά ηλικίας με τον ενήλικα. Για παράδειγμα, επιτρέπονται οι σεξουαλικές δραστηριότητες/σχέσεις **15χρονου με 18χρονο και 16χρονου με 19χρονο, εφόσον πάντοτε δεν είναι αποτέλεσμα κακοποίησης, βίας, εκμετάλλευσης ή εξαναγκασμού.**

Για όλα όσα προαναφέρθηκαν, θα πρέπει να επιδεικνύεται εκ μέρους του διδακτικού προσωπικού των σχολείων μηδενική ανοχή σε υποψίες ή σε περιστατικά σεξουαλικής κακοποίησης παιδιών από οποιοδήποτε πρόσωπο, είτε ενήλικο είτε άλλον ανήλικο, ο οποίος χρειάζεται σε εξίσου σημαντικό βαθμό βοήθεια και στήριξη, έτσι ώστε να μειωθεί η πιθανότητα επανάληψης των μη αποδεκτών συμπεριφορών ή αδικημάτων σεξουαλικής φύσεως.

3 αναγνώριση της σεξουαλικής κακοποίησης στα παιδιά

Η δυσκολία που πιθανόν να αντιμετωπίσει ένας/μια εκπαιδευτικός αφορά στην αξιολόγηση των συμπτωμάτων που παρατηρεί στη συμπεριφορά μαθητών/μαθητριών του/της και στον χειρισμό μιας εύλογης υποψίας για κακοποίηση ενός παιδιού.

Αυτό που θα βοηθήσει στο να καταλήξει κάποιος/κάποια εκπαιδευτικός να έχει βάσιμες υποψίες ότι ένα παιδί κακοποιείται σεξουαλικά, πέραν από την αναφορά του παιδιού ή άλλου προσώπου για πιθανή σεξουαλική κακοποίηση, είναι η παρατήρηση πιθανών συμπτωμάτων.

■ Αναγνώριση συμπτωμάτων πιθανής σεξουαλικής κακοποίησης ανήλικου

Οι εκπαιδευτικοί περνούν πολύ χρόνο με τους/τις μαθητές/μαθήτριες και

είναι συνηθισμένοι/συνηθισμένες να παρατηρούν τη συμπεριφορά τους. Όταν παρατηρηθούν **δραστικές** ή/και **απότομες** αλλαγές στη συμπεριφορά ενός παιδιού, αυτό μπορεί να είναι ένδειξη που συνιστά την προσοχή μας. Ακόμα και αν οι αλλαγές που παρατηρούνται θεωρούνται 'θετικές' (π.χ. βελτίωση στην επίδοση), μπορεί να είναι ο τρόπος που χρησιμοποιεί το παιδί για να αντιμετωπίσει το τραύμα, να νιώσει ότι έχει κάποιου είδους δύναμη και έλεγχο στην κατάσταση ή να προσπαθήσει να ευχαριστήσει τους άλλους.

Οι πρώτες ενδείξεις για σεξουαλική κακοποίηση ανήλικου ατόμου πιθανόν να μην είναι σωματικές, αλλά συμπεριφορικές και συναισθηματικές. Δυστυχώς, επειδή είναι πολύ δύσκολο να πιστέψει κάποιος ότι ένα παιδί κακοποιείται σεξουαλικά, οι εκπαιδευτικοί, αλλά και οι υπόλοιποι ενήλικες που είναι

κοντά στο παιδί, μπορεί να παρερμηνεύσουν τη συμπεριφορά του παιδιού ως αδιαφορία για τα μαθήματα, παραβατικότητα, κ.λπ.

Τα παιδιά που είναι ντροπαλά, αλλά και απομονωμένα (είτε λόγω χαρακτήρα είτε λόγω κάποιας τραυματικής εμπειρίας κ.λπ.), είναι πιο ευάλωτα στην κακοποίηση. Γι' αυτό τον λόγο, είναι ακόμα πιο δύσκολο να παρατηρηθεί κάτι διαφορετικό στη συμπεριφορά τους. Ακόμα, κάποια παιδιά φαίνεται ότι δεν μοιράζονται τόσο εύκολα τα συναισθήματα, τις σκέψεις τους και περιστατικά από τη ζωή τους, όπως μπορεί να κάνουν τα περισσότερα παιδιά.

Πιο συγκεκριμένα, τα παιδιά που έχουν βιώσει κάποιου είδους κακοποίηση, πιθανόν να αντιδρούν στο άγγιγμα, να μη θέλουν να συμμετέχουν στο μάθημα της Φυσικής Αγωγής ή σε άλλες δραστηριότητες του σχολείου που εκθέτουν το γυμνό τους σώμα, αφού πολλές φορές ντρέπονται και νιώθουν αμήχανα για το σώμα τους. Εντελώς ξαφνικά, μπορεί το παιδί να αναπτύξει φοβίες, να μη θέλει να μείνει μόνο του ή να μη θέλει να είναι σε συγκεκριμένους χώρους του σχολείου. Επίσης, κάποια παιδιά μπορεί να έχουν 'περίεργες' αντιδράσεις, όταν γίνονται αναφορές στα θέματα σεξουαλικής κακοποίησης στο μάθημα.

Πολλές φορές, προσκολλώνται σε κάποιον ενήλικα, περισσότερο από ό,τι αποζητούν τη συντροφιά των συνομηλίκων τους. Η κακοποίηση και η μυστικοπάθεια γύρω από την κακοποίηση μπορεί να κάνει τον θύτη πολύ σημαντικό για το παιδί, το οποίο, πιθανόν να μη νιώθει άνετα με τα παιδιά της ηλικίας του.

Ακόμα, είναι πιθανόν να παρατηρηθούν συμπτώματα, όπως καταθλιπτική συμπεριφορά, το παιδί να κλαίει συχνά και χωρίς λόγο, να έχει τάσεις φυ-

γής, να παρατηρείται παλινδρόμηση σε συμπεριφορές μικρότερης ηλικίας ή ακόμα το παιδί να παρουσιάζεται απόμακρο και 'χαμένο'. Οι εναλλαγές στη διάθεση είναι απότομες και μπορεί να περιλαμβάνουν φόβο, οργή, ανασφάλεια και απόσυρση. Ενδεχομένως, όμως, να παρατηρηθούν και σωματικά συμπτώματα, όπως παράπονα για πονοκέφαλο ή αναφορές ότι δεν νιώθει καλά, ότι έχει εφιάλτες ή ότι έχει προβλήματα στον ύπνο, χωρίς να δίνει κάποια εξήγηση. Αλλαγές, επίσης, είναι δυνατόν να παρατηρηθούν και στη λήψη τροφής, αλλαγές στις διατροφικές συνήθειες, (π.χ. δεν έχει όρεξη να φάει) και, ειδικά, δυσκολίες στο να καταπιεί το παιδί το φαγητό του.

Ακόμα, μπορεί να παρουσιάζονται άμεσες αναφορές από το παιδί ή άλλο πρόσωπο για σωματικά συμπτώματα, καθώς και σεξουαλικές και άλλες συμπεριφορές που προβληματίζουν.

3.1. Συνέπειες της σεξουαλικής κακοποίησης στα παιδιά

Οι επιδράσεις στα παιδιά, ως συνέπειες της σεξουαλικής κακοποίησης που υπόκεινται, μπορεί να είναι άμεσες ή έμμεσες. Θα πρέπει να γνωρίζουμε, όμως, ότι δεν εμφανίζουν όλα τα παιδιά συμπτώματα και, ακόμη, ότι υπάρχουν περιπτώσεις όπου παιδιά που έχουν κακοποιηθεί, παραμένουν, φαινομενικά, λειτουργικά. Αυτό δεν σημαίνει ότι τα παιδιά δεν επηρεάστηκαν από την κακοποίησή τους. Εξάλλου, όπως θα αναφερθεί και στη συνέχεια του κεφαλαίου, η ύπαρξη συμπτωματολογίας χρήζει διερεύνησης αλλά όχι πάντα βάσιμης υποψίας. Επιπλέον, θα πρέπει να γνωρίζουμε ότι αρκετές αλλαγές στη συμπεριφορά του παιδιού που οφείλονται σε σεξουαλική κακοποίησή του, συνήθως, παρουσιάζονται ή εμπεριέχονται σε άλλες κοινωνικές δυσκολίες που βιώνουν τα παιδιά και έτσι δεν τις καθιστά εύκολα αναγνωρίσιμες.

Τέλος, ως εκπαιδευτικοί θα πρέπει να έχουμε υπόψη ότι το κάθε παιδί αντιδρά με διαφορετικό τρόπο στο ψυχικό τραύμα που του δημιουργείται, όταν γίνεται αποδέκτης αφύσικης συμπεριφοράς. Συνεπώς, η δική μας παρατηρητικότητα καθίσταται αναγκαία στην προστασία και στη φροντίδα των παιδιών μας.

Εάν ένα παιδί υπόκειται σε σεξουαλική κακοποίηση ή εκμετάλλευση, πιθανόν να παρουσιάσει ένα από τα πιο κάτω συμπτώματα. Διευκρινίζεται πως η συμπτωματολογία που αναφέρεται στη συνέχεια, δεν υποδηλώνει, αυτόματα και αποκλειστικά, την ύπαρξη σεξουαλικής κακοποίησης ή εκμετάλλευσης παιδιού.

Πιθανή συμπτωματολογία⁸:

- Ψυχοσωματικά συμπτώματα (π.χ. εφιάλτες, προβλήματα ύπνου, διαταραχές διατροφής, ξαφνική ανορεξία ή βουλιμία).
- Σωματικές ενδείξεις (π.χ. δυσκολίες στο περπάτημα ή/και στην καθιστή θέση, πόνος ή μώλωπες στην περιοχή του στόματος ή των γεννητικών οργάνων, πόνος κατά την ούρηση, αίμα στα ούρα, σεξουαλικά μεταδιδόμενα νοσήματα, λοιμώξεις στα γεννητικά όργανα, εγκυμοσύνη).
- Απρόσμενες αλλαγές στη συμπεριφορά, τη διάθεση και την προσωπικότητα (π.χ. ξαφνική αποχή από το μάθημα της Φυσικής Αγωγής, απομόνωση, μείωση της επίδοσης στο σχολείο, ξαφνική ντροπαλότητα, κατάθλιψη, επιθετική συμπεριφορά σε ζώα, κατάχρηση ουσιών, αυτοκαταστροφική συμπεριφορά).

⁸ ό.π.

- Ντροπή για το σώμα, άρνηση του παιδιού να ξεντυθεί ή να αλλάξει ρούχα ενώπιον άλλου.
- Εκδήλωση ανάρμοστης σεξουαλικής συμπεριφοράς ή/και ακατάλληλης, για την ηλικία του παιδιού, γνώση σεξουαλικών θεμάτων, που εκδηλώνεται μέσα από σεξουαλική δραστηριότητα με παιχνίδια ή αντικείμενα που παραπέμπουν σε συμπεριφορές ενηλίκων.
- Ξαφνική απροθυμία να μένει το παιδί μόνο με συγκεκριμένο άτομο ή εμμονή για έναν καινούριο μεγαλύτερο φίλο και κατοχή αδικαιολόγητων δώρων ή χρημάτων.
- Παλινδρόμηση σε προγενέστερες συμπεριφορές (π.χ., πιπίλισμα δακτύλου, ενούρηση τη νύχτα).

Στις περιπτώσεις όπου ένα παιδί έχει κακοποιηθεί σεξουαλικά, πιθανόν να παρουσιάσει μακροπρόθεσμα τα πιο κάτω συμπτώματα στη συμπεριφορά του. Επαναλαμβάνεται ότι η συμπτωματολογία που αναφέρεται στη συνέχεια, δεν υποδηλώνει αποκλειστικά την ύπαρξη σεξουαλικής κακοποίησης ή εκμετάλλευσης.

- Μετατραυματική αγχώδης διαταραχή, η οποία μπορεί να περιλαμβάνει αγοραφοβία, κλειστοφοβία, φόβο ότι το ακολουθούν, φόβο να μείνει μόνο του κ.λπ.
- Κατάθλιψη και σκέψεις αυτοκτονίας λόγω αυτοκατηγορίας και ενοχών.
- Παλινδρόμηση σε βρεφικές συμπεριφορές.
- Σεξουαλικό άγχος και σεξουαλικές διαταραχές.
- Χαμηλή αυτοεκτίμηση και χαμηλή αυτοεικόνα για το σώμα.
- Αδυναμία αποφυγής μελλοντικής θυματοποίησης (σεξουαλικής, κοινωνικής κ.λπ.).

- Τραυματικός δεσμός (εξάρτηση από κακοποιητικές σχέσεις).
- Ψυχική ασθένεια.
- Φυγή από το σπίτι.
- Διαταραχές στην πρόσληψη τροφής.
- Υιοθέτηση μη υγιών συμπεριφορών για την κάλυψη των οδυνηρών συναισθημάτων (κατάχρηση ουσιών).
- Σωματικά προβλήματα που συνεχίζουν κατά την ενηλικίωση (ημικρανίες, πονοκέφαλοι, άσθμα κ.λπ.).

Οι συνέπειες, και κυρίως οι άμεσες συνέπειες οι οποίες αναφέρθηκαν πιο πάνω, αποτελούν και ενδείξεις για πιθανή σεξουαλική κακοποίηση. Για πιο αποτελεσματική κατανόηση γίνεται μια προσπάθεια ομαδοποίησης των ενδείξεων που μπορεί να παρουσιαστούν.

Τα παιδιά, συχνά, μας δείχνουν παρά μας λένε ότι κάτι τα αναστατώνει. Μπορεί να υπάρχουν πολλοί λόγοι για αλλαγές στη συμπεριφορά τους, αλλά αν προσέξουμε συνδυασμό ανησυχητικών ενδείξεων, μπορεί να χρειάζεται να καλέσουμε για βοήθεια ή συμβουλή ή να προχωρήσουμε σε αναφορά του περιστατικού.

Όποια μορφή κι αν έχει η αποπλάνηση ανηλίκου, πολλά νεαρά θύματα νιώθουν ευθύνη και ενοχές για αυτό που συνέβη και δυσκολεύονται να ζητήσουν βοήθεια. Σε μερικές περιπτώσεις, ίσως να μην συνειδητοποιούν καν πως ό,τι συμβαίνει είναι κακοποίηση και μπορεί να πιστεύουν ότι έχουν σχέση με τον δράστη, έχοντας φτάσει να νιώθουν «κοντά του» και να τον εμπιστεύονται.

Πιθανές ενδείξεις ότι ένας ανήλικος είναι θύμα διαδικτυακής κακοποίησης ή διαδικτυακής άγρας ανηλίκων:

- Εκδηλώνει αλλαγή στη συμπεριφορά (συχνές μεταπτώσεις στη διάθεση, μειωμένη ανοχή σε υποδείξεις/εισηγήσεις, έπαρση ή μειωμένη αυτοπεποίθηση).
- Απασχολείται πολύ χρόνο με το διαδίκτυο.
- Ζητάει να είναι μόνος του, όταν έχει πρόσβαση στο διαδίκτυο.
- Αλλάζει βιαστικά ιστοσελίδα, όταν κάποιος άλλος κινείται προς το μέρος του.
- Δεν εκμυστηρεύεται/συζητά/αναφέρει πράγματα από την καθημερινότητά του.
- Είναι απαθής στο τι συμβαίνει γύρω του.
- Παρουσιάζει πτώση στη σχολική επίδοση.
- Παρουσιάζει δυσκολίες στον ύπνο.
- Έχει μειωμένη όρεξη για φαγητό και δραστηριότητες.

Κάθε ένα από τα σημεία δεν υποδηλώνει ότι ένα παιδί κακοποιείται σεξουαλικά, αλλά η παρουσία πολλών επιβάλλει να διερωτηθούμε για πιθανά προβλήματα ή δυσκολίες που βιώνει το παιδί και να εξετάσουμε το ενδεχόμενο να καλέσουμε βοήθεια.

Ο δράστης μπορεί να είναι ένας ενήλικας ή ακόμη ένα ανήλικο παιδί.

Ως εκπαιδευτικοί θα πρέπει να έχουμε πάντοτε υπόψη μας και το ενδεχόμενο πως ο θύτης θα μπορούσε να είναι και ένας/μία εκπαιδευτικός ή άλλο

πρόσωπο που εργάζεται στη σχολική μονάδα ή στον χώρο της εκπαίδευσης.

Είναι σημαντικό να αναφερθεί ότι οι δράστες δεν παρουσιάζουν συγκεκριμένο προφίλ, το οποίο να τους χαρακτηρίζει και να τους ορίζει ως προς την οικονομική, επαγγελματική, κοινωνική ή την οικογενειακή τους κατάσταση ή με οποιαδήποτε άλλη ιδιότητά τους σε σχέση με το θύμα. Οι δράστες, συνήθως, παρουσιάζουν διαταραχές στην προσωπικότητά τους, ως αποτέλεσμα άλλων παραγόντων, οι οποίες όμως δεν διακρίνονται εύκολα στην καθημερινή συμπεριφορά τους.

Επιπλέον, τα σημάδια που καταδεικνύουν ότι ένας ενήλικας εκμεταλλεύεται τη σχέση του με το παιδί για σεξουαλικούς λόγους, δεν είναι πάντοτε προφανή.

Οι δράστες δεν παρουσιάζονται σαν 'τέρατα'. Συνήθως, είναι καλοί στο να κερδίζουν την εμπιστοσύνη, φαίνονται καλοί, βοηθητικοί.

Μπορεί να αισθανόμαστε δυσφορία με τον τρόπο που παίζουν με τα παιδιά ή φαίνονται πάντα να τα πλησιάζουν και να τους δίνουν προνόμια, να τους ευνοούν και να δημιουργούν λόγους να μένουν μόνοι μαζί τους.

Επιπλέον, είναι πιθανόν, κάποια παιδιά να εκδηλώσουν επιβλαβή συμπεριφορά προς άλλα ανήλικα άτομα, συνήθως νεαρότερα στην ηλικία από το παιδί-δράστη.

Οι περισσότεροι άνθρωποι έχουν, ήδη, επίγνωση του κινδύνου της σεξουαλικής κακοποίησης που κάνουν ενήλικες στα παιδιά. Υπάρχει, επίσης, αυξανόμενη κατανόηση ότι η συντριπτική πλειοψηφία των παιδιών που κα-

κοποούνται σεξουαλικά, κακοποιούνται από κάποιον που γνωρίζουν και εμπιστεύονται συχνά. Δυστυχώς, πολύ λίγοι ενήλικες αναγνωρίζουν ότι τα παιδιά και οι έφηβοι είναι δυνατόν να αποτελούν κίνδυνο για άλλα παιδιά.

Στην πραγματικότητα, πάνω από το ένα τρίτο του συνόλου της σεξουαλικής κακοποίησης των παιδιών διαπράττεται από κάποιον κάτω από την ηλικία των 18 χρόνων⁹. Αυτό μπορεί να είναι ένα θέμα δύσκολο να αντιμετωπιστεί, επειδή είναι συχνά δύσκολο για τους ενήλικες να σκέφτονται ότι τα παιδιά ή οι έφηβοι που γνωρίζουν είναι ικανοί να εκμεταλλευτούν σεξουαλικά τους άλλους. Επίσης, δεν είναι πάντα εύκολο να διακρίνει κάποιος τη διαφορά μεταξύ φυσιολογικής σεξουαλικής περιέργειας και, ενδεχομένως, καταχρηστικής συμπεριφοράς.

Τα παιδιά, ιδιαίτερα τα μικρότερα, μπορούν να συμμετάσχουν σε ακατάλληλες αλληλεπιδράσεις, χωρίς να κατανοούν τον βλαβερό αντίκτυπο που έχουν στους άλλους. Για τον λόγο αυτό, είναι πιο χρήσιμο να μιλάμε για σεξουαλικά «επιβλαβή» συμπεριφορά ενός παιδιού και όχι σεξουαλικά «καταχρηστική» συμπεριφορά. Χρησιμοποιείται ο όρος σεξουαλικά «επιβλαβής» συμπεριφορά σε περιπτώσεις παιδιών μικρής ηλικίας, που μπορεί να συμμετάσχουν σε ακατάλληλες αλληλεπιδράσεις, χωρίς να κατανοούν τον βλαβερό αντίκτυπο που έχουν στους άλλους.

Τα παιδιά, από την ηλικία των 4 ή 5 ετών, **μπορεί, εν αγνοία τους**, να συμμετάσχουν σε σεξουαλικά επιβλαβείς συμπεριφορές.

Συνήθως, αλλά όχι πάντα, το παιδί ή νεαρό άτομο που προκαλεί τη βλάβη είναι μεγαλύτερο σε ηλικία από το θύμα.

Συχνά, το παιδί που υπέστη κακό νιώθει άβολα ή είναι συγχυσμένο σχετικά με το τι συμβαίνει, μπορεί όμως και να αισθάνεται ότι αυτό συμμετείχε πρόθυμα ή να κατηγορεί τον εαυτό του για την ύπαρξη αυτής της κατάστασης. Πολλές φορές, το ένα ή και τα δύο παιδιά δεν καταλαβαίνουν ότι η συμπεριφορά είναι επιβλαβής. Οι σεξουαλικά επιβλαβείς συμπεριφορές από τα παιδιά και τους νέους είναι δυνατόν να κυμαίνονται από τον πειραματισμό, που έχει πάει πολύ μακριά, μέχρι σοβαρή σεξουαλική κακοποίηση.

Περαιτέρω αναφορά στις συμπεριφορές των παιδιών με παραδείγματα θα γίνει στα επόμενα κεφάλαια του Εγχειριδίου.

3.2. Γιατί κάποια παιδιά βλάπτουν σεξουαλικά άλλα παιδιά

Οι λόγοι για τους οποίους τα παιδιά βλάπτουν σεξουαλικά άλλους είναι περίπλοκοι, ποικίλοι και όχι πάντα προφανείς. Κάποιες φορές, μπορεί να σχετίζονται με συναισθηματικούς παράγοντες. Κάποια παιδιά μπορεί να έχουν γίνει μάρτυρες σωματικής ή ψυχικής βίας στο σπίτι. Μπορεί να έχουν εκτεθεί σε σεξουαλικού περιεχομένου ταινίες, ηλεκτρονικά παιχνίδια ή υλικά που τους προκαλούν σύγχυση. Σε ορισμένες περιπτώσεις, ένα παιδί ή έφηβος/έφηβη μπορεί να δράσει με μια παρόρμηση, χωρίς κακή πρόθεση, αλλά μπορεί να προκαλέσει βλάβη στον εαυτό του/της ή σε άλλα παιδιά.

Όποιοι και αν είναι οι λόγοι, χωρίς βοήθεια, κάποιοι/κάποιες σεξουαλικά κακοποιημένοι/κακοποιημένες νέοι/νέες θα συνεχίσουν να κακοποιούν παι-

⁹ ό.π.

διά, σεξουαλικά, ως ενήλικες. Είναι σημαντικό να ζητήσουμε συμβουλές και άμεση βοήθεια, όταν υπάρχει οποιαδήποτε ανησυχία ή ερώτηση σχετικά με ένα παιδί ή έναν/μια έφηβο/έφηβη.

Η επαγγελματική βοήθεια και συμβουλή χρειάζονται, για να καθορίσουν τον καλύτερο τρόπο στήριξης ενός παιδιού στη διαχείριση οποιωνδήποτε σχετικών παρορμήσεων.

Ένα από τα δυσκολότερα πράγματα για τους γονείς, είναι να ανακαλύψουν ότι το παιδί τους μπορεί να έχει κακοποιήσει σεξουαλικά κάποιο άλλο παιδί. Σε αυτήν την περίπτωση, η άρνηση, ο θυμός και το σοκ είναι φυσιολογικές αντιδράσεις. Αν δεν ανταποκριθούμε γρήγορα και με ευαισθησία, το αποτέλεσμα για το σύνολο της οικογένειας μπορεί να είναι καταστροφικό.

Για τον λόγο αυτό, είναι ζωτικής σημασίας να απευθυνθούμε για συμβουλές, σχετικά με το τι πρέπει να κάνουμε, το συντομότερο, εάν υποψιαζόμαστε ότι κάτι δεν πάει καλά. Η έγκαιρη βοήθεια για το παιδί ή νεαρό άτομο και την οικογένειά του μπορούν να κάνουν πραγματικά τη διαφορά. Τα στοιχεία δείχνουν ότι όσο πιο νωρίς πάρουν βοήθεια τα παιδιά, τόσο περισσότερες είναι οι πιθανότητες να τα εμποδίσουμε να προχωρήσουν σε μη επιτρεπτές συμπεριφορές και τόσο πιο ικανά καθίστανται στο να καλλιεργήσουν τις δεξιότητες που χρειάζονται για να ελέγχουν τη συμπεριφορά τους. Επειδή μια γρήγορη και άμεση ανταπόκριση μπορεί να βοηθήσει στη μείωση των επιβλαβών συνεπειών για όλη την οικογένεια, είναι σημαντικό να πάρουμε επιστημονικές συμβουλές για το πώς θα ενεργήσουμε, μόλις αντιληφθούμε τα προειδοποιητικά σημάδια.

Το πρώτο βήμα, συνεπώς, είναι να αναγνωρίσουμε την αξία του να μιλάμε με κάποιον άλλον.

■ Ισχυροί δείκτες κινδύνου για επιβλαβή συμπεριφορά

Από τη θέση μας ως εκπαιδευτικοί παρατηρούμε διάφορες συμπεριφορές στα παιδιά. Θα ήταν καλό να έχουμε υπόψη μας πως υπάρχουν κάποιες συμπεριφορές που εκδηλώνουν τα παιδιά, που ενώ, αρχικά, μπορεί να μην τις θεωρήσουμε ως ανησυχητικές, εντούτοις μπορεί να υποδηλώνουν αυξημένη πιθανότητα θυματοποίησης άλλων παιδιών.

- Συνήθως ελαχιστοποιούν, δικαιολογούν ή αρνούνται την επίδραση των ακατάλληλων συμπεριφορών τους στους άλλους.
- Κάνουν τους άλλους να νιώθουν άβολα, με το να αγνοούν τα κοινωνικά σήματα για τα προσωπικά ή σεξουαλικά όρια και τα όρια των άλλων.
- Προτιμούν να περνούν τον χρόνο τους με πιο νεαρά παιδιά και όχι με συνομηλίκους.
- Επιμένουν για φυσική επαφή με ένα παιδί, ακόμη και όταν το παιδί αντιστέκεται.
- Απαντούν σεξουαλικά σε τυπικές, φιλικές χειρονομίες ή χειρονομίες αγάπης (π.χ. αγκαλιά, φιλί στο μάγουλο).
- Προσφέρουν αλκοόλ, ναρκωτικά, σεξουαλικό υλικό ή ακατάλληλα «προνόμια» στα νεαρότερα παιδιά.
- Εκδηλώνουν τη σεξουαλικότητα και την επιθετικότητα στη γλώσσα ή τη συμπεριφορά.
- Συμμετέχουν σε σεξουαλική παρενόχληση, διαδικτυακά ή προσωπικά, με κάποιο άτομο και εξαναγκάζουν για οποιαδήποτε σεξουαλική αλληλεπίδραση.
- Προωθούν τους/τις νεότερους/νεότερες ή τα λιγότερο ισχυρά παιδιά, και όχι τους/τις ομολόγους/ομόλογές τους, να εξερευνήσουν τη σεξουαλική τους περιέργεια.

- Δείχνουν αδυναμία ελέγχου των ακατάλληλων σεξουαλικών συμπεριφορών που συνδέονται με άλλο παιδί, ακόμα και αν αυτό ζητά να σταματήσουν.
- Παίρνουν τα μικρότερα παιδιά σε «μυστικούς» τόπους για να παίξουν «ειδικά» παιχνίδια γδυσίματος και αγγίγματος.

Είναι σημαντικό όλοι οι ενήλικες να γνωρίζουν τις πληροφορίες που απαιτούνται για την αναγνώριση δυνητικά επιβλαβών δραστηριοτήτων σε πρώιμο στάδιο και να ζητήσουν βοήθεια, ώστε να μπορούν να σταματήσουν τις συμπεριφορές αυτές. Κάθε ενήλικας που νοιάζεται για τα παιδιά έχει ευκαιρία τόσο ως εκπαιδευτικός όσο και ως πρότυπο να δείξει στα παιδιά πώς να αλληλεπιδρούν χωρίς να βλάπτουν τους άλλους, είτε ενώ είναι ακόμη παιδιά είτε αργότερα ως ενήλικες.

Οι ενήλικες έχουν την επιπρόσθετη ευθύνη να διασφαλίσουν ότι όλα τα παιδιά που έχουν εμπλακεί σε μια επιβλαβή σεξουαλική κατάσταση, ανεξάρτητα από τον ρόλο τους, έχουν τη βοήθεια που χρειάζονται για να ζήσουν υγιείς παραγωγικές ζωές.

Τα παιδιά εκδηλώνουν συμπεριφορές σεξουαλικής φύσεως, γεγονός που αποτελεί υγιές κομμάτι της ανάπτυξής τους.

Στην καθημερινή εργασία, στη συσχέτιση και αλληλεπίδρασή μας με τα παιδιά, μπορούμε να παρατηρήσουμε όλο και περισσότερες καταστάσεις όπου παρουσιάζεται σεξουαλική συμπεριφορά. Κάποτε, αυτό προκαλεί ερωτηματικά και ανησυχία.

Τα παιδιά έρχονται πιο εύκολα σε επαφή με πληροφορίες, εικόνες και συ-

μπεριφορές με σεξουαλικό περιεχόμενο. Μπορεί να χρησιμοποιούν ασαφείς πηγές πληροφοριών, όπως το διαδίκτυο, τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης και τους φίλους. Το διαδίκτυο, ειδικά, κερδίζει έδαφος σαν πηγή πληροφόρησης. Η πληροφορία στο διαδίκτυο είναι διαθέσιμη, προσβάσιμη, με εικόνες, αλλά πολλές φορές δεν ταιριάζει στο γνωστικό επίπεδό τους. Πολλές από τις πληροφορίες είναι σχεδιασμένες για ενήλικες. Με τον τρόπο αυτό ενδέχεται τα παιδιά να δέχονται μη κατάλληλα μηνύματα για τη σεξουαλικότητα.

Ως εκπαιδευτικοί, πολλές φορές, αισθανόμαστε μια δυσκολία στη διαχείριση καταστάσεων και συμπεριφορών όπου εμπλέκεται η σεξουαλικότητα. Η δυσκολία αυτή μπορεί να δημιουργηθεί και όταν ερμηνεύονται οι συμπεριφορές του παιδιού από την προοπτική του ενήλικα (π.χ. να κοιτάζει κάτω από μια φούστα, να κάνει μπάνιο με τον γονιό).

Τίθενται συχνά ερωτήματα:

- Ανησυχούμε πάντα, όταν εκδηλώνονται σεξουαλικές συμπεριφορές και δραστηριότητες μεταξύ παιδιών;
- Ποιες είναι οι συμπεριφορές που αναμένονται;
- Πότε μια συμπεριφορά θεωρείται προβληματική;

Είναι σημαντικό να διαφοροποιήσουμε τα/τις περιστατικά/καταστάσεις που αφορούν στις σεξουαλικές δραστηριότητες ανηλίκων και αποτελούν μέρος της διαδικασίας της ψυχοσεξουαλικής ανάπτυξης από τα/τι περιστατικά/καταστάσεις που αφορούν σε μη ασφαλή/επιβλαβή συμπεριφορά, και ακόμα σε σεξουαλική κακοποίηση.

Για να μπορέσουμε να κάνουμε αυτή τη διαφοροποίηση, χρειάζεται να έχουμε βασικές πληροφορίες για:

- τις συμπεριφορές που αναμένονται σε μια υγιή σεξουαλική ανάπτυξη,
- τις συμπεριφορές που προβληματίζουν,
- τους παράγοντες εκείνους που θα βοηθήσουν σε μια αξιολόγηση της συμπεριφοράς.

Η σεξουαλικότητα είναι μια έννοια πολυδιάστατη, η οποία σχετίζεται με ένα ιδιωτικό και ταυτόχρονα κοινωνικό κομμάτι της ζωής. Η σεξουαλικότητα είναι κάτι παραπάνω από το σεξ. Περιβάλλεται με αξίες, στάσεις, συναισθήματα, αλληλεπιδράσεις, συμπεριφορές, ιδέες, μύθους, ταμπού. Αγγίζει το βαθύτερο είναι μας, το σώμα, την ψυχή και το πνεύμα, την κοινωνική θέση και τους ρόλους που ενσωματωνόμαστε.

Η κατανόηση της ανθρώπινης σεξουαλικότητας σαν σύνθετο και πολυδιάστατο φαινόμενο προσεγγίζεται μέσα από πολλές οπτικές και θεωρήσεις (ανθρωπολογική, βιολογική, ψυχολογική, κοινωνιολογική, ηθική, αισθητική, νομική). Υπάρχει μια εξελικτική διαδικασία-πορεία στη σεξουαλικότητα για να φτάσει στην ενήλικη μορφή και έκφρασή της.

Τα παιδιά περνούν από διάφορα στάδια ανάπτυξης, καθώς μεγαλώνουν. Κάθε παιδί είναι ένα ξεχωριστό άτομο και θα αναπτυχθεί με τον δικό του τρόπο και ρυθμό. Υπάρχουν γενικά αποδεκτές συμπεριφορές που συνδέονται με την ηλικία του παιδιού και το αναπτυξιακό του στάδιο. Η ευαισθητοποίηση, η συνειδητοποίηση και η περιέργεια για τα σεξουαλικά θέματα αλλάζει, καθώς τα παιδιά περνούν από τη βρεφική/νηπιακή ηλικία στη σχολική ηλικία και μετά στην εφηβεία. Οι συμπεριφορές που σχετίζονται με τη σεξουαλικότητα συμπεριλαμβάνουν τη σχέση με το σώμα τους, καθώς και εξερεύνηση με τα άλλα παιδιά της ίδιας ηλικίας.

3.3. Στάδια Σεξουαλικής Ανάπτυξης - Αναμενόμενες Συμπεριφορές Ηλικιακά¹⁰

Η περιγραφή των συμπεριφορών στο πλαίσιο των σταδίων ανάπτυξης είναι ενδεικτική για μια υγιή σεξουαλική ανάπτυξη. Τονίζεται ξανά ότι κάθε παιδί αναπτύσσεται με τον δικό του ρυθμό. Δεν θα εμφανίσουν όλα τα παιδιά τις συμπεριφορές που θα αναφερθούν πιο κάτω ή, πιθανόν να τις αναπτύξουν σε διαφορετικά στάδια.

Ακολουθούν πίνακες που περιγράφουν συμπεριφορές σε κάθε στάδιο σεξουαλικής ανάπτυξης.

¹⁰ΚΣΟΠ, & IPPF. (2014). *Δάφνη III: «KeepMeSafe»: Μια ολοκληρωμένη εργαλειοθήκη για τη δημιουργία ενός προγράμματος που στοχεύει στην ενδυνάμωση των νέων με μαθησιακές δυσκολίες κατά της σεξουαλικής κακοποίησης και βίας.*

Parents Protect! *Child Sexual Abuse Warning signs*. Ανακτήθηκε από: https://www.parentsprotect.co.uk/warning_signs.htm

Parents Protect! *Helping you understand the sexual development of children aged 5-11.*

Ανακτήθηκε από: https://www.parentsprotect.co.uk/files/traffic_light_helping_you_understand_the_sexual_development_of_children_5-11.pdf

Parents Protect! *Helping you understand the sexual development of children under the age of 5.* Ανακτήθηκε από: https://www.parentsprotect.co.uk/files/traffic_light_helping_you_understand_the_sexual_development_of_children_under_5.pdf

0 - 6 ετών

Βρέφος (0 - 1,5 ετών)

Το παιδί αυτής της ηλικίας έχει ανάγκη από χάδια και αγκαλιές, που αποτελούν βασικό στοιχείο για τη δημιουργία θετικής σχέσης, αισθήματος ασφάλειας και εμπιστοσύνης.

Μέσα από αυτά αρχίζει η ανακάλυψη του σώματός του:

Πιπιλίζει/βυζαίνει,

Φιλιά,

Αγγίζει τα γεννητικά του όργανα, τυχαία ή σαν αντανακλαστικό,

Το αγόρι μπορεί να έχει στύσεις.

Νήπιο (1,5 - 3 ετών)

Έχει περιέργεια για το σώμα του.

Εξερευνά το σώμα του.

Κάνει 'αγκαλίτσες'.

Ενδιαφέρεται, αγγίζει, δείχνει τα δικά του γεννητικά όργανα.

Περιφέρεται γυμνό.

Ενδιαφέρεται για το σώμα των άλλων. Δείχνει περιέργεια για τα γεννητικά όργανα άλλων προσώπων (γονέων, αδελφών, φίλων). Μπορεί να κοιτάζει ή/και να αγγίζει.

Θέτει ερωτήσεις για το σώμα.

Κάθεται στα γόνατα κάποιου.

Μαθαίνει να χρησιμοποιεί την τουαλέτα.

Χρησιμοποιεί 'κακές/άσχημες λέξεις'.

Ανακαλύπτει τη διαφορά μεταξύ αγοριών και κοριτσιών.

Αναγνωρίζει σε ποιο φύλο ανήκει, χωρίς αυτό να είναι σταθερό.

0 - 6 ετών

Μικρό παιδί (3 - 6 χρόνων)

Το παιδί σε αυτή την ηλικία μαθαίνει κανόνες, ανάμεσα στους οποίους συμπεριλαμβάνονται και κανόνες που αφορούν στη σεξουαλική συμπεριφορά.

Κατανοεί τη διαφορά μεταξύ αγοριών και κοριτσιών.

Αρχίζει να έχει στερεοτυπικές πεποιθήσεις για το φύλο και τους τυπικούς ρόλους που έχει το κάθε φύλο.

Εξερευνά τις διαφορές μεταξύ ανδρών και γυναικών, αγοριών και κοριτσιών.

Ανακαλύπτει το δικό του σώμα.

Ενδιαφέρεται για τα μέρη του σώματος και τη λειτουργία τους.

Δείχνει και κοιτάζει στα ιδιωτικά μέρη του σώματος.

Ρωτά για τα γεννητικά όργανα.

Αγγίζει τα γεννητικά του όργανα με σκοπό, σαν ευχάριστη δραστηριότητα.

Αγγίζει, τρίβει τα γεννητικά όργανα, όταν πηγαίνει για ύπνο, όταν είναι σε ένταση ή φοβισμένο.

Μπορεί να βάλει κάτι στα γεννητικά όργανα ή στον πρωκτό για εξερεύνηση ή περιέργεια.

Χρησιμοποιεί παιδική σεξουαλική γλώσσα, για να μιλήσει για τα μέρη του σώματος.

Ρωτά για το πώς γίνονται τα παιδιά και από πού έρχονται.

Το αγόρι έχει στύση.

Του αρέσει να είναι γυμνό.

Μπορεί να αισθανθεί ντροπή.

Κάνει αστεία και ζωγραφιές για το σεξ.

<p>0 - 6 ετών</p>	<p>Ανακαλύπτει το σώμα των άλλων. Προσπαθεί να αγγίξει ή έχει περιέργεια για το σώμα και τα γεννητικά όργανα των άλλων παιδιών. Προσπαθεί να αγγίξει ή έχει περιέργεια για το σώμα και τα γεννητικά όργανα των ενηλίκων. Παίζει παιχνίδια με ρόλους όπως «μαμάδες και μπαμπάδες», «γιατροί και νοσοκόμοι». Ενδιαφέρεται να παρακολουθεί δραστηριότητες στο μπάνιο.</p>
<p>7 - 12 ετών</p>	<p>Παρουσιάζει συμπεριφορά που συμβαδίζει με τον ρόλο του φύλου (αγόρι/ κορίτσι). Αναπτύσσει σεξουαλικό προσανατολισμό. Ενδιαφέρεται για την ενήλικη σεξουαλικότητα. Φαντασιώνεται για το σεξ, ότι ερωτεύεται, ότι βγαίνει ραντεβού κ.ά.</p> <p>Μπορεί να παρουσιάσει σαγηνευτική/προκλητική συμπεριφορά προς τους ενήλικες. Ενδιαφέρεται για σεξουαλικά παιχνίδια. Πειραματίζεται με άλλα παιδιά, συχνά κατά τη διάρκεια παιχνιδιών (φιλιά, αγγίγματα), δείχνοντας και παίζοντας ρόλους π.χ. «μαμάδες και μπαμπάδες», «γιατροί και νοσοκόμοι». Δείχνει περιέργεια για τη σεξουαλικότητα, π.χ., για τα μωρά, το φύλο, τις σχέσεις, τη σεξουαλική δραστηριότητα, την έμμηνο ρύση.</p> <p>Έχει αυξημένη αίσθηση για την ιδιωτικότητα του σώματος. Μπορεί να αυνανίζεται, αναγνωρίζοντας την ιδιωτικότητα που περιλαμβάνει η δραστηριότητα αυτή. Δείχνει περιέργεια για τα γεννητικά όργανα των άλλων παιδιών. Μπορεί να κοιτάζει και /ή να αγγίζει τα σώματα παιδιών που γνωρίζει. Λέει ιστορίες ή ρωτά ερωτήσεις.</p>

<p>7 - 12 ετών</p>	<p>Χρησιμοποιεί 'κακές' λέξεις, λέξεις που σχετίζονται με τη φροντίδα της ώρας της τουαλέτας ή ονόματα των ιδιωτικών μερών του σώματος. Χρησιμοποιεί τα κινητά τηλέφωνα και το διαδίκτυο στις σχέσεις με γνωστούς συνομηλίκους.</p> <p>Μπορεί να έχει την εμπειρία του «πρώτου έρωτα», όπου τα παιδιά κάθονται κοντά ο ένας στον άλλο, κρατώντας χέρι-χέρι. Στην προεφηβεία (από 10 χρόνων) αρχίζουν σωματικές αλλαγές και το αίσθημα της αβεβαιότητας για το σώμα.</p>
<p>13 - 18 ετών</p>	<p>Εφηβεία 13-15 ετών</p> <p>Παρουσιάζει ραγδαία σωματική ανάπτυξη.</p> <p>Αναπτύσσει δευτερεύοντα σεξουαλικά χαρακτηριστικά:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Κορίτσι: Στήθος, τρίχωμα στην ηβική περιοχή, λεκάνη, πρώτη έμμηνος ρύση. • Αγόρι: βαθύτερη φωνή, τρίχωμα στην ηβική περιοχή, γένι, πρώτη εκσπερμάτιση. <p>Η γονιμότητα είναι δυνατή.</p> <p>Εξερευνά σχετικά με το σεξ, θέλει να ξέρει τα πάντα.</p> <p>Έχει επιθυμία για ανεξαρτησία, συχνά αγνοεί τους γονείς και γίνονται συνεχείς συζητήσεις.</p> <p>Πρώτα σεξουαλικά αισθήματα, ερωτεύεται και διεγείρεται.</p> <p>Κάνει ερωτήσεις για τις σχέσεις και τη σεξουαλική συμπεριφορά.</p> <p>Χρησιμοποιεί σεξουαλικό λεξιλόγιο και ομιλία για τις σεξουαλικές πράξεις.</p> <p>Αυνανίζεται ιδιωτικά.</p>

<p>13 - 18 ετών</p>	<p>Παρουσιάζονται ανάγκες υγιεινής, καθώς το σώμα ωριμάζει.</p> <p>Ενδιαφέρεται για το ρομάντζο, τις σχέσεις, το σεξ. Αυτό είναι φυσιολογικό, έστω και αν το παιδί έχει αναπτυξιακές προκλήσεις.</p> <p>Περίπου ένα τρίτο των εφήβων έχουν σεξουαλική επαφή πριν την ηλικία των 16 χρόνων.</p> <p>Εφηβεία 16- 18 χρόνων</p> <p>Κάνει δοκιμαστικές σχέσεις.</p> <p>Μιλά με άλλους για σεξ (τι του αρέσει, τι δεν του αρέσει).</p> <p>Σεξουαλικός προσανατολισμός - Οι νέοι/νέες διαπιστώνουν αν ελκύονται από αγόρια ή κορίτσια.</p> <p>Σεξ για πρώτη φορά (πολλοί/πολλές νέοι/νέες κάνουν σεξ για πρώτη φορά γύρω σε αυτή την ηλικία).</p> <p>Πιθανές συνέπειες σεξουαλικών συμπεριφορών, όπως ηθικά διλήμματα, εγκυμοσύνη, σεξουαλικά μεταδιδόμενα νοσήματα.</p> <p>Ενδιαφέρεται και συζητά επιλογές για αντισύλληψη, περιλαμβανομένων της αποχής και της ανάγκης για κατάλληλη ιατρική φροντίδα, όπως γυναικολογικό έλεγχο κάθε χρόνο και αυτοεξέταση στήθους και όρχεων.</p>
<p>Ενήλικη ζωή (18+)</p>	<p>Το άτομο μετά την ολοκλήρωση της σωματικής ωρίμανσης και την αποκατάσταση της ψυχικής ισορροπίας, προχωρεί προς τη δημιουργία ολοκληρωμένων σεξουαλικών σχέσεων.</p> <p>Η έκφραση της σεξουαλικής ενόρμησης δεν είναι πια μόνο αυτοερωτική. Υπάρχει σεξουαλικό αντικείμενο (εννοώντας πρόσωπο άλλο εκτός από τον εαυτό, προς το οποίο κατευθύνεται η ερωτική επιθυμία).</p>

Στην έκφραση συμπεριφορών, στο πλαίσιο μιας υγιούς παιδικής σεξουαλικής ανάπτυξης, υπάρχουν κάποια βασικά χαρακτηριστικά:

- Είναι αυθόρμητη, εξερευνητική και μη σχεδιασμένη.
- Συμβαίνει κατά διαστήματα και σε συμφωνία μεταξύ των εμπλεκομένων.
- Γίνεται με παιδιά παρόμοιας ηλικίας, αναστήματος, αναπτυξιακού επιπέδου.
- Δεν συνδέεται με φόβο, άγχος ή θυμό.
- Μειώνεται, όταν επέμβει ενήλικας.
- Μπορεί να ελεγχθεί με αυξανόμενη εποπτεία και εξήγηση των κανόνων για την ιδιωτικότητα.
- Τονίζεται ο χαρακτήρας του παιχνιδιού σε αυτές τις συμπεριφορές και η έκφραση της φυσικής περιέργειας και εξερεύνησης.

Με βάση τα όσα αναφέρονται πιο πάνω, τότε μια συμπεριφορά προβληματίζει και προκαλεί ανησυχία;

3.4. Συμπεριφορές παιδιών σεξουαλικής φύσεως που μπορεί να προβληματίσουν

Σε αντίθεση με τα όσα προαναφέρθηκαν, υπάρχουν κάποιες συμπεριφορές, οι οποίες εκφράζουν κάτι παραπάνω από περιέργεια και θέτουν προβληματισμό για την ασφάλεια του παιδιού ή/ και άλλων παιδιών¹¹. Αυτές οι συμπεριφορές ορίζονται ως επιβλαβείς και πιθανόν να παρουσιαστούν στη μορφή και στην ένταση που αναφέρονται πιο κάτω:

■ Η επιβλαβής/προβληματική σεξουαλική συμπεριφορά:

- Επαναλαμβάνεται συχνά και είναι καταναγκαστική.
- Προκαλεί κακό στον εαυτό του ή σε άλλο παιδί.

- Συμβαίνει αρκετά συχνά και ανάμεσα σε παιδιά που δεν γνωρίζονται.
- Συμβαίνει επανειλημμένα, με μυστικότητα, ακόμη και μετά από παρέμβαση ενηλίκων.
- Παρεμβαίνει στην κοινωνική και γνωστική ανάπτυξη.
- Μπορεί να συμβεί με παιδιά διαφορετικών ηλικιών, αναστήματος και αναπτυξιακού επιπέδου.
- Είναι επιθετική, επιβάλλεται.
- Δεν μειώνεται, αφότου λεχθεί στο παιδί να σταματήσει και υποστεί συνέπειες.
- Μπορεί να ελεγχθεί με αυξανόμενη εποπτεία.

Για μια πιο ενδεικτική πληροφόρηση αναφορικά με τις δύσκολες συμπεριφορές, θεωρήθηκε βοηθητικό, για τους σκοπούς του παρόντος Εγχειριδίου, να καταγραφούν σε μορφή πίνακα οι μη υγιείς/ασφαλείς συμπεριφορές.

¹¹Καραγιάννη, Ε. (2008). Σεξουαλική Κακοποίηση Παιδιών: Αν δεν μιλήσουμε γι' αυτό το πρόβλημα, δεν υπάρχει! Λευκωσία, Κύπρος.

	Μη υγιείς/ασφαλείς συμπεριφορές¹²
3 - 6 χρόνων	<ul style="list-style-type: none"> • Αγγίζει/τρίβει τον εαυτό του σε δημόσιο χώρο ή σε ιδιωτικό, μένοντας απομονωμένο από κανονικές παιδικές δραστηριότητες. • Παίζει ρόλους αγοριών ή κοριτσιών με υπερβολικά θυμωμένο, λυπημένο ή επιθετικό τρόπο. • Εκφράζει φόβο και αηδία για το δικό του ή το άλλο φύλο. • Αγγίζει τα ιδιαίτερα μέρη των ενηλίκων με σκόπιμο τρόπο. • Χρησιμοποιεί πίεση ή βία στο παιγνίδι ρόλων με άλλα παιδιά. • Επιμένει να βάζει κάτι στα γεννητικά όργανα είτε τα δικά του ή των άλλων παιδιών, ακόμη και αν προκαλεί πόνο. • Υποκρίνεται ή προχωρεί σε πραγματική σεξουαλική επαφή χωρίς ρούχα ή κάνει στοματικό σεξ. • Κάνει οτιδήποτε από αυτά, μυστικά.
7 - 12 χρόνων	<ul style="list-style-type: none"> • Αυνανίζεται με εμμονικό τρόπο, σε σημείο που να κάνει κακό στον εαυτό του ή γυρεύοντας ακροατήριο/θεατές. • Προβαίνει σε επίμονο εκφοβισμό, περιλαμβανομένης σεξουαλικής επιθετικότητας. • Το παιδί υποκρίνεται ή συμμετέχει σε σεξουαλικές δραστηριότητες, περιλαμβανομένης της σεξουαλικής συμπεριφοράς με πιο μικρά ή λιγότερο ικανά παιδιά π.χ., στοματικό σεξ, σεξουαλική επαφή.

¹²Parents Protect! Child Sexual Abuse Warning signs. Ανακτήθηκε από: https://www.parentsprotect.co.uk/warning_signs.htm,

Parents Protect Helping you understand the sexual development of children aged 5-11. Ανακτήθηκε από: https://www.parentsprotect.co.uk/files/traffic_light_helping_you_understand_the_sexual_development_of_children_5-11.pdf,

Parents Protect! Helping you understand the sexual development of children under the age of 5. Ανακτήθηκε από: https://www.parentsprotect.co.uk/files/traffic_light_helping_you_understand_the_sexual_development_of_children_under_5.pdf.

<p>7 - 12 χρόνων</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Πηγαίνει στα δωμάτια που κοιμούνται παιδιά, για να αγγίξει ή να προχωρήσει σε σεξουαλική δραστηριότητα. • Παρουσιάζει σεξουαλικά μεταδιδόμενα νοσήματα. • Παρουσιάζει οποιαδήποτε σεξουαλική δραστηριότητα με ζώα. • Χρησιμοποιεί κινητό ή διαδίκτυο, για να στέλνει ή να δέχεται εικόνες σεξουαλικού περιεχομένου.
<p>13 - 18 χρόνων</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Αναζητά τη συντροφιά νεαρότερων παιδιών και περνά ασυνήθιστα πολύ χρόνο μαζί τους. • Παίρνει νεαρότερα παιδιά σε μυστικά μέρη ή παίζει ειδικά παιχνίδια με αυτά («γιατρός και άρρωστος», βγάζουν τα ρούχα τους) ιδιαίτερα παιχνίδια ασυνήθιστα για την ηλικία τους. • Επιμένει να φιλά ή να αγκαλιάζει ένα παιδί, όταν το παιδί δεν θέλει. • Συχνά, χρησιμοποιεί επιθετικό ή σεξουαλικό λεξιλόγιο για ενήλικες και παιδιά. • Δείχνει σεξουαλικό υλικό σε νεαρότερα παιδιά. • Κάνει σεξουαλικού περιεχομένου τηλεφωνήματα. • Κάνει χρήση αλκοόλ ή ουσιών με νεαρότερα παιδιά ή έφηβους. • Βλέπει παιδική πορνογραφία στο διαδίκτυο ή αλλού. • Εκθέτει τα γεννητικά του όργανα σε νεαρότερα παιδιά. • Εξαναγκάζει σε σεξ άλλο παιδί ή έφηβο/έφηβη.

3.5. Αξιολόγηση των σεξουαλικών συμπεριφορών

Σεξουαλικές δραστηριότητες μεταξύ παιδιών

Όταν βρισκόμαστε μπροστά σε σεξουαλικές συμπεριφορές των παιδιών, είναι σημαντικό να μπορούμε να διακρίνουμε τις συμπεριφορές που είναι φυσιολογικές και αναμενόμενες από τις μη υγιείς και μη ασφαλείς συμπεριφορές.

Εστιάζοντας στα είδη συμπεριφορών που παρουσιάζονται, διακρίνουμε, επίσης, αν η σεξουαλική συμπεριφορά αφορά στο ίδιο το παιδί (π.χ. ενασχόληση με το σώμα του και τα προσωπικά μέρη του) ή αν αφορά στην αλληλεπίδραση μεταξύ δύο ή περισσότερων ατόμων.

Παρατηρούμε τις συμπεριφορές, θέτοντας τα πιο κάτω ερωτήματα:

- Πόσο συχνά και συστηματικά εμφανίζονται;
- Περιέχουν εξαναγκασμό, επιβολή;
- Προκαλούν πόνο ή τραυματισμό;
- Δείχνουν έλλειψη σεβασμού προς τον εαυτό ή προς τον/τους άλλο/άλλους;
- Θεωρούνται κατάλληλες για την ηλικία ή την αναπτυξιακή φάση του παιδιού;
- Υπάρχει ανισοτιμία σε ό,τι αφορά στην ηλικία, ανάστημα, αναπτυξιακό επίπεδο;
- Θεωρούνται κατάλληλες για το πλαίσιο (π.χ. σχολείο, σπίτι);

Εφόσον αναγνωριστούν τέτοιες σεξουαλικές συμπεριφορές, απαιτείται να γίνει παρέμβαση, ανάλογα με την κάθε περίπτωση ξεχωριστά.

Η παρέμβαση μπορεί να περιλαμβάνει:

- την άμεση αντίδραση για διακοπή της συμπεριφοράς, την απόσπαση της προσοχής και την επανακατεύθυνση σε άλλες δραστηριότητες.
- την καθοδήγηση και στήριξη του/των παιδιού/παιδιών.
- την εφαρμογή των κανόνων σε περιπτώσεις μη αποδεκτών συμπεριφορών.
- την ανάγκη για αξιολόγηση των οικογενειακών και περιβαλλοντικών καταστάσεων.
- την παραπομπή σε πιο εξειδικευμένους επαγγελματίες και υπηρεσίες.

Παραδείγματα:

Ακολουθούν παραδείγματα συμπεριφορών παιδιών, όπου μπορούμε να περιγράψουμε συμπεριφορές που προβληματίζουν και χρειάζονται να αξιολογηθούν, για να προχωρήσουμε σε μια παρέμβαση.

- Η Μαρία, 7 χρόνων, μέσα στην τάξη χρησιμοποιεί ‘κακές’ λέξεις και χειρονομίες που παραπέμπουν σε σεξουαλικό περιεχόμενο.

Δεν θέλουν όλοι να ακούνε τις ‘κακές’ λέξεις. Υπάρχουν κατάλληλες λέξεις, για να μιλούμε για το θέμα της σεξουαλικότητας. Αυτά τα θέματα είναι ιδιωτικά και αν κάτι σε προβληματίζει, μπορείς να μιλήσεις στον δάσκαλο ή τη δασκάλα σου.

- Ομάδα μαθητών γυμνασιακού κύκλου βρίσκεται στον διάδρομο του σχολείου, για να δοκιμάσει ένα πείραμα στο μάθημα. Όταν ο καθηγητής κοιτάζει προς την αντίθετη κατεύθυνση, ο Γιώργος κατεβάζει το παντελόνι του Στέλιου, για να γελάσουν.

Η συμπεριφορά δεν είναι αποδεκτή. Υπάρχει μια κατάσταση έλλειψης συναίνεσης, ανισοτιμίας, εξαναγκασμού και παραβίασης των κανόνων του πλαισίου/σχολείου.

- Μαθήτρια γυμνασιακού κύκλου με μαθησιακές δυσκολίες και προβλήματα προσαρμογής στο σχολικό περιβάλλον, κατά τη διάρκεια του μαθήματος, αγγίζει τα γεννητικά της όργανα.

Υπάρχει θέμα σχετικά με τους κανόνες για την ιδιωτικότητα των αγγιγμάτων στο σώμα και ειδικότερα στο πλαίσιο του σχολείου.

Τονίζεται ότι η συμπεριφορά και η κατάσταση που δημιουργείται αξιολογείται στο πλαίσιο κάθε εξατομικευμένης περίπτωσης. Γι' αυτό είναι σημαντικό, στο πλαίσιο της σχέσης μεταξύ εκπαιδευτικού και παιδιού, καθ' όλη τη διάρκεια της σχολικής χρονιάς, να αναπτύσσεται η βάση για γνωριμία, επικοινωνία, ασφάλεια και εμπιστοσύνη.

Προσοχή!

Όσα αναφέρονται πιο πάνω είναι ενδείξεις για περαιτέρω παρατήρηση ή ενδείξεις που ενισχύουν τις υποψίες του/της εκπαιδευτικού. Τα συμπτώματα παραπέμπουν σε υποψίες ότι το παιδί αντιμετωπίζει δυσκολίες.

Το παιδί, ενδεχομένως, είναι ο μόνος μάρτυρας της κακοποίησής του και οι παρατηρήσεις των εκπαιδευτικών, πιθανόν είναι τα μόνα στοιχεία που μπορεί να υπάρχουν. Για πολλούς λόγους, κάποιες φορές, δεν μπορεί κάποιος/κάποια να εμπιστευτεί τα λεγόμενα του παιδιού.

Παρόλα αυτά, οι εκπαιδευτικοί δεν θα πρέπει να αποφασίσουν κατά πόσο τα λεγόμενα του παιδιού είναι αληθή. Οι συμπεριφορές αυτές καταγράφονται και σε καμία περίπτωση δεν αναμένεται κάτι περισσότερο από την αναφορά των παρατηρήσεων που ανησυχούν τους/τις εκπαιδευτικούς στον/στην οικείο/οικεία Εκπαιδευτικό/Εκπαιδευτική Ψυχολόγο του σχολείου. Σε περίπτωση που και ο/η οικείος/οικεία Εκπαιδευτικός/Εκπαιδευτική Ψυχολόγος θεωρεί ότι χρειάζεται περαιτέρω διερεύνηση, θα γίνει η κατάλληλη παραπομπή στις Αρμόδιες Υπηρεσίες του κράτους.

Επομένως, είναι γενικός κανόνας να γίνεται αναφορά σε όλες τις περιπτώσεις στις ανάλογες υπηρεσίες που είναι Αρμόδιες και ειδικά καταρτισμένες, για να διεξαγάγουν τη διερεύνηση του περιστατικού.

4 διαχείριση περιστατικών σεξουαλικής κακοποίησης παιδιών στο πλαίσιο του σχολείου

4.1. Εισαγωγικά/ Αποσαφηνιστικά σχόλια

Στο συγκεκριμένο στάδιο της διαχείρισης των περιστατικών σεξουαλικής κακοποίησης στο πλαίσιο του σχολείου, περιλαμβάνεται η διεργασία της αποκάλυψης του παιδιού σε εκπαιδευτικό ή άλλο άτομο στον χώρο του σχολείου και η διεργασία της αναφοράς προς τις Αρμόδιες Υπηρεσίες από το άτομο στο οποίο έγινε η αποκάλυψη. Παράλληλα, η Διεύθυνση έχει την ευθύνη υλοποίησης της πιο πάνω διαδικασίας.

Αποκάλυψη:

Είναι το 1ο στάδιο στην όλη διαχείριση περιστατικού σεξουαλικής κακοποίησης. Λαμβάνει χώρα κυρίως κάτω από τις ακόλουθες συνθήκες:

- 1 Το ίδιο το παιδί ή άλλο άτομο, π.χ. συγγενής, γείτονας/γειτόνισσα, συμμαθητής/συμμαθήτρια, γονέας/κηδεμόνας άλλου παιδιού επιλέγει/αποφασίζει/νιώθει την ανάγκη να αποκαλύψει να «ακουμπήσει» το θέμα της σεξουαλικής κακοποίησης του παιδιού σε εκπαιδευτικό ή άλλο άτομο στον χώρο του σχολείου όπου είναι μαθητής/μαθήτρια το συγκεκριμένο παιδί.
- 2 Το ίδιο το παιδί ή άλλο άτομο, ενώ είναι «μέσα» σε μια άλλη εκπαιδευτική διεργασία π.χ. διεξαγωγή μαθήματος, συνέντευξη με καθηγητή/καθηγήτρια ΣΕΑ ή συζήτηση με κάποιον, προβαίνει αυθόρμητα, συνειρμικά ή τυχαία σε αποκάλυψη.

3 Το παιδί εκδηλώνει κάποιες συμπεριφορές, οι οποίες πιθανόν να παραπέμπουν σε σεξουαλική κακοποίηση. Για αναγνώριση αυτών, ακολουθείται η περιγραφή των συμπεριφορών, σύμφωνα με την ηλικία του παιδιού, όπως αναφέρεται στο κεφάλαιο 3 «Εγχειρίδιο του Εκπαιδευτικού για Αναγνώριση και Διαχείριση Περιστατικών Σεξουαλικής Κακοποίησης Παιδιών» (έκδοση ΥΠΑΝ, 2017). Διευκρινίζεται ότι η πιο πάνω συνθήκη δημιουργεί την υποψία ότι το παιδί πιθανόν να έχει θυματοποιηθεί, αλλά να μην είναι σε ετοιμότητα να πει σχετικά περισσότερα.

Σημειώνεται ότι και για τις τρεις (3) πιο πάνω συνθήκες ακολουθεί η υλοποίηση του 2ου σταδίου, της αναφοράς (όπως αναγράφεται πιο κάτω, στη συνέχεια του κειμένου) **πάντα από το ενήλικο άτομο**, το οποίο ήταν παρόν στις πιο πάνω συνθήκες/στιγμές και γενικά στο οποίο έγινε η αποκάλυψη.

Το άτομο, στο οποίο θα γίνει η αποκάλυψη στον χώρο του σχολείου και αφορά μαθητή/μαθήτρια αυτού του σχολείου, ενημερώνει άμεσα σχετικά τον/τη Διευθυντή/Διευθύντρια του σχολείου και τον/την καθηγητή/καθηγήτρια ΣΕΑ (Μέση Εκπαίδευση). Ο/Η Διευθυντής/Διευθύντρια είναι ο/η βασικός/βασική εκπρόσωπος του σχολείου στο οποίο έγινε η αποκάλυψη. Ως εκ τούτου, αποτελεί πάντα τον κύριο συνδετικό κρίκο όλων των δεουσών ενεργειών.

Αποσαφηνίζεται ότι η όποια, αναγκαία ενδεχομένως, εμπλοκή του/της καθηγητή/καθηγήτριας ΣΕΑ στη διαχείριση της περίπτωσης, θα γίνει αμέσως μετά τη διαδικασία της αναφοράς. Η εμπλοκή του/της (βλέπε και 4.3.1.7.) θα εστιάζεται κυρίως και πάντοτε σε συνεργασία και με τον/την οικείο/οικεία Εκπαιδευτικό/Εκπαιδευτική Ψυχολόγο, στην όλη ενδεδειγμένη στήριξη/παροχή βοήθειας του/της μαθητή/μαθήτριας και σε καμία των περι-

πτώσεων δεν πρέπει να πάρει τον χαρακτήρα της άτυπης διερεύνησης του περιστατικού.

Επιπρόσθετα, ανεξάρτητα από το εάν είχε γίνει αποκάλυψη του παιδιού και σε άλλα άτομα πλην του χώρου του σχολείου είτε στο παρόν είτε στο παρελθόν, εκλαμβάνεται ως γεγονός για το οποίο πρέπει το άτομο στο οποίο έγινε η αποκάλυψη, στον χώρο του σχολείου, να προβεί στη δέουσα διαχείριση, ανεξάρτητα από το εάν έγιναν άλλες παράλληλες σχετικές ενέργειες.

Αναφορά:

Είναι το 2ο στάδιο στην όλη διαχείριση περιστατικού σεξουαλικής κακοποίησης. Πραγματοποιείται όταν το άτομο στο οποίο έγινε η αποκάλυψη προβαίνει σε αναφορά στις Αρμόδιες Υπηρεσίες για τη διεξαγωγή του 3ου σταδίου, της ενδεδειγμένης διερεύνησης του όλου θέματος της σεξουαλικής κακοποίησης και κατά συνέπεια της παροχής ενδεδειγμένης εξειδικευμένης στήριξης στο παιδί και την οικογένειά του.

Κατά συνέπεια, το άτομο στο οποίο γίνεται η αποκάλυψη δεν κάνει ποτέ διερεύνηση του περιστατικού για την πλήρη “ορθότητα” των λεγομένων του παιδιού ή άλλου ατόμου που αναφέρεται στο περιστατικό σεξουαλικής κακοποίησης.

Επισήμανση/Αποσαφήνιση: Ενδείκνυται, με άξονα και το πνεύμα του όλου σχετικού Εγχειριδίου, το άτομο που δέχεται την αποκάλυψη να είναι και το άτομο που θα προωθήσει την αναφορά. Σε εξαιρετικές, όμως, περιπτώσεις στις οποίες το άτομο της αποκάλυψης δηλώνει κάποιες τεκμηριωμένες δυσκολίες να προβεί στην αναφορά, μόνο τότε μπορεί η αναφορά να προωθηθεί από άλλο άτομο σε συνεννόηση με τη Διεύθυνση του σχολείου.

4.2. Αποκάλυψη της σεξουαλικής κακοποίησης ενός παιδιού

Παραδοχές και βασικές αρχές/συνιστώσες διαχείρισης/προσέγγισης της αποκάλυψης της σεξουαλικής κακοποίησης

4.2.1. Παραδοχές

4.2.1.1. Θέση/ψυχολογία του παιδιού ως θύματος Σεξουαλικής Κακοποίησης

Αδρομερώς αναφέρονται:

4.2.1.1.1. Η σεξουαλική κακοποίηση κατά τη νηπιακή, παιδική και εφηβική ηλικία αποτελεί τραυματική εμπειρία, που στιγματίζει τις ζωές των θυμάτων και επιφέρει ποικίλες αρνητικές επιπτώσεις και οι οποίες εντοπίζονται σε ένα ευρύ φάσμα της εξελικτικής πορείας του παιδιού. Οι επιπτώσεις είναι αναμενόμενο να επηρεάσουν αρνητικά την ψυχοκοινωνική και μαθησιακή κατάσταση του παιδιού. Ενδεικτικά αναφέρονται θέματα κοινωνικής συμπεριφοράς, φοίτησης (π.χ. συμπεριφορά, απουσίες) και γενικότερα σχολικής επίδοσης. Συνεπώς, η στήριξη των παιδιών θεωρείται απαραίτητη. Επιπρόσθετα, το παιδί μπορεί να αναπτύσσει διάφορους μηχανισμούς στην προσπάθειά του να διαχειριστεί το τραύμα.

4.2.1.1.2. Πιθανή άσκηση υπερβολικού ελέγχου από τον δράστη, ιδιαίτερα αν είναι γνωστός στην οικογένεια του παιδιού, με αποτέλεσμα την απομόνωση του παιδιού και τη δημιουργία αισθήματος στο παιδί ότι δεν γίνεται πιστευτό.

4.2.1.1.3. Αποκάλυψη της σεξουαλικής κακοποίησης από τα θύματα συνήθως μετά την ενηλικίωσή τους. Το γεγονός ότι ένα παιδί αποκαλύπτει στον/

στην εκπαιδευτικό του ή άλλο άτομο τη θυματοποίησή του, υποδεικνύει μια διαδικασία αξιολόγησης της απόφασης από μέρος του ίδιου του παιδιού που δεν θα πρέπει να απορριφθεί. Κάθε φορά που ένα παιδί σκέφτεται να μιλήσει, πιθανόν να νιώθει φόβο, σύγχυση, ντροπή και να αισθάνεται ότι κανείς δεν θα το πιστέψει. Πιθανόν να νομίζει ότι κανείς δεν θα το καταλάβει, ότι θα του βρει φταίξιμο γι' αυτό που συμβαίνει ή ότι η κακοποίηση δεν είναι κάτι σημαντικό.

4.2.1.2. Ρόλος του/της εκπαιδευτικού/ άλλου ατόμου στον σχολικό χώρο

4.2.1.2.1. Ο ρόλος του/της εκπαιδευτικού/άλλου ατόμου είναι τεράστιας σημασίας στη διαδικασία της αποκάλυψης της σεξουαλικής κακοποίησης του παιδιού. Ο/Η εκπαιδευτικός/άλλο άτομο, ίσως να διστάσει στη διαχείριση μιας περίπτωσης αποκάλυψης σεξουαλικής κακοποίησης παιδιού για διάφορους λόγους. Κάποιοι λόγοι μπορεί να είναι ο φόβος μην προκληθεί περισσότερη αναστάτωση στο παιδί ή και στην οικογένειά του, η ανησυχία ότι κάποιες ερωτήσεις του μπορεί να μην είναι οι ενδεδειγμένες π.χ. πολύ κατευθυνόμενες, αλλά και γιατί σκέφτεται ότι μπορεί να προκληθούν δυσκολίες στο σχολείο, καθώς και στους/στις ίδιους/ίδιες τους/τις εκπαιδευτικούς, σε περίπτωση που δεν ισχύουν τα γεγονότα όπως τα περιέγραψε/ ανέφερε το παιδί στο στάδιο της αποκάλυψης μετά το πέρας του σταδίου της αναφοράς και της κατ' ακολουθία διερεύνησης. Οι διάφοροι λόγοι είναι εύλογοι, παρόλα αυτά είναι **ιδιαίτερα σημαντικό** να μπορέσει ο/η εκπαιδευτικός/άλλο άτομο να ανταποκριθεί στην αποκάλυψη του παιδιού. Η αρχική αντίδραση του/της εκπαιδευτικού/άλλου ατόμου είναι πολύ σημαντική για την όλη περαιτέρω διαχείριση της αποκάλυψης. Αν διστάσει, το παιδί θα συνεχίσει να κρατά το μυστικό του και θα συνεχίσει να κακοποιείται.

4.2.1.2.2. Παράλληλα με τα πιο πάνω, ο/η εκπαιδευτικός/άλλο άτομο οφείλει να αναγνωρίσει και να διαχειριστεί τα δικά του αισθήματα /απόψεις/

σκέψεις κατά και μετά την αποκάλυψη. Πρέπει να αποφύγει τα έκδηλα δικά του/της συναισθήματα, όπως είναι μια έντονη, αυθόρμητη αντίδραση/ φράση (κοινώς σοκ). Μπορεί να προβεί σε μια πιθανή συζήτηση/διεργασία των πιο πάνω με τον/την καθηγητή/καθηγήτρια ΣΕΑ και τον/την οικείο/οικεία Εκπαιδευτικό/Εκπαιδευτική Ψυχολόγο του σχολείου.

Ο/Η εκπαιδευτικός/άλλο άτομο, καλό είναι να θυμάται:

- Ότι μπορεί να είναι το πρώτο άτομο στο οποίο μίλησε το παιδί για τη σεξουαλική κακοποίησή του.
- Ότι η κακή κρίση δεν είναι έγκλημα, αλλά το να μην κάνει κανείς κάτι είναι παράνομο.
- Ότι αν δεν κάνει κάποιος κάτι, το παιδί μπορεί να μη νιώσει ποτέ ασφαλές για να μιλήσει σχετικά με το θέμα της σεξουαλικής κακοποίησής του.

4.2.2. Βασικές αρχές/συνιστώσες

Με άξονα τα πιο πάνω, ο/η εκπαιδευτικός/άλλο άτομο πρέπει να επιδείξει/εφαρμόσει/ ακολουθήσει τις ακόλουθες βασικές αρχές/συνιστώσες καθ' όλη τη διάρκεια της διαδικασίας της αποκάλυψης από το παιδί. Οι ακόλουθες βασικές αρχές/συνιστώσες δεν **λειτουργούν αυτόνομα, αλλά συλλειτουργικά και καλύπτουν το ενιαίο της όλης διαδικασίας της αποκάλυψης**. Συνδέονται άρρηκτα μεταξύ τους προκειμένου να συνθέσουν το όλο απαραίτητο σκηνικό που πρέπει να επιδεικνύεται από μέρους του/της εκπαιδευτικού. Σημειώνεται ότι οι συγκεκριμένες αρχές/συνιστώσες ισχύουν για τις προαναφερθείσες συνθήκες 1 και 2 της αποκάλυψης.

4.2.2.1. Δημιουργία συνθηκών εμπιστευτικότητας. Εκδήλωση εχεμύθειας:

Από τη στιγμή που ένα παιδί εμπιστευτεί κάτι σε έναν/μια εκπαιδευτικό/

άλλο άτομο, είναι σημαντικό να δημιουργηθούν κατάλληλες συνθήκες, ώστε να μπορεί να διεξαχθεί η συζήτηση, η όλη διαδικασία της αποκάλυψης στο πλαίσιο εμπιστευτικότητας και ιδιωτικότητας. Η εύρεση κατάλληλου χώρου είναι μια από τις συνθήκες που δημιουργεί μεγάλη ασφάλεια στο παιδί και γενικά το αναγκαίο αίσθημα εμπιστευτικότητας και εχεμύθειας που πρέπει να δίνεται στο παιδί. Τονίζεται ότι τηρείται αυστηρά η εχεμύθεια και γνωστοποιείται στο παιδί ότι θα γίνει η σχετική κοινοποίηση των λεγομένων του μόνο στα άτομα τα οποία εμπλέκονται στην όλη διαδικασία της διαχείρισης της σεξουαλικής κακοποίησης.

4.2.2.2. Ενσυναίσθηση και σεβασμός:

Καταβάλλεται προσπάθεια να συναισθανθούμε, όσο είναι δυνατόν, στον χρόνο που θα διαρκέσει η συνομιλία, τη θέση του παιδιού. Ο/Η εκπαιδευτικός/άλλο άτομο οφείλει να αντιληφθεί τους πιθανούς περιορισμούς που αντιμετωπίζει το παιδί, ανάλογα και με το στάδιο ανάπτυξης στο οποίο βρίσκεται, με απώτερο σκοπό την ενδεδειγμένη ανταπόκριση.

Αναγνωρίζεται η ευαλωτότητα του παιδιού, όποια και να είναι η ηλικία του. Υπάρχουν πολλοί λόγοι για τους οποίους ένα παιδί δεν μίλησε νωρίτερα. Αναγνωρίζεται, επίσης, στο παιδί, πόσο δύσκολο είναι αυτό που κάνει.

4.2.2.3. «Λειτουργία» της ενεργητικής ακρόασης:

Η ενεργητική ακρόαση αφορά στον τρόπο με τον οποίο ακούει ο ακροατής. Ακούει τον άλλον με προσοχή, παρατηρητικότητα, γνησιότητα-αυθεντικότητα και ενσυναίσθηση, με στόχο την ενίσχυση και τη διευκόλυνση της προσωπικής του επαφής μαζί του. Εφαρμόζεται σε διαπροσωπικό πλαίσιο, καθώς συμβάλλει στη δημιουργία κλίματος εμπιστοσύνης, αποδοχής και συνεργασίας. Συγκεκριμένα, πρόκειται για την ενθάρρυνση του παιδιού για

να συνεχίσει να μιλά/ αποκαλύπτει μέσα και από την ενδεδειγμένη φρασεολογία, το ύφος και γενικά τη γλώσσα του σώματος του/της εκπαιδευτικού/ άλλου ατόμου. Επιπλέον, συνδέεται αφενός με την ανοχή/αποδοχή στην προσωπική έκφραση του παιδιού με δικές του ορολογίες, λόγια και φράσεις σύμφωνα και με την αναπτυξιακή του φάση και αφετέρου με την ανταπόκριση στην όλη αποκάλυψη με ψυχραιμία και ηρεμία. Η λεκτική και γενικά η όλη ανταπόκριση ενδείκνυται να γίνεται με απλό, κατανοητό διευκολυντικό/ υποστηρικτικό/καθησυχαστικό και όχι διερευνητικό τρόπο.

Παράλληλα, πιθανές αναγκαίες ερωτήσεις από μέρους του/της εκπαιδευτικού/άλλου ατόμου προς το παιδί πρέπει να είναι συγκεκριμένες και διευκολυντικές για την παραπέρα διεργασία/συζήτηση και όχι να έχουν τον χαρακτήρα της ενδελεχούς διερεύνησης (π.χ. «Σε άγγιξε σε μέρος που δεν σου άρεσε/ που απαγορεύεται ή που σε έκανε να νιώσεις άβολα;», «Σου ζήτησε κάποιος να κρατήσεις κάτι μυστικό;»). Η απουσία επίκρισης είναι επιτακτική. Ενδεικτικά αναφέρονται οι πιο κάτω ερωτήσεις ως ένα δείγμα ερωτήσεων που πολύ πιθανόν να εκπέμπουν επίκριση. (π.χ. «Γιατί δεν είπες όχι;», «Γιατί δεν μίλησες πιο νωρίς;», «Μα, δέχθηκες το δώρο του;» κ.λπ.).

Γενικά, ο/η εκπαιδευτικός/άλλο άτομο πρέπει να ακούει, χωρίς να κάνει οποιοδήποτε υποθέσεις, αν έγινε ή αν δεν έγινε σεξουαλική κακοποίηση και να μην υποβάλλει στο παιδί τις δικές του σκέψεις.

4.2.2.4. Πίστη, μη αμφισβήτηση και γενικά εκδήλωση ιδιαίτερης προσοχής στο παιδί. Αντιμετώπιση των αντιδράσεων του παιδιού ως φυσιολογικών και αναμενόμενων. Απενοχοποίηση και καθησυχασμός. Διαβεβαίωση προς το παιδί ότι έπραξε σωστά για την αποκάλυψη:

Ακόμα και αν ακούγεται κάτι περίεργο, ακόμα και αν κάποια από τα θέματα που λέγονται μπορεί να είναι γνωστό ότι δεν ισχύουν, είναι σημαντικό ο/η

εκπαιδευτικός/άλλο άτομο να δείξει στο παιδί ότι το πιστεύει, για να μπορέσει να συνεχίσει την αφήγησή του. Αυτό που το παιδί αποκαλύπτει είναι πολύ σημαντικό για το ίδιο το παιδί, γι' αυτό και απαιτείται να δοθεί όσος χρόνος χρειάζεται στο ίδιο το παιδί για να εκφραστεί.

4.2.2.5. Διάθεση χρόνου για συναισθηματική αποφόρτιση του παιδιού, με σκοπό τη δημιουργία περαιτέρω ετοιμότητας στο παιδί για συνέχιση της αποκάλυψης.

4.2.2.6. Επιβεβαίωση της άμεσης διαθεσιμότητάς/ανταπόκρισης σε ό,τι χρειαστεί:

Είναι πολύ σημαντικό ο/η εκπαιδευτικός/άλλο άτομο να δώσει το ισχυρό μήνυμα στο παιδί ότι μπορεί να διαχειριστεί το όλο θέμα.

4.2.2.7. Αποφυγή διάγνωσης, συλλογής πολλών πληροφοριών, αξιολόγησης ή και κατάληξης σε συμπεράσματα, καθώς και διευκρινιστικών ερωτήσεων:

Λαμβάνεται υπόψη πως η αφήγηση του παιδιού πιθανόν να είναι αποσπασματική και να διακρίνεται από αντιφάσεις. ΤΟΝΙΖΕΤΑΙ και ΥΠΕΝΘΥΜΙΖΕΤΑΙ ότι το στάδιο της Διερεύνησης του περιστατικού θα διεξαχθεί από Λειτουργούς Αρμοδίων Υπηρεσιών, όπως αναφέρεται στο 4.3.

4.2.2.8. Πλήρης ενημέρωση/πληροφόρηση του παιδιού για τις απαραίτητες περαιτέρω ενδεδειγμένες ενέργειες, με κύριο σκοπό την ασφάλεια και προστασία του:

Το πιο πάνω σε καμία των περιπτώσεων δεν πρέπει να θεωρείται «σπάσιμο» της εχεμύθειας, αλλά μέρος της όλης σταδιακής διαδικασίας διαχείρισης των περιστατικών σεξουαλικής κακοποίησης.

4.2.2.9. Ουσιαστική και ακριβής καταγραφή των πιο κάτω:

- (α) Κύρια γεγονότα με αναφορά σε πρόσωπα, ώρα και ημερομηνία, συμπεριφορές ατόμων και οτιδήποτε άλλο θα μπορούσε να βοηθήσει στη μετέπειτα Αναφορά του περιστατικού.
- (β) Όνομα οποιουδήποτε προσώπου ανέφερε το παιδί, το οποίο μπορεί να ήταν παρόν και να είδε ή να άκουσε κάτι.
- (γ) Παρατηρήσεις σχετικά με τη φυσική κατάσταση/κλινική εικόνα του παιδιού (π.χ. παιδί χλωμό, τρέμουλο, μη βλεμματική επαφή).

Η πιο πάνω καταγραφή δεν γίνεται στην παρουσία του παιδιού.

4.2.2.10. Ουδετερότητα/μη ταύτιση με τον ρόλο του θύματος ή του θύτη. Αποφυγή κριτικής/κριτικών σχολίων.

4.2.2.11. Διεργασία των συναισθημάτων του/της εκπαιδευτικού/ άλλου ατόμου.

4.3. Αναφορά της αποκάλυψης της σεξουαλικής κακοποίησης ενός παιδιού

Ως συνέχεια των προηγούμενων κεφαλαίων, η ευθύνη αναφοράς του/των περιστατικού/περιστατικών από εκπαιδευτικό ή άλλο άτομο που εργάζεται στον χώρο του σχολείου, είναι **ατομική**. Παράλληλα, με σκοπό να βοηθηθεί το άτομο αυτό, αναλόγως της κάθε περίπτωσης και του κάθε του περιστατικού, προβλέπεται μια υποστηρικτική διαδικασία, με πιθανή εμπλοκή της Διεύθυνσης του σχολείου ή και του/της καθηγητή/καθηγήτριας ΣΕΑ ή επίσης του/της οικείου/οικείας Εκπαιδευτικού/Εκπαιδευτικής Ψυχολόγου.

Η πιο πάνω παροχή υποστήριξης στον/στην εκπαιδευτικό/άλλο άτομο, δεν λειτουργεί ως αποποίηση ή απαλλαγή της ατομικής του/της ευθύνης, για το γεγονός ότι ήλθε σε γνώση του/της, περιστατικό σεξουαλικής κακοποίησης παιδιού ή που είχε εύλογες υποψίες για πιθανή σεξουαλική κακοποίηση αυτού.

Για σκοπούς πληροφόρησης/κατανόησης/αποσαφήνισης, καθώς και διευκόλυνσης των εκπαιδευτικών και της Διεύθυνσης γενικότερα του κάθε σχολείου στην όλη διαδικασία διαχείρισης περιστατικού σεξουαλικής κακοποίησης, κρίνεται αναγκαία η αναφορά στα ακόλουθα:

4.3.1. Ρόλος και αρμοδιότητες των άμεσα εμπλεκόμενων με το θέμα Λειτουργών/Υπηρεσιών εντός και εκτός του σχολείου, καθώς και των γονέων/κηδεμόνων.

4.3.2. Απαιτούμενες συγκεκριμένες ενέργειες του σχολείου στη διαδικασία διαχείρισης περιστατικών σεξουαλικής κακοποίησης. Σημειώνεται ότι τα είδη περιστατικών σεξουαλικής κακοποίησης κρίθηκαν ως τα πιο πιθανά και ενδέχεται να υπάρχουν και άλλες κατηγορίες περιστατικών.

4.3.1. Ρόλος και αρμοδιότητες των άμεσα εμπλεκόμενων με το θέμα Λειτουργών/Υπηρεσιών εντός και εκτός του σχολείου και γονέων/κηδεμόνων

4.3.1.1. Ειδική Ανακριτική Ομάδα / Αστυνομία

Η Ειδική Ανακριτική Ομάδα αποτελείται από ειδικούς ανακριτές και έχει συσταθεί για να διαχειρίζεται, αποκλειστικά, τα περιστατικά σεξουαλικής κα-

κοποίησης παιδιών. Έχει έδρα το Αρχηγείο της Αστυνομίας στη Λευκωσία και παρεμβαίνει παγκύπρια σε όλες τις επαρχίες. Ο ρόλος της είναι να λαμβάνει τις αναφορές (**τηλεφωνικώς**), να διεξάγει μια πρώτη διερεύνηση του περιστατικού και στη συνέχεια η αναφορά, εφόσον κριθεί ότι χρήζει περαιτέρω μελέτης και διερεύνησης, παραπέμπεται, από την Ειδική Ανακριτική Ομάδα στο Σπίτι του Παιδιού. Στις περιπτώσεις όπου η αναφορά του σχολείου για το περιστατικό πρέπει να γίνει Σαββατοκύριακο ή αργά το βράδυ ή κατά τη διάρκεια μιας αργίας ή όταν η περίπτωση κρίνεται ως πολύ επείγουσα και για οποιονδήποτε λόγο είναι αδύνατο να γίνει επικοινωνία με την Ειδική Ανακριτική Ομάδα άμεσα, τότε η αναφορά προωθείται (τηλεφωνικώς ή με φυσική παρουσία) στο Τμήμα Ανίχνευσης Εγκλημάτων (ΤΑΕ) της κάθε Επαρχίας, για άμεση παρέμβαση και λήψη προστατευτικών ενεργειών.

4.3.1.2. Γραφείο Καταπολέμησης Ηλεκτρονικού Εγκλήματος (ΓΚΗΕ) /Αστυνομία

Πρόκειται για εξειδικευμένη ομάδα ανακριτών που χειρίζονται θέματα διακίνησης υλικού μέσω της τεχνολογίας, της πληροφορικής και των Μέσων Δικτύωσης /Επικοινωνιών. Οι όποιες πληροφορίες δίνονται προς το ΓΚΗΕ τηλεφωνικώς. Το συγκεκριμένο Γραφείο αξιολογεί τις πληροφορίες του σχολείου και ανάλογα προχωρεί σε δράσεις και ενέργειες.

4.3.1.3. Υπηρεσίες Κοινωνικής Ευημερίας (ΥΚΕ)

Οι Υπηρεσίες Κοινωνικής Ευημερίας αποτελούν την Αρμόδια Αρχή μαζί με την Ειδική Ανακριτική Ομάδα, στις οποίες έχει ανατεθεί από τη σχετική Νομοθεσία του 2014, να παραλαμβάνουν και να διαχειρίζονται τις αναφορές περιστατικών σεξουαλικής κακοποίησης παιδιών εντός και εκτός οικογένειας (μεταξύ ανηλίκων). Ο ρόλος τους είναι η παροχή της κατάλληλης υποστήριξης προς την οικογένεια αλλά και η τυχόν αναγκαία άσκηση περαιτέρω

διερεύνησης του κάθε περιστατικού. Σε περίπτωση που οι ΥΚΕ θεωρούν ότι το περιστατικό χρήζει περαιτέρω μελέτης και διερεύνησης, τότε προβαίνουν σε παραπομπή στο Σπίτι του Παιδιού.

4.3.1.4. Γενική Εισαγγελία /Νομική Υπηρεσία

Η Γενική Εισαγγελία εμπλέκεται στα περιστατικά σεξουαλικής κακοποίησης παιδιών στο πλαίσιο της βίας στην οικογένεια. Ο ρόλος της Γενικής Εισαγγελίας είναι εποπτικός ως προς τις Αρμόδιες Υπηρεσίες του κράτους (Ειδική Ανακριτική Ομάδα και ΥΚΕ) που αναλαμβάνουν τη διερεύνηση και τη μελέτη των αναφορών των περιστατικών σεξουαλικής κακοποίησης παιδιών.

Σχετικά με το πιο πάνω, ο ρόλος τους αναφέρεται αναλυτικά στο αναθεωρημένο Διατμηματικό Εγχειρίδιο για διαχείριση της Βίας στην Οικογένεια (2017), το οποίο έχει εκδώσει η Συμβουλευτική Επιτροπή Πρόληψης και Καταπολέμησης της Βίας στην Οικογένεια. Επιπρόσθετα, υπενθυμίζεται ότι στο Εγχειρίδιο για τα περιστατικά Βίας στην Οικογένεια (2017), στο κεφάλαιο 6, αναγράφονται οι διαδικασίες Αναφοράς που αφορούν στο Σχολείο και το ΥΠΑΝ, στις περιπτώσεις όπου παρουσιάζεται βία στην οικογένεια (σωματική, σεξουαλική και ψυχολογική βία). Σημειώνεται ότι διαδικασίες που αφορούν στη σεξουαλική βία, στο πλαίσιο της οικογένειας, έχουν συμπεριληφθεί στο παρόν κείμενο.

4.3.1.5. Σπίτι του Παιδιού

Η δημιουργία και λειτουργία του Σπιτιού του Παιδιού έγινε στο πλαίσιο υλοποίησης της Εθνικής Στρατηγικής και του Σχεδίου Δράσης για την Καταπολέμηση της Σεξουαλικής Κακοποίησης και Εκμετάλλευσης Παιδιών και της Παιδικής Πορνογραφίας 2016-2019. Η διαχείρισή του έχει ανατεθεί στον μη Κυβερνητικό Οργανισμό HFC Hope For Children CRC Policy Center, ο οποίος

βρίσκεται σε άμεση και καθολική συνεργασία με τις ΥΚΕ, οι οποίες χρηματοδοτούν εξ ολοκλήρου το έργο. Το Σπίτι του Παιδιού ξεκίνησε τις εργασίες του το 2017 και δέχεται παραπομπές μόνο από τις Αρμόδιες Αρχές (ΥΚΕ και Ειδική Ανακριτική Ομάδα). Οι παραπομπές εξετάζονται από Πολυθεματική Ομάδα στην οποία συμμετέχουν, πέρα από τους/τις μόνιμους/μόνιμες Λειτουργούς του Σπιτιού του Παιδιού, εκπρόσωποι από την Ειδική Ανακριτική Ομάδα, Υπηρεσίες Κοινωνικής Ευημερίας (ΥΚΕ), Υπηρεσίες Ψυχικής Υγείας Παιδιών και Εφήβων (ΥΨΥΠΕ) και την Υπηρεσία Εκπαιδευτικής Ψυχολογίας (ΥΕΨ). Όλες οι Αρμόδιες Υπηρεσίες, εμπλέκονται έμμεσα σε όλες τις περιπτώσεις σεξουαλικής κακοποίησης παιδιών, με τη συμμετοχή τους στην Πολυθεματική Ομάδα στο Σπίτι του Παιδιού, η οποία συνεδριάζει κάθε εβδομάδα. Στο Σπίτι του Παιδιού εκτελούνται εξειδικευμένες αξιολογήσεις, οπτικογραφημένες καταθέσεις παιδιών, στήριξη οικογενειών, ψυχοθεραπείες παιδιών και ιατροδικαστικές εξετάσεις, όπου χρειάζεται, αναλόγως της περίπτωσης. Τα σχολεία μπορούν να ενημερώνονται για την έκβαση των περιπτώσεών τους από τους/τις οικείους/οικείες Εκπαιδευτικούς/Εκπαιδευτικές Ψυχολόγους.

Σημειώνεται ότι η ΥΕΨ έχει οριστεί ως η Αρμόδια Υπηρεσία του ΥΠΑΝ, υπεύθυνη για την επικοινωνία με το Σπίτι του Παιδιού, (εγκύκλιος, γρρ7700, του 2018), εκτός εάν το Σπίτι του Παιδιού ζητήσει απευθείας πληροφορίες από το ίδιο το σχολείο (Διευθυντή/Διευθύντρια ή καθηγητή/καθηγήτρια ΣΕΑ ή εκπαιδευτικό τάξης/τμήματος ή και άλλο άτομο).

4.3.1.6. Οικείος/Οικεία Εκπαιδευτικός/Εκπαιδευτική Ψυχολόγος /Υπηρεσία Εκπαιδευτικής Ψυχολογίας (ΥΕΨ)

Το Σχολείο ενημερώνει πλήρως προφορικώς τον/την οικείο/οικεία Εκπαιδευτικό/Εκπαιδευτική Ψυχολόγο/ΥΕΨ του ΥΠΑΝ, για το περιστατικό σεξου-

αλικής κακοποίησης και για τις σχετικές Αναφορές. Διευκρινίζεται ότι ο/η οικείος/οικεία Εκπαιδευτικός/Εκπαιδευτική Ψυχολόγος δεν αναλαμβάνει τη διερεύνηση ή την επαλήθευση ή την αξιολόγηση ή τη θεραπεία του περιστατικού, με αφορμή την αποκάλυψη της σεξουαλικής κακοποίησης. Αναλαμβάνει τις οποιοσδήποτε ανάγκες των παιδιών που προκύπτουν (μαθησιακές ή/και συναισθηματικές), οι οποίες έχουν άμεση σχέση με την ομαλοποίηση ή με τη συνέχιση και τη διευκόλυνση της φοίτησης των παιδιών στο σχολείο. Η πιο πάνω ενέργεια/ανάληψη από τον/την Εκπαιδευτικό/Εκπαιδευτική Ψυχολόγο γίνεται μέσω του Εντύπου 2 της Νέας Διαδικασίας Παρέμβασης στο σχολείο για Χειρισμό Παιδιών με Μαθησιακές, Συναισθηματικές ή άλλες Δυσκολίες (Μηχανισμός Εντοπισμού και Στήριξης 2014) νοούμενου ότι το συγκεκριμένο παιδί δεν έχει άλλη προηγούμενη ενεργή παραπομπή. Γενικά, ο ρόλος του/της Εκπαιδευτικού/Εκπαιδευτικής Ψυχολόγου είναι υποστηρικτικός, συμβουλευτικός προς το σχολείο και παρεμβατικός, όπου χρειάζεται, ανάλογα με την περίπτωση. Επίσης, ενημερώνει το σχολείο (Διευθυντή/Διευθύντρια, καθηγητή/καθηγήτρια ΣΕΑ, εκπαιδευτικό) για την πορεία της αναφοράς του περιστατικού και την εξέλιξη της περίπτωσης.

Επισημαίνεται εκ νέου ότι η ΥΕΨ έχει οριστεί ως η Αρμόδια Υπηρεσία του ΥΠΑΝ, υπεύθυνη για την επικοινωνία με το Σπίτι του Παιδιού (εγκύκλιος, γρρ7700, του 2018), εκτός εάν το Σπίτι του Παιδιού ζητήσει απευθείας πληροφορίες από το ίδιο το σχολείο (Διευθυντή ή καθηγητή ΣΕΑ ή εκπαιδευτικό τάξης/τμήματος ή και άλλο άτομο).

4.3.1.7. Καθηγητής/Καθηγήτρια Συμβουλευτικής και Επαγγελματικής Αγωγής/ Υπηρεσία Συμβουλευτικής και Επαγγελματικής Αγωγής (ΥΣΕΑ)

Ο/Η καθηγητής/καθηγήτρια ΣΕΑ είναι μέλος του ευρύτερου σχολικού συγκείμενου. Η οποιαδήποτε αρμοδιότητά του/της σχετικά με τη διαχείριση

περιστατικών σεξουαλικής κακοποίησης στον χώρο του σχολείου συμπεριλαμβάνεται στη σχετική αναφορά της ισχύουσας νομοθεσίας για τις αρμοδιότητες του σχολείου. Ως εκ τούτου, δεν έχει λιγότερη ή περισσότερη ευθύνη από οποιοδήποτε άλλο άτομο στον χώρο του σχολείου σε σχέση με την όλη σχετική διαχείριση. Παράλληλα, αποσαφηνίζεται ότι μέσα στο ευρύ πλαίσιο αρμοδιοτήτων της ειδικότητάς του/της είναι γενικά από τα πρώτα και κύρια άτομα που πληροφορείται και συστηματικά διαχειρίζεται ποικίλα θέματα μαθητών/μαθητριών. Με άξονα τα πιο πάνω, ο/η καθηγητής/καθηγήτρια ΣΕΑ, ακόμα και αν δεν είναι το άτομο στο οποίο έγινε η αποκάλυψη ή το άτομο που προέβη στη δέουσα αναφορά, συμβάλλει στην παροχή: (α) της υποστήριξης προς το άτομο που έγινε η αποκάλυψη, (β) της όποιας απαιτούμενης συμβουλευτικής διεργασίας στο θύμα ή σε όποιον άλλον άμεσα εμπλεκόμενο, (γ) της συνεργασίας με τον/την Εκπαιδευτικό/ή Ψυχολόγο και της πιθανής συνεργασίας με άλλες Αρμόδιες Υπηρεσίες με το θέμα π.χ. Σπίτι του Παιδιού και (δ) της υποστήριξης/διευκόλυνσης στο έργο της Διεύθυνσης. Τα πιο πάνω σε καμιά των περιπτώσεων δεν δηλώνουν ότι είναι το άτομο που αποκλειστικά διαχειρίζεται το περιστατικό σεξουαλικής κακοποίησης στον χώρο του σχολείου.

4.3.1.8. Επαρχιακό Γραφείο Παιδείας / ΥΠΑΝ

Το σχολείο, με βάση τη Νομοθεσία για την Προστασία Προσωπικών Δεδομένων, δεν θα πρέπει να ενημερώνει/κοινοποιεί στα Επαρχιακά Γραφεία Παιδείας (ΕΓΕ) Δημοτικής/Μέσης Γενικής και Τεχνικής, την αναφορά οποιουδήποτε περιστατικού σεξουαλικής κακοποίησης, **εκτός αν και μόνο** σε αυτό εμπλέκεται εκπαιδευτικός ή άλλο άτομο (έστω και με υπόνοιες) που εργοδοτείται στον χώρο του σχολείου. Σε αυτή την περίπτωση, η ενημέρωση από το σχολείο γίνεται με πλήρη στοιχεία προφορικώς, προκειμένου το ΕΓΕ να προωθήσει ενέργειες οι οποίες θα βοηθήσουν το σχολείο στη διαχείριση

του συγκεκριμένου περιστατικού και της κατάστασης που διαμορφώνεται στο σχολείο, ανάλογα της περίπτωσης.

Αποσαφηνίζεται, παράλληλα, ότι αν η Διεύθυνση του σχολείου κρίνει ότι χρειάζεται καθοδήγηση στη διαχείριση του όποιου περιστατικού σεξουαλικής κακοποίησης, στο οποίο δεν εμπλέκεται εκπαιδευτικός ή άλλο άτομο, από τον/την οικείο/οικεία Επιθεωρητή/Επιθεωρήτρια του σχολείου, μπορεί να προβεί στην αναφορά (προφορικώς).

4.3.1.9. Γονείς/Κηδεμόνες Παιδιών

Η ενημέρωση των γονιών/κηδεμόνων από το σχολείο διαφέρει, ανάλογα της κάθε περίπτωσης περιστατικού σεξουαλικής κακοποίησης. Σε κάποιες περιπτώσεις, οι γονείς/κηδεμόνες θα πρέπει να ενημερώνονται και σε άλλες, όχι. Το τι θα πρέπει να γίνεται κάθε φορά από το σχολείο, επιβάλλεται από την ίδια την περίπτωση. Παράλληλα, υπάρχουν οι πιο κάτω συστάσεις και σημεία, που θα ήταν καλό να ακολουθεί το κάθε σχολείο (αναλύονται και σε κάθε περιστατικό).

- 1 Περιστατικό σεξουαλικής βίας μαθητή/μαθήτριας του σχολείου, με θύτη, άτομο στο πλαίσιο της οικογένειας: Τα αναίτια μέλη της οικογένειας, συστήνεται να ενημερώνονται από τις Αρμόδιες Αρχές (ΥΚΕ ή Ανακριτική Ομάδα). Τονίζεται ότι ο/η γονέας/κηδεμόνας, που αναφέρεται ως πιθανός θύτης, δεν ενημερώνεται από το σχολείο. Διευκρινίζεται ότι η οποιαδήποτε ενημέρωση του/της γονέα/κηδεμόνα-θύτη, πιθανό να επηρεάσει την πορεία της διερεύνησης του περιστατικού, όπως επίσης και η ενημέρωση του/της αναίτιου γονέα/κηδεμόνα.
- 2 Περιστατικό σεξουαλικής κακοποίησης μαθητή/μαθήτριας του σχολείου από ενήλικο άτομο εκτός της οικογένειας: Οι γονείς/κηδεμόνες, συστήνεται να ενημερώνονται από τη Διεύθυνση του σχολείου.

- 3 Περιστατικό σεξουαλικής κακοποίησης μαθητή/μαθήτριας του σχολείου από ανήλικο άτομο εκτός της οικογένειας ή και εντός ή εκτός του σχολείου: Οι γονείς/κηδεμόνες, συστήνεται να ενημερώνονται από τη Διεύθυνση του σχολείου.
- 4 Πιθανή εμπλοκή του παιδιού ως θύτη σε περιστατικό σεξουαλικής κακοποίησης, προς άλλο/άλλη μαθητή/μαθήτρια ή άλλο άτομο, εντός ή εκτός του σχολείου: Οι γονείς/κηδεμόνες, συστήνεται να ενημερώνονται από τη Διεύθυνση του σχολείου.

Εκεί που το σχολείο έχει αμφιβολίες ως προς το τι να πράξει ακριβώς σε σχέση με τα πιο πάνω, μπορεί να συμβουλευτεί τον/την οικείο/οικεία Επιθεωρητή/Επιθεωρήτρια του σχολείου ή τον/την οικείο/οικεία Εκπαιδευτικό/ Εκπαιδευτική Ψυχολόγο ή ακόμη, εάν υπάρχουν πολύ ιδιαίζουσες καταστάσεις, που πιθανό να επηρεάσουν την εξέλιξη της διαχείρισης, τότε μπορεί να ζητηθεί και η άποψη του/της Ειδικού/Ειδικής Αστυνομικού, μέλους της Ειδικής Ανακριτικής Ομάδας (κατά τη διάρκεια της τηλεφωνικής αναφοράς).

4.3.2. Απαιτούμενες συγκεκριμένες ενέργειες του σχολείου στη διαδικασία διαχείρισης περιστατικών σεξουαλικής κακοποίησης

4.3.2.1. Περιστατικό σεξουαλικής κακοποίησης παιδιού, από θύτη-μέλος της οικογένειας

Όταν το περιστατικό αφορά σε σεξουαλική κακοποίηση παιδιού και ο θύτης είναι μέλος της οικογένειας, (π.χ. πατέρας, πατριός, αδελφός, κ.λπ.), τότε ακολουθούνται τα πιο κάτω πέντε (5) βήματα:

Βήμα 1

Τηλεφωνική Αναφορά στην **Ειδική Ανακριτική Ομάδα**, στο Αρχηγείο της Αστυνομίας, **στο 22 808 442**, (παγκύπριος αριθμός).

Βήμα 2

Παράλληλα, ενημέρωση από τη Διεύθυνση του σχολείου των Τοπικών Γραφείων των Υπηρεσιών Κοινωνικής Ευημερίας (ΥΚΕ), γραπτώς και τηλεφωνικώς, αναλόγως της γεωγραφικής περιοχής διαβίωσης του παιδιού. Για τη γραπτή ενημέρωση, χρησιμοποιείται το Έντυπο με βάση την γπρ10880 Εγκύκλιο, ημερομηνίας 02 Ιουνίου 2020.

Βήμα 3

Παράλληλα, ενημέρωση από τη Διεύθυνση του σχολείου της Γενικής Εισαγγελίας (κοινοποίηση του εντύπου που αναφέρεται στο 2ο βήμα). Η ενημέρωση αποστέλλεται στη διεύθυνση, Νομική Υπηρεσία της Δημοκρατίας, Απελλή 1, 1403 Λευκωσία, (τηλ. 22-889100 και φαξ 22-665080).

Βήμα 4

Παράλληλα, η ενημέρωση των αναίτιων γονέων/κηδεμόνων συστήνεται να γίνεται από τις Αρμόδιες Αρχές (ΥΚΕ ή Ειδική Ανακριτική Ομάδα). Ο θύτης δεν ενημερώνεται από το Σχολείο.

Βήμα 5

Το Σχολείο ενημερώνει τον/την οικείο/οικεία Εκπαιδευτικό/Εκπαιδευτική Ψυχολόγο.

4.3.2.2. Περιστατικό σεξουαλικής κακοποίησης παιδιού από θύτη-ενήλικο άτομο

Όταν το περιστατικό αφορά σε σεξουαλική κακοποίηση παιδιού από άτομο το οποίο δεν προέρχεται από το περιβάλλον της οικογένειας, τότε ακολουθούνται τα πιο κάτω τρία (3) βήματα:

Βήμα 1

Τηλεφωνική αναφορά στην Ειδική Ανακριτική Ομάδα, στο Αρχηγείο της Αστυνομίας, στο **22 808 442**, (παγκύπριος αριθμός).

Βήμα 2

Παράλληλα, συστήνεται η ενημέρωση των γονέων/κηδεμόνων από τη Διεύθυνση του σχολείου στην περίπτωση όπου ο/η μαθητής/μαθήτρια υπέστη σεξουαλική βία από ενήλικα που δεν ανήκει στην οικογένεια.

Η πιο πάνω ενημέρωση θα πρέπει να γίνεται την ίδια μέρα με την Αναφορά στην Ειδική Ανακριτική Ομάδα / Αστυνομία, εκτός εάν η Ειδική Ανακριτική Ομάδα/Αστυνομία συστήσει κάτι άλλο.

Βήμα 3

Το Σχολείο ενημερώνει τον/την οικείο/οικεία Εκπαιδευτικό/Εκπαιδευτική Ψυχολόγο.

4.3.2.3. Περιστατικό σεξουαλικής κακοποίησης παιδιού από θύτη-παιδί με ποινική ευθύνη

Όταν το περιστατικό αφορά σε σεξουαλική κακοποίηση παιδιού από παιδί-θύτη, το οποίο βρίσκεται σε ηλικία άνω των 14 ετών, τότε το σχολείο θα πρέπει να προβεί στα πιο κάτω τέσσερα (4) ή πέντε (5) βήματα, αναλόγως της περίπτωσης.

Βήμα 1

Τηλεφωνική αναφορά στην Ειδική Ανακριτική Ομάδα, στο Αρχηγείο της Αστυνομίας, στο **22 808 442**, (παγκύπριος αριθμός).

Βήμα 2

Παράλληλα, ενημέρωση των Τοπικών Γραφείων των Υπηρεσιών Κοινωνικής Ευημερίας (ΥΚΕ), γραπτώς και τηλεφωνικώς, αναλόγως της γεωγραφικής περιοχής διαβίωσης του παιδιού. Για τη γραπτή ενημέρωση, χρησιμοποιείται το Έντυπο με βάση την Εγκύκλιο **γπρ10880**, ημερομηνίας 02 Ιουνίου 2020. Οι ΥΚΕ εμπλέκονται σε αυτό το είδος περιστατικού, εφόσον αφορά θύτες-ανήλικα παιδιά.

Βήμα 3

Παράλληλα, συστήνεται ενημέρωση των γονέων/κηδεμόνων του παιδιού-θύματος, όταν υπάρχουν πληροφορίες ότι το παιδί τους πιθανόν να εμπλέκεται ως θύμα κακοποίησης σε περιστατικό εντός ή εκτός του σχολείου από παιδί-θύτη. Η ενημέρωση θα πρέπει να γίνεται την ίδια μέρα με την αναφορά στην Ειδική Ανακριτική Ομάδα/Αστυνομία, εκτός εάν η συγκεκριμένη Ομάδα συστήσει κάτι άλλο.

Σημειώνεται ότι οι γονείς/κηδεμόνες του παιδιού-θύτη, σε κάποιες περιπτώσεις θα πρέπει να ενημερώνονται και σε άλλες όχι, αναλόγως της περίπτωσης. Το τι θα πρέπει να γίνεται κάθε φορά, επιβάλλεται από την ίδια την περίπτωση. Εάν υπάρχουν πολύ ιδιόζουσες καταστάσεις, όπου η ενημέρωση των γονιών του παιδιού-θύτη πιθανόν να επηρεάσει την εξέλιξη της διαχείρισης της περίπτωσης από τις Αρμόδιες Αρχές, τότε μπορεί να ζητηθεί και η άποψη του/της Ειδικού/Ειδικής Αστυνομικού, μέλους της Ειδικής Ανακριτικής Ομάδας (όταν θα γίνει η τηλεφωνική Αναφορά).

Επίσης σημειώνεται ότι όταν το παιδί-θύτης είναι μέλος της οικογένειας του θύματος, συστήνεται όπως οι γονείς/κηδεμόνες ενημερώνονται από τις Αρμόδιες Αρχές (ΥΚΕ ή Ειδική Ανακριτική Ομάδα).

Βήμα 4

Το Σχολείο ενημερώνει τον/την οικείο/οικεία Εκπαιδευτικό/Εκπαιδευτική Ψυχολόγο.

Βήμα 5

Αποσαφηνίζεται ότι εάν το περιστατικό αυτό αφορά περίπτωση όπου το παιδί-θύτης με ποινική ευθύνη είναι μέλος της οικογένειας του παιδιού-θύματος, τότε ενεργοποιείται μέρος της διαδικασίας του Εγχειριδίου για τη Βία στην Οικογένεια (2017). Συγκεκριμένα, η γραπτή αναφορά προς τις ΥΚΕ αποστέλλεται και στη Νομική Υπηρεσία/Γενική Εισαγγελία (Διεύθυνση: **Νομική**

Υπηρεσία της Δημοκρατίας, Απελλή 1, 1403 Λευκωσία, (τηλ. 22-889100 και φαξ 22-665080).

4.3.2.4. Περιστατικό σεξουαλικής κακοποίησης παιδιού από παιδί-θύτη χωρίς ποινική ευθύνη

Όταν το περιστατικό αφορά σε σεξουαλική κακοποίηση παιδιού από παιδί-θύτη, το οποίο βρίσκεται σε ηλικία κάτω των 14 ετών, τότε το σχολείο θα πρέπει να προβεί στα πιο κάτω τρία (3) ή τέσσερα (4) βήματα, αναλόγως της περίπτωσης.

Βήμα 1

Αναφορά στα τοπικά γραφεία των **Υπηρεσιών Κοινωνικής Ευημερίας (ΥΚΕ)**, γραπτώς ή και τηλεφωνικώς, αναλόγως της γεωγραφικής περιοχής διαβίωσης του παιδιού. Για τη γραπτή ενημέρωση χρησιμοποιείται το Έντυπο με βάση την Εγκύκλιο γπρ10880, ημερομηνίας 02 Ιουνίου 2020. Οι ΥΚΕ εμπλέκονται σε αυτό το περιστατικό, εφόσον αφορά θύτες-ανήλικα παιδιά.

Βήμα 2

Παράλληλα, ενημέρωση των γονέων/κηδεμόνων του παιδιού-θύματος, όταν υπάρχουν πληροφορίες ότι το παιδί τους πιθανό να εμπλέκεται ως θύμα κακοποίησης σε περιστατικό, εντός ή εκτός του σχολείου, από παιδί-θύτη. Η ενημέρωση θα πρέπει να γίνεται την ίδια μέρα με την αναφορά στις ΥΚΕ. Σημειώνεται ότι οι γονείς/κηδεμόνες του παιδιού-θύτη, σε κάποιες περιπτώσεις θα πρέπει να ενημερώνονται και σε άλλες όχι, αναλόγως της περίπτωσης. Το τι θα πρέπει να γίνεται κάθε φορά, επιβάλλεται από την ίδια την περίπτωση.

Επίσης, σημειώνεται ότι όταν το παιδί-θύτης είναι μέλος της οικογένειας του παιδιού-θύματος, συστήνεται όπως οι γονείς/κηδεμόνες ενημερώνονται από τις Αρμόδιες Αρχές (ΥΚΕ ή Ειδική Ανακριτική Ομάδα).

Βήμα 3

Ενημέρωση του/της οικείου/οικείας Εκπαιδευτικού/Εκπαιδευτικής Ψυχολόγου του σχολείου.

Βήμα 4

Εάν το περιστατικό αυτό αφορά σε περίπτωση όπου το παιδί-θύτης χωρίς ποινική ευθύνη, είναι μέλος της οικογένειας του παιδιού-θύματος, τότε ενεργοποιείται μέρος της διαδικασίας του Εγχειριδίου για τη Βία στην Οικογένεια (2017). Συγκεκριμένα, η γραπτή αναφορά προς τις ΥΚΕ αποστέλλεται και στη Νομική Υπηρεσία/Γενική Εισαγγελία, (Διεύθυνση: Νομική Υπηρεσία της Δημοκρατίας, Απελλή 1, 1403 Λευκωσία, (τηλ. 22-889100 και φαξ 22-665080).

4.3.2.5. Περιστατικό σεξουαλικής κακοποίησης παιδιού, από θύτη-εκπαιδευτικό του σχολείου ή από άλλο άτομο που εργάζεται στον χώρο του σχολείου

Όταν το περιστατικό σεξουαλικής κακοποίησης παιδιού αφορά εκπαιδευτικό-θύτη ή οποιοδήποτε άλλο άτομο το οποίο εργάζεται στον χώρο του σχολείου, (όπως, π.χ. εργαζόμενος/εργαζόμενη στο κυλικείο, σχολικός/σχολική βοηθός/συνοδός, οδηγός λεωφορείου, κηπουρός, κ.λπ.), τότε το σχολείο προβαίνει στα ακόλουθα τέσσερα (4) βήματα:

Βήμα 1ο:

Τηλεφωνική αναφορά στην **Ειδική Ανακριτική Ομάδα**, στο Αρχηγείο της Αστυνομίας, στο **22 808 442**, (παγκύπριος αριθμός).

Βήμα 2ο:

Παράλληλα, συστήνεται ενημέρωση των γονέων/κηδεμόνων. Η ενημέρωση θα πρέπει να γίνεται την ίδια μέρα με την αναφορά στην Ειδική Ανακριτική Ομάδα/ Αστυνομία, εκτός εάν η συγκεκριμένη Ομάδα συστήσει κάτι άλλο.

Βήμα 3

Παράλληλα, άμεση προφορική ενημέρωση του Αρμόδιου Επαρχιακού Γραφείου Παιδείας Δημοτικής/Μέσης/Τεχνικής Εκπαίδευσης. Το κάθε ΕΓΕ έχει ρόλο να διαδραματίσει, ιδιαίτερα στις περιπτώσεις όπου εμπλέκονται εκπαιδευτικοί- θύτες (έστω και με υπόνοιες) ή/και στις περιπτώσεις που εμπλέκονται οποιαδήποτε άλλα άτομα-θύτες που εργοδοτούνται στον χώρο του σχολείου.

Βήμα 4

Το σχολείο ενημερώνει τον/την οικείο/οικεία Εκπαιδευτικό/Εκπαιδευτική Ψυχολόγο.

Επιπλέον, σημειώνεται πως αναλόγως της έκβασης των πορισμάτων της πρώτης διερεύνησης από τις Αρμόδιες Αρχές και αφού προηγηθεί συνεννόηση με τις συγκεκριμένες Αρχές, τότε, καθορίζεται από το ΕΓΕ και το σχολείο, το χρονικό στάδιο και το αρμόδιο άτομο, το οποίο θα προχωρήσει στην ενημέρωση του εμπλεκόμενου ατόμου-θύτη.

4.3.2.6. Περιστατικό σεξουαλικής κακοποίησης παιδιού με διακίνηση υλικού μέσω της τεχνολογίας της πληροφορικής και των Μέσων Κοινωνικής Δικτύωσης/ Επικοινωνιών

Όταν το περιστατικό αφορά μαθητές/μαθήτριες-θύτες οι οποίοι/οποίες διανέμουν, διαδίδουν ή μεταδίδουν έντυπο ή ηλεκτρονικό υλικό, στο οποίο απεικονίζεται παιδί με γυμνό ή με σεξουαλικό περιεχόμενο, χωρίς τη συναίνεσή του, τότε το σχολείο προβαίνει στα πιο κάτω τέσσερα (4) ή πέντε (5) βήματα, αναλόγως της περίπτωσης.

Βήμα 1

Ειδοποίηση του **Γραφείου Καταπολέμησης Ηλεκτρονικού Εγκλήματος (ΓΚΗΕ)**, με έδρα το Αρχηγείο της Αστυνομίας, **22 808 200** (παγκύπριος αριθ-

μός). Σημειώνεται πως σε περίπτωση που δεν είναι δυνατή η άμεση επικοινωνία με το ΓΚΗΕ, τότε προωθείται η τηλεφωνική αναφορά στην **Ειδική Ανακριτική Ομάδα** στο Αρχηγείο της Αστυνομίας στο **22 808 442**, (παγκύπριος αριθμός), όπως και στα άλλα προαναφερθέντα περιστατικά.

Βήμα 2

Παράλληλα, ενημέρωση των Τοπικών Γραφείων των **Υπηρεσιών Κοινωνικής Ευημερίας (ΥΚΕ)**, γραπτώς και τηλεφωνικώς, αναλόγως της γεωγραφικής περιοχής διαβίωσης του παιδιού. Για τη γραπτή ενημέρωση, χρησιμοποιείται το Έντυπο με βάση την Εγκύκλιο γρρ10880, ημερομηνίας 02 Ιουνίου 2020. Οι ΥΚΕ εμπλέκονται σε αυτό το περιστατικό εφόσον αφορά θύτες-ανήλικα άτομα.

Βήμα 3

Οι γονείς/κηδεμόνες του παιδιού-θύματος ενημερώνονται, όταν υπάρχουν πληροφορίες ότι το παιδί τους πιθανόν να εμπλέκεται ως θύμα κακοποίησης σε περιστατικό, εντός ή εκτός του σχολείου, από παιδί-θύτη. Η ενημέρωση θα πρέπει να γίνεται την ίδια μέρα με την αναφορά προς την Ειδική Ανακριτική Ομάδα/Αστυνομία, εκτός εάν η συγκεκριμένη Ομάδα συστήσει κάτι άλλο. Σημειώνεται ότι οι γονείς/κηδεμόνες του παιδιού-θύτη, σε κάποιες περιπτώσεις θα πρέπει να ενημερώνονται και σε άλλες όχι, αναλόγως της περίπτωσης. Το τι θα πρέπει να γίνεται κάθε φορά, επιβάλλεται από την ίδια την περίπτωση. Εάν υπάρχουν πολύ ιδιάζουσες καταστάσεις, όπου η ενημέρωση των γονιών του παιδιού-θύτη πιθανόν να επηρεάσει την εξέλιξη της διαχείρισης της περίπτωσης από τις Αρμόδιες Αρχές, τότε μπορεί να ζητηθεί και η άποψη του/της Ειδικού/Ειδικής Αστυνομικού, μέλους του ΓΚΗΕ ή της Ειδικής Ανακριτικής Ομάδας (όταν θα γίνει η τηλεφωνική αναφορά).

Επίσης, σημειώνεται ότι όταν το παιδί-θύτης είναι μέλος της οικογένειας του θύματος, συστήνεται όπως οι γονείς/κηδεμόνες ενημερώνονται από τις Αρμόδιες αρχές (ΥΚΕ ή Ειδική Ανακριτική Ομάδα/Αστυνομία).

Βήμα 4

Το σχολείο ενημερώνει τον/την οικείο/οικεία Εκπαιδευτικό/Εκπαιδευτική Ψυχολόγο.

Βήμα 5

Εάν το σενάριο αυτό αφορά σε περίπτωση όπου το παιδί - θύτης είναι μέλος της οικογένειας του παιδιού-θύματος, τότε ενεργοποιείται μέρος της διαδικασίας του Εγχειριδίου για τη Βία στην Οικογένεια (2017). Συγκεκριμένα, η γραπτή αναφορά προς τις ΥΚΕ αποστέλλεται και στη Νομική Υπηρεσία/Γενική Εισαγγελία (Διεύθυνση, Νομική Υπηρεσία της Δημοκρατίας, Απελλή 1, 1403 Λευκωσία, (τηλ. 22-889100 και φαξ 22-665080).

Επισημάνση/Διευκρίνιση

Ετεροχρονισμένα περιστατικά:

Γίνεται αναφορά από το σχολείο, αναλόγως των πιο πάνω σεναρίων, στις Αρμόδιες Υπηρεσίες, με όλα τα στοιχεία και αν αυτό το περιστατικό έλαβε χώρα στο εγγύς ή μακρύ παρελθόν π.χ. πριν ένα, δύο, τρία ή πολλά χρόνια προηγουμένως.

Περιστατικά εκτός Κύπρου:

Η αναφορά και κατά συνέπεια η διερεύνηση απαιτείται ακόμα και στις περιπτώσεις όπου το περιστατικό σεξουαλικής κακοποίησης, σύμφωνα με την Αποκάλυψη του παιδιού, δεν έγινε στην Κύπρο, **ακόμα και αν το περιστατικό είναι ετεροχρονισμένο**. Η συγκεκριμένη Αναφορά είναι σημαντικό να γίνεται, ιδιαίτερα στις περιπτώσεις όπου ο θύτης είναι μέλος της οικογένειας με τις συνεπακόλουθες ενέργειες, τη σχετική ενημέρωση των Αρμοδίων Υπηρεσιών της χώρας που ζει και γενικά κατοικεί. Επιπλέον, μετά τη σχετική αξιολόγηση του παιδιού από το Σπίτι του Παιδιού από την υπεύθυνη Πο-

λυθεματική Ομάδα, πιθανόν να αποφασιστεί η προσφορά κάποιου είδους στήριξης ή θεραπείας προς το παιδί μέσω της Νέας Διαδικασίας Παρέμβασης στο σχολείο για Χειρισμό Παιδιών με Μαθησιακές, Συναισθηματικές ή άλλες Δυσκολίες (Μηχανισμός Εντοπισμού και Στήριξης 2014) (Έντυπο 2).

Περιστατικά με παιδιά με νοητική ή άλλη αναπηρία:

Σε περιπτώσεις όπου εμπλέκεται παιδί-θύμα με οποιαδήποτε αναπηρία, το σχολείο θα πρέπει να χειριστεί το περιστατικό με ιδιαίτερη προσοχή και ευαισθησία, έτσι ώστε να διασφαλιστεί η αξιοπρέπεια του παιδιού σε όλη τη διαδικασία διαχείρισης της περίπτωσης. Επιπλέον, διευκρινίζεται ότι στις περιπτώσεις εκείνες στις οποίες το παιδί-θύτης είναι παιδί με νοητική ή άλλη αναπηρία, δεν αποτελεί ελαφρυντικό παράγοντα για την περίπτωση, επομένως η αναφορά στις Αρμόδιες Αρχές, θα πρέπει να προωθείται, όπως προαναφέρθηκε, από το σχολείο. Η διερεύνηση τέτοιων περιστατικών είναι πολύ σημαντική, εφόσον τα συγκεκριμένα περιστατικά, συνήθως, τυγχάνουν προληπτικής θεραπευτικής/παρεμβατικής και γενικότερης ψυχο-εκπαιδευτικής διαχείρισης.

4.4. Παροχή στήριξης στο παιδί μετά την αποκάλυψη και αναφορά

Παραδοχές και βασικές αρχές/ συνιστώσες διαχείρισης/προσέγγισης

4.4.1. Παραδοχές

Αδρομερώς αναφέρονται:

4.4.1.1. Το παιδί μετά την αποκάλυψη μπορεί να έχει ποικίλα, έντονα και αμφιθυμικά συναισθήματα. Είναι σημαντικό να θέλει να νιώσει ασφάλεια και

να καθυστερηθεί. Αφού γίνει η αναφορά, θα εμπλακούν οι άμεσα εμπλεκόμενες Υπηρεσίες, οι οποίες θα κάνουν την ενδεδειγμένη διερεύνηση και διαχείριση, με σκοπό να διασφαλίσουν τη στήριξη και τη θεραπεία του παιδιού.

4.4.1.2. Επιπρόσθετα και σε παράλληλη “τροχιά” με τα πιο πάνω, η σχολική μονάδα μέσα από τους άμεσα εμπλεκόμενους ρόλους (καθηγητής/καθηγήτρια ΣΕΑ, εκπαιδευτικός, Διεύθυνση) έχει το δικό της σημαντικό μερίδιο στην ολιστική στήριξη και κατά συνέπεια στην επίδραση της ενδεδειγμένης εξελικτικής πορείας του παιδιού. Για την παροχή της ενδεδειγμένης στήριξης εντός της σχολικής μονάδας, ο/η καθηγητής/καθηγήτρια ΣΕΑ έχει άμεση επικοινωνία με τον/την οικείο/οικεία Εκπαιδευτικό/Εκπαιδευτική Ψυχολόγο, καθώς και, εφόσον κριθεί αναγκαίο, και με τις άλλες άμεσα εμπλεκόμενες Υπηρεσίες για τη συνεχή παρακολούθηση της όλης πορείας του παιδιού και τη λήψη απόφασης για την υλοποίηση ενδεδειγμένων ενεργειών και την παροχή της όποιας αναγκαίας βοήθειας.

4.4.2. Βασικές αρχές/συνιστώσες

Το πνεύμα των αρχών/συνιστωσών που αναφέρθηκαν προηγουμένως (4.1.2) πρέπει να διαποτίζει και αυτήν τη φάση της διαδικασίας. Κατά συνέπεια, η στάση όλων των άμεσα εμπλεκόμενων στον χώρο του σχολείου προς το παιδί, αδρομερώς πρέπει να διέπεται από τις ακόλουθες αρχές/συνιστώσες:

4.4.2.1. Σεβασμός προς την προσωπικότητα του παιδιού

4.4.2.2. Εχεμύθεια στα θέματα της τραυματικής του εμπειρίας

4.4.2.3. Μη κριτική στάση για το ίδιο, την οικογένειά του ή ακόμα και για τον θύτη

4.4.2.4. Αποδοχή του παιδιού, ανεξαρτήτως των συναισθημάτων και γενικότερα των αξιολογικών κρίσεων των άμεσα εμπλεκόμενων

4.4.2.5. Διακριτική παρακολούθηση της όλης συμπεριφοράς του παιδιού μέσα στη σχολική μονάδα, με στόχο, μεταξύ άλλων, την «αξιολόγηση» της όλης κατάστασής του, καθώς και τη διασφάλιση ενδεδειγμένου υποστηρικτικού περιβάλλοντος

4.4.2.6. Παροχή ενίσχυσης στα μαθήματα ή διευκολύνσεων, λόγω των πιθανών μαθησιακών δυσκολιών που μπορεί να εκδηλωθούν μετά την αποκάλυψη της σεξουαλικής κακοποίησης.

4.5. Διαχείριση των γονέων/κηδεμόνων μετά την αποκάλυψη σεξουαλικής κακοποίησης. Παραδοχές και βασικές αρχές/συνιστώσες διαχείρισης/προσέγγισης

4.5.1. Παραδοχές

Αδρομερώς αναφέρονται:

4.5.1.1. Η διαχείριση των γονέων/κηδεμόνων πραγματοποιείται τόσο στις περιπτώσεις ενός πραγματικού περιστατικού σεξουαλικής κακοποίησης όσο και σε εκείνες που υπάρχει **πιθανότητα** διάπραξης περιστατικού σεξουαλικής κακοποίησης.

4.5.1.2. Είτε η σεξουαλική κακοποίηση έγινε από μέλος της οικογένειας είτε έγινε από κάποιο άλλο άτομο στο περιβάλλον του παιδιού, είναι αρκετά δύ-

σκολο να το αναφέρει κανείς στους γονείς /κηδεμόνες. Και στις δύο περιπτώσεις είναι δυνατόν να υπάρξουν έντονες αντιδράσεις και είναι σημαντικό για το σχολείο να μπορεί να ανταποκριθεί, για να στηρίξει το παιδί αλλά και την οικογένεια.

4.5.1.3. Δεν υπάρχει «σωστή» αναμενόμενη αντίδραση και τα συναισθήματα των γονιών/κηδεμόνων συνήθως ποικίλλουν. Αν δεν είχαν υποψία ότι συνέβαινε κάτι τέτοιο στο παιδί τους, μπορεί να νιώσουν μεγάλη έκπληξη ή και να σοκαριστούν, σε σημείο που να μην το πιστεύουν ή να αρνούνται να το πιστέψουν. Το πιο αναμενόμενο συναίσθημα είναι ο θυμός απέναντι στο άτομο που φαίνεται ότι κακοποίησε σεξουαλικά το παιδί τους. Ακόμα, μπορεί να θυμώσουν με τον εαυτό τους που δεν κατάλαβαν τίποτα, αλλά και με το ίδιο το παιδί που δεν τους το είχε αναφέρει. Επίσης, νιώθουν θλίψη για το παιδί τους, την οικογένεια, αλλά και τον εαυτό τους, αφού μετά την αποκάλυψη ακολουθούν πολλές αλλαγές. Είναι πιθανόν να νιώσουν άγχος για το πώς να αντιμετωπίσουν το παιδί τους ή τον θύτη, αν είναι άτομο με το οποίο έχουν στενή σχέση. Επίσης, μπορεί να φοβούνται ότι ο φερόμενος ως θύτης μπορεί να συνεχίσει με κάποιο τρόπο να κάνει κακό στο παιδί τους. Ως εκ τούτου πολλές και διάφορες αντιδράσεις είναι σωστά αναμενόμενες από τους γονείς/κηδεμόνες.

4.5.2. Βασικές αρχές/συνιστώσες

Οι ακόλουθες βασικές αρχές/συνιστώσες δεν λειτουργούν αυτόνομα αλλά συλλειτουργικά και καλύπτουν το ενιαίο της όλης διαχείρισης/προσέγγισης των γονέων/κηδεμόνων. Συνδέονται άρρηκτα μεταξύ τους, προκειμένου να συνθέσουν το όλο απαραίτητο σκηνικό, το οποίο πρέπει να εκδηλώνεται από μέρους του σχολείου γενικότερα.

4.5.2.1. Πρόσκληση της Διεύθυνσης του σχολείου για συζήτηση με τους γονείς/κηδεμόνες:

Στην πιο πάνω συζήτηση πρέπει να παρευρίσκεται οπωσδήποτε το άτομο στο οποίο έγινε η Αποκάλυψη και κατά συνέπεια προέβη στην αναφορά. Αν είναι, επίσης, εφικτό, στη συνάντηση μπορεί να παρευρίσκεται και οικείος/οικεία Εκπαιδευτικός/Εκπαιδευτική Ψυχολόγος και ο/η καθηγητής/καθηγήτρια ΣΕΑ. ΟΧΙ ακριβής αναφορά στο όλο θέμα, ιδιαίτερα μέσω τηλεφωνικής ή άλλης επικοινωνίας με Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης.

4.5.2.2. Δημιουργία συνθηκών εμπιστευτικότητας και ασφαλούς περιβάλλοντος:

Ο χώρος διεξαγωγής της συζήτησης να προσφέρει συνθήκες εμπιστευτικότητας και γενικά το αίσθημα της ασφάλειας διαχείρισης των προσωπικών δεδομένων.

4.5.2.3. Εκδήλωση εχεμύθειας και γενικότερης ενδεδειγμένης επικοινωνίας.

4.5.2.4. Πλήρης, σύντομη και ακριβής πληροφόρηση της αποκάλυψης:

Ενημέρωση για τα γεγονότα με όλες τις ενδεδειγμένες και όχι περιττές πληροφορίες. Η συγκεκριμένη πληροφόρηση δεν πρέπει να συνοδεύεται από υποκειμενισμό. Χρήση απλής γλώσσας.

4.5.2.5. Ενεργητική ακρόαση.

4.5.2.6. Αποφυγή δογματισμού και επίκρισης, καθώς και υποκειμενικών αξιολογικών σχολίων σχετικά με το όλο θέμα και ιδιαίτερα για το θύμα και τον θύτη. Επίδειξη ουδετερότητας.

4.5.2.7. Ενσυναίσθηση, σεβασμός, ηρεμία, ψυχραιμία στη διαχείριση της όποιας αντίδρασης των γονέων /κηδεμόνων. Πίστωση χρόνου για μείωση της τυχόν έντασης και γενικά της συναισθηματικής αποφόρτισης που μπορεί να προκληθεί από τη «φυσιολογική» και εν πολλοίς αναμενόμενη αντίδραση των γονέων/κηδεμόνων.

4.5.2.8. Διασφάλιση της ομαλής σωματικής ψυχολογικής και συναισθηματικής κατάστασης του παιδιού:

Διαβεβαίωση ότι κύριο μέλημα του σχολείου είναι η σωματική, ψυχολογική και συναισθηματική στήριξη του παιδιού. Ως εκ τούτου, οι ενέργειες του σχολείου αποσκοπούν στην υλοποίηση του πιο πάνω.

4.5.2.9. Αποσαφήνιση και αναλυτική αναφορά του ρόλου και των αρμοδιοτήτων του σχολείου στην όλη διαδικασία αποκάλυψης και αναφοράς της σεξουαλικής κακοποίησης.

Διαβεβαίωση για τις ενδεδειγμένες ενέργειες στις οποίες προέβη ή θα προβεί το σχολείο, όπως ενδεικτικά αναφέρεται η μη εμπλοκή στη διερεύνηση του περιστατικού για την ολιστική διαχείριση του όλου θέματος.

4.5.2.10. Διαβεβαίωση για την ολιστική προσπάθεια του σχολείου και των άλλων άμεσα εμπλεκόμενων Υπηρεσιών για την επάνοδο στην κανονικότητα της ζωής του παιδιού και την ομαλή μετάβασή του σε ένα υγιές περιβάλλον.

4.5.2.11. Ενημέρωση των γονέων/κηδεμόνων για αναζήτηση περαιτέρω εξειδικευμένης βοήθειας από τις άμεσα εμπλεκόμενες Αρμόδιες υπηρεσίες. Πιθανή προτροπή να επικοινωνήσουν περισσότερο με τον/την καθηγητή/καθηγήτρια ΣΕΑ και κατά συνέπεια και με τον/την οικείο/οικεία Εκπαιδευτικό/Εκπαιδευτική Ψυχολόγο.

5

Όλες οι πιο πάνω διαδικασίες παρουσιάζονται στην επόμενη σελίδα, σε συντομία, για βοήθεια των εκπαιδευτικών.

κάρτα εκπαιδευτικού

Αν έχετε πληροφορίες, αποκάλυψη ή εύλογες υποψίες για σεξουαλική κακοποίηση ανηλίκου...

Οφείλετε να δράσετε με βάση τον Περί Πρόληψης και της Καταπολέμησης της Σεξουαλικής Κακοποίησης, της Σεξουαλικής Εκμετάλλευσης Παιδιών και της Παιδικής Πορνογραφίας Νόμο του 2014 (91(I)/2014)

Πότε προχωράμε σε αναφορά:

- Όπου υπάρχουν πληροφορίες - αποκάλυψη, ακόμα και εύλογη υποψία ότι παιδί/παιδιά πιθανόν να υπόκειται/υπόκεινται σε **σεξουαλική κακοποίηση** ή/και εκμετάλλευση, **ΠΡΕΠΕΙ** να αναφέρεται και να προωθείται αναφορά στις Αρμόδιες Αρχές.
- Η άσκηση σεξουαλικής βίας μπορεί να περιλαμβάνει: βιασμό, αγγίγματα, πρόσκληση για συμμετοχή σε σεξουαλική πράξη, σεξουαλικά αγγίγματα, συμμετοχή ή παρακολούθηση πορνογραφικού υλικού, προώθηση πορνογραφικού υλικού με ανηλίκους ή προς ανηλίκους, φωτογράφιση παιδιού σε σεξουαλικές στάσεις.

Ποιες ενέργειες πρέπει να γίνουν από το Σχολείο:

- Η αναφορά είναι νομική υποχρέωση του ατόμου στο οποίο γίνεται η αποκάλυψη από το παιδί ή εύλογα υποψιάζεται.
- Το άτομο αυτό προβαίνει σε κάποια ή όλα από τα πιο κάτω βήματα, ανάλογα με την περίπτωση του υποτιθέμενου θύτη, όπως περιγράφεται στις πιο κάτω περιπτώσεις:

Βήμα 1 Ειδοποιεί άμεσα τηλεφωνικά την **Ειδική Ανακριτική Ομάδα της Αστυνομίας** στο **22808442** ή στο **ΤΑΕ** (Σαββατοκύριακο, αργίες και όπου κρίνεται εξαιρετικά επείγον σε μη εργάσιμες ώρες).

Βήμα 2 Ειδοποιεί άμεσα τηλεφωνικά και γραπτώς τις **ΥΚΕ** χρησιμοποιώντας το Έντυπο (Παράρτημα 1), με βάση την γπρ10880 Εγκύκλιο, (ημ. 02/06/20).
<https://enimerosi.moec.gov.cy/yp10880>

Βήμα 3 Αποστέλλει γραπτή αναφορά στη **Γενική Εισαγγελία** μέσα σε 7 μέρες, - Νομική Υπηρεσία της Δημοκρατίας, Απελλή 1, 1403 Λευκωσία - (τηλ. 22889100 και φάξ 22665080).

Βήμα 4 Το σχολείο ενημερώνει τον/την οικείο/οικεία Εκπαιδευτικό/Εκπαιδευτική Ψυχολόγο, ΥΕΨ, (τηλ. 22800806).

- Δεν απαιτείται η συγκατάθεση των κηδεμόνων/γονέων, για να προωθηθεί η αναφορά.
- Δεν λαμβάνεται περαιτέρω μαρτυρία από το παιδί και δεν είναι ευθύνη του σχολείου να διερευνήσει το περιστατικό.

Για περισσότερες πληροφορίες αποταθείτε:
<https://enimerosi.moec.gov.cy/archeia/1/yp6797b>
<https://enimerosi.moec.gov.cy/yp13203>

Όταν ο υποτιθέμενος θύτης:

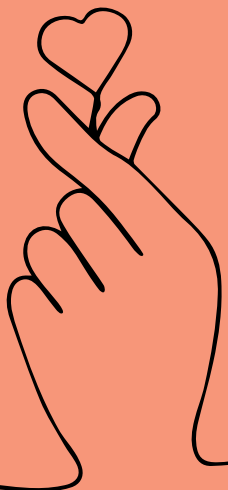
- **Είναι μέλος της οικογένειας (είτε ενήλικος είτε ανήλικος):** ακολουθούνται τα Βήματα **1**, **2**, **3** και **4**.
Επιπλέον, η ενημέρωση των γονέων/κηδεμόνων (ακόμη και αναίτιων) για την αναφορά, γίνεται από τις Αρμόδιες Αρχές και όχι από το Σχολείο.
- **Είναι ενήλικο άτομο το οποίο δεν ανήκει στην οικογένεια:** ακολουθούνται τα Βήματα **1** και **4**.
Παράλληλα, συστήνεται η ενημέρωση των γονέων/κηδεμόνων από τη Διεύθυνση του Σχολείου. Η ενημέρωση θα πρέπει να γίνεται την ίδια μέρα με την αναφορά στην Ειδική Ανακριτική Ομάδα/Αστυνομία, εκτός εάν αυτή συστήσει κάτι άλλο.
- **Είναι ανήλικος 14 ετών και άνω και δεν ανήκει στην οικογένεια:** ακολουθούνται τα Βήματα **1**, **2** και **4**.
Η ενημέρωση των γονέων/κηδεμόνων θα πρέπει να γίνεται από τη Διεύθυνση του Σχολείου, την ίδια μέρα με την αναφορά στην Ειδική Ανακριτική Ομάδα/Αστυνομία, εκτός εάν η συγκεκριμένη Ομάδα συστήσει κάτι άλλο.
- **Είναι Εκπαιδευτικός του Σχολείου ή άλλο άτομο που εργάζεται στον χώρο του σχολείου:** ακολουθούνται τα Βήματα **1** και **4**.
Συστήνεται ενημέρωση των γονέων/κηδεμόνων από τη Διεύθυνση του Σχολείου την ίδια μέρα με την αναφορά στην Ειδική Ανακριτική Ομάδα/Αστυνομία, εκτός εάν η συγκεκριμένη Ομάδα συστήσει κάτι άλλο. Παράλληλα, πραγματοποιείται άμεση προφορική ενημέρωση του αρμόδιου Επαρχιακού Γραφείου Παιδείας. Το χρονικό στάδιο και το αρμόδιο άτομο που θα προχωρήσει στην ενημέρωση του εμπλεκόμενου ατόμου-θύτη γίνεται αφού προηγηθεί συνεννόηση με τις Αρχές.

η προστασία των παιδιών είναι το πρώτο μας μέλημα!

6

επίλογος

Η σεξουαλική κακοποίηση και η σεξουαλική εκμετάλλευση παιδιών, συμπεριλαμβανομένης και της πορνογραφίας στην οποία απεικονίζονται παιδιά, συνιστούν σοβαρές παραβιάσεις θεμελιωδών δικαιωμάτων των παιδιών στην προστασία και τη φροντίδα, που είναι αναγκαίες για την ευημερία τους.

Οι εκπαιδευτικοί ανήκουν σε εκείνους τους επαγγελματίες οι οποίοι έχουν καθημερινή επαφή με παιδιά από διάφορα κοινωνικά και πολιτισμικά περιβάλλοντα και με διαφορετικά ατομικά χαρακτηριστικά. Είναι πολύ πιθανόν, στο πλαίσιο της καθημερινής τους πρακτικής, να συναντήσουν παιδιά που βιώνουν διάφορες μορφές κακοποίησης, ενδεχομένως και σεξουαλικής, για αυτό πρέπει να είναι σε θέση να αναγνωρίσουν τα σημάδια και να υποστηρίξουν τα παιδιά. Η συμβολή και η συνδρομή των εκπαιδευτικών στην ανίχνευση και πρόληψη του φαινομένου της σεξουαλικής κακοποίησης παιδιών είναι καίρια.

Η έκδοση του παρόντος Εγχειριδίου εξυπηρετεί, ακριβώς, την περαιτέρω ενίσχυση των εκπαιδευτικών για καλύτερη αντιμετώπιση των θεμάτων σεξουαλικής κακοποίησης παιδιών, μέσω της διεύρυνσης των γνώσεων και της ευαισθητοποίησής τους για το φαινόμενο αλλά και μέσω της ανάδειξης των σωστών δράσεων και χειρισμών στις περιπτώσεις όπου κρίνεται απαραίτητη η παρέμβαση του σχολείου.

Η Επιτροπή Πρόληψης και Καταπολέμησης της Σεξουαλικής Κακοποίησης και Εκμετάλλευσης Παιδιών, του Υπουργείου Παιδείας, Αθλητισμού και Νεολαίας, ευελπιστεί ότι το παρόν Εγχειρίδιο θα λειτουργήσει ως εύχρηστος συνοπτικός οδηγός στα χέρια του/της εκπαιδευτικού για αναγνώριση καθώς και για διαχείριση περιπτώσεων παιδικής σεξουαλικής κακοποίησης. Βασική επιδίωξη αποτελεί η περαιτέρω ενημέρωση για το θέμα και η διαμόρφωση

ενός σαφούς πρωτοκόλλου ενεργειών, πάντα στη βάση της σχετικής νομοθεσίας, που πρέπει να έχουν στη διάθεσή τους οι σχολικές μονάδες και να ακολουθούν οι εκπαιδευτικοί, ώστε να νιώθουν ασφαλείς, όταν προκύπτει ανάγκη για αναγνώριση και διαχείριση περιστατικών. Πρώτιστος στόχος είναι η υποστήριξη των παιδιών και των οικογενειών τους και η επιτυχής συνεργασία με όλες τις Αρμόδιες Υπηρεσίες.

Κάθε παιδί έχει δικαίωμα στην υγεία και στην ελεύθερη από βία ζωή. Πολλά παιδιά γίνονται θύματα σεξουαλικής βίας, γεγονός που επιφέρει σοβαρές επιπτώσεις στην ευημερία, στην ανάπτυξη, στη σωματική και ψυχική τους υγεία αλλά και με πολύ σοβαρό αντίκτυπο στο σύνολο της κοινωνίας.

Η καταπολέμηση της σεξουαλικής κακοποίησης παιδιών δεν είναι ένας εύκολος στόχος. Η ενασχόληση με το θέμα εμπεριέχει έναν σημαντικό βαθμό δυσκολίας, λόγω της πολυπλοκότητας του φαινομένου και των πολλαπλών παραγόντων που επιδρούν. Απαιτείται κουράγιο και δύναμη από μέρους

των εκπαιδευτικών και διαχείριση των προσωπικών συναισθημάτων, της ανασφάλειας, για την αναγνώριση, την αντιμετώπιση των περιστατικών και στήριξη των παιδιών. Απαιτείται, επίσης, συντονισμένη προσπάθεια από διάφορους φορείς για αποτροπή περαιτέρω θυματοποίησης των παιδιών.

Η ψήφιση των εθνικών νομοθεσιών και η διαμόρφωση Εθνικής Στρατηγικής αποτελεί ένα πολύ ισχυρό νομικό πλαίσιο για προστασία των παιδιών και διασφάλιση των δικαιωμάτων τους. Ένα πλαίσιο που τοποθετεί όλους τους επαγγελματίες, οι οποίοι έρχονται σε καθημερινή επαφή με τα παιδιά, σε θέση-κλειδί για την υποστήριξη και προστασία τους. Ωστόσο, η θέσπιση των σχετικών κανονισμών και η εγκαθίδρυση των σχετικών νομοθεσιών σε εθνικό επίπεδο δεν διασφαλίζει την πλήρη και ουσιαστική εφαρμογή τους. Η ουσιαστική εφαρμογή των δικαιωμάτων του παιδιού προϋποθέτει οικοδόμηση κουλτούρας και σεβασμού, εμπέδωση και προώθηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, καθώς επίσης πολυεπίπεδη και συντονισμένη δράση από την κοινωνία των πολιτών για να υποστηρίξουν τα δικαιώματα των παιδιών.

7

βιβλιογραφία/πηγές

Βιβλιογραφία

Γιωτάκος, Ο., & Πρεκατέ, Β. (2006). **Σεξουαλική Κακοποίηση: Μυστικό; Όχι πια**. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

Διακίδου, Ε. Α., Φάντη, Κ., Καραγιάννη, Ε., Χατζηχαραλάμπους, Μ., & Κατσιμίχα, Ε. (2015). Έκθεση Ερευνητικού Προγράμματος «Ένα στα Πέντε», «Ενίσχυση των εθνικών πολιτικών αρχών για την εξάλειψη της σεξουαλικής βίας κατά των παιδιών: Ένα έργο του Συμβουλίου της Ευρώπης που περιλαμβάνει πιλοτικές πρωτοβουλίες στην Κύπρο». Λευκωσία: Πανεπιστήμιο Κύπρου, Τμήμα Ψυχολογίας. Ανακτήθηκε από: <http://www.familyviolence.gov.cy/upload/20160512/1463045787-17392.pdf>

Καραγιάννη, Ε. (2008). **Σεξουαλική Κακοποίηση Παιδιών: Αν δεν μιλήσουμε γι' αυτό το πρόβλημα, δεν υπάρχει!** Λευκωσία, Κύπρος.

ΚΣΟΠ, & IPPF. (2014). Δάφνη III: «KeepMeSafe»: Μια ολοκληρωμένη εργαλειοθήκη για τη δημιουργία ενός προγράμματος που στοχεύει στην ενδυνάμωση των νέων με μαθησιακές δυσκολίες κατά της σεξουαλικής κακοποίησης και βίας.

Πρεκατέ, Β., & Γιωτάκος, Ο. (2005). **Οδηγός Εκπαιδευτικών & Γονέων για την Ανίχνευση της Παιδικής Κακοποίησης**. Αθήνα: Βήτα Ιατρικές Εκδόσεις.

Bass, E., & Davis, L. (2003). **Beginning to Heal**. USA: Quill.

Draucker, C.B. (2001). *Counselling Survivors of Childhood Sexual Abuse*. London: SAGE Counselling in Practice.

Goodyear-Brown, P. (Ed.). (2011). *Handbook of Child Sexual Abuse: Identification, Assessment, and Treatment*. New Jersey: John Wiley & Sons.

Herman, J. L. (1992). *Trauma and Recovery: From Domestic Abuse to Political Terror*. NY: Pandora.

Ryan, G., Lleversee, T., & Lane, S. (2010). *Juvenile Sexual Offending, Causes, Consequences, and Correction* (3rd ed.). New Jersey: Wiley & Sons.

Stop the Silence - *Survivor's Healing Centre: Training Material* (Ιανουάριος 2015, Λευκωσία - Κύπρος).

World Health Organisation. (2003). *Guidelines for Medico-Legal Care for Victims of Sexual Violence*. Geneva: World Health Organisation. Ανακτήθηκε από: <http://apps.who.int/iris/bitstream/10665/42788/1/924154628X.pdf>

Χρήσιμες ιστοσελίδες

- Ασφάλεια στο Διαδίκτυο. (2010-13). <http://www.pi.ac.cy/InternetSafety/> (Σε συνεργασία με το Υπουργείο Παιδείας και Πολιτισμού Κύπρου και το Παιδαγωγικό Ινστιτούτο Κύπρου. Συγχρηματοδοτούμενο από την Ευρωπαϊκή Ένωση.)
- Ο Περί της Πρόληψης και της Καταπολέμησης της Σεξουαλικής Κακοποίησης, της Σεξουαλικής Εκμετάλλευσης Παιδιών και της Παιδικής Πορνογραφίας Νόμος του 2014 (91(I)/2014). http://www.cylaw.org/nomoi/enop/non-ind/2014_1_91/full.html

- Οδηγία 2011/92/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 13ης Δεκεμβρίου 2011 σχετικά με την καταπολέμηση της σεξουαλικής κακοποίησης και της σεξουαλικής εκμετάλλευσης παιδιών και της παιδικής πορνογραφίας και την αντικατάσταση της απόφασης-πλαίσιο 2004/68/ΔΕΥ του Συμβουλίου (2011). Ανακτήθηκε από: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2011:335:0001:0014:EL:PDF>
- Σύμβαση του Συμβουλίου της Ευρώπης για την Προστασία του Παιδιού από τη Σεξουαλική Εκμετάλλευση και Σεξουαλική Κακοποίηση (Λανζάρωτε, 25.Χ.2007). Ανακτήθηκε από: <https://rm.coe.int/168046e1d0>
- Υπουργείο Παιδείας, Αθλητισμού και Νεολαίας (2021). Αναθεώρηση 4ου κεφαλαίου του Εγχειριδίου του Εκπαιδευτικού για Αναγνώριση και Διαχείριση Περιστατικών Σεξουαλικής Κακοποίησης Παιδιών, Εγκύκλιος 11 Νοεμβρίου 2021 (Αρ. Φακ. 11.2.111/5). Λευκωσία: Υπουργείο Παιδείας, Αθλητισμού και Νεολαίας. <http://enimerosi.moec.gov.cy/ypp13203>
- Υπουργείο Παιδείας, Αθλητισμού και Νεολαίας (2020), Πρόληψη και διαχείριση περιστατικών σχολικού εκφοβισμού, Εγκύκλιος 11 Νοεμβρίου 2020 (Αρ. Φακ.: 7.19.04.16.1, Π.Ι. 12.10.03). Λευκωσία: Υπουργείο Παιδείας, Αθλητισμού και Νεολαίας. http://enimerosi.moec.gov.cy/ypp_11441
- Advocates For Youth. (1995). *Life Planning Education: A Youth Development Program*. Washington, DC: Advocates For Youth. <https://www.advocatesforyouth.org/wp-content/uploads/storage/advfy/documents/lpe.pdf>
- Parents Protect! *Child Sexual Abuse Warning signs*. https://www.parentsprotect.co.uk/warning_signs.htm

- Parents Protect! **Helping you understand the sexual development of children aged 5-11.** https://www.parentsprotect.co.uk/files/traffic_light_helping_you_understand_the_sexual_development_of_children_5-11.pdf
- Parents Protect! **Helping you understand the sexual development of children under the age of 5.** https://www.parentsprotect.co.uk/files/traffic_light_helping_you_understand_the_sexual_development_of_children_under_5.pdf
- Rutgers. (2017). **Sexual & Reproductive Health and Rights for All.** <https://www.rutgers.international/>
- Saferinternet.gr για ασφαλέστερο διαδίκτυο. <http://www.saferinternet.gr/index.php>
- SIP-BENCH III. (2013-2014). **Safer Internet Programme: Empowering and protecting children online.** <http://www.yprt.eu/sip>
- Stop It Now! <http://www.stopitnow.org>
- WHO. (2015). **Sexual Health, Human Rights and the Law.** Switzerland: WHO. http://apps.who.int/iris/bitstream/10665/175556/1/9789241564984_eng.pdf?ua=1
- WHO Regional Office for Europe, & Federal Centre for Health Education BZgA. (2010). **Standards for sexuality in Europe: A framework for policy makers, educational and health authorities and specialists.** Cologne: WHO Regional Office for Europe & Federal Centre for Health Education BZgA. <https://www.bzga-whocc.de/en/publications/standards-for-sexuality-education/>
- Κέντρο ασφαλούς διαδικτύου, <https://cybersafety.cy/>
- Κυπριακός Σύνδεσμος Οικογενειακού Προγραμματισμού, <https://www.familyplanning.org.cy/#>
- Teach your Child the Underwear Rule. https://www.coe.int/t/dq3/children/underwearrule/default_en.asp

Χρήσιμο υλικό

- Υλικό από το Ψυχοεκπαιδευτικό πρόγραμμα «Σεξουαλική Κακοποίηση Παιδιών: Αν δεν μιλήσουμε γι' αυτό το πρόβλημα, δεν υπάρχει!» Ελένη Καραγιάννη (2008).
- Κείμενο πολιτικής ΥΠΑΝ για τη Σεξουαλική Διαπαιδαγώγηση (2016) <http://enimerosi.moec.gov.cy/archeia/1/ypp5075b>
- Κυπριακός Σύνδεσμος Οικογενειακού Προγραμματισμού, Πρόγραμμα «Keep MeSafe». <https://www.familyplanning.org.cy/projects/daphne-iii-keep-me-safe-empowering-young-people-with-learning-disabilities-to-protect-themselves-against-sexual-abuse-and-violence-across-europe/>
- Εθνική Στρατηγική και Σχέδιο Δράσης για την καταπολέμηση της σεξουαλικής κακοποίησης και εκμετάλλευσης παιδιών και της παιδικής πορνογραφίας (2016). <https://www.foni.org.cy/uploads/Ethniki-Stratigiki/71be99ae97.pdf>
- Εθνική Στρατηγική και Σχέδιο Δράσης για την καταπολέμηση της σεξουαλικής κακοποίησης και εκμετάλλευσης παιδιών και της παιδικής πορνογραφίας (2021-23). <https://www.foni.org.cy/uploads/Ethniki-Stratigiki/c0bd7e9bcb.pdf>

